

LUND UNIVERSITY

Utvärderingsmöten i BBIC : en studie av barns delaktighet och medbestämmande

Rasmusson, Bodil; Hyvönen, Ulf; Mellberg, Lina

2004

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Rasmusson, B., Hyvönen, U., & Mellberg, L. (2004). *Utvärderingsmöten i BBIC : en studie av barns delaktighet och medbestämmande*. Socialstyrelsen. <http://www.socialstyrelsen.se/NR/ronlyres/9F1CA37F-02A4-406F-BA8E-DD399B71A0C1/2755/200412333.pdf>

Total number of authors:

3

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Utvärderingsmöten i BBIC

En studie av barns delaktighet och medbestämmande

Av Bodil Rasmusson, Ulf Hyvönen och Lina Mellberg

Delrapport från utvärderingen av projektet
Barns behov i centrum

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är ett *Underlag från experter*. Det innebär att det bygger på vetenskap och/eller beprövad erfarenhet som tas fram av huvudsakligen externa experter på uppdrag av Socialstyrelsen. Experternas material kan ge underlag till myndighetens ställningstaganden. Författarna svarar själva för innehåll och slutsatser. Socialstyrelsen drar inga egna slutsatser.

Artikelnummer: 2004-123-33
ISBN: 91-7201-899-2

Sättning: Per-Erik Engström
Omslag: Iwa Wasberg
Tryckeri: KopieCenter, Stockholm, oktober 2004

Förord

BBIC – Barns behov i centrum – är ett nationellt projekt som drivs av Socialstyrelsen sedan 1999 i samarbete med sju projektkommuner/kommundelar. Målet är att utveckla ett enhetligt system för handläggning och dokumentation inom den sociala barnvården som alla kommuner i landet kan få tillgång till. Projektet beräknas vara slutfört och klart för spridning under år 2005.

Inom ramen för det pågående BBIC-projektet har tre utvärderingar gjorts varav denna studie är den ena. Därutöver finns studien *Barnvårdsutredningar på nya grunder* av Bodil Rasmusson (Socialhögskolan Lund 2004) samt *Implementering av BBIC-projektet i socialtjänstens organisationer. En studie av den lokala organiseringen av projektet Barns behov i centrum* av Staffan Johansson (Socialstyrelsen 2004). Utöver dessa utvärderingar gör även Socialstyrelsen löpande uppföljningar av projektet. Eftersom utvärderingarna och uppföljningarna genomförts parallellt med det pågående utvecklingsarbetet används underlagen från dessa för att få information om i vilken riktning utvecklingsarbetet är på väg, men även som underlag för korrigeringar i projektets olika delar. De samlade resultaten av BBIC-projektet kommer att sammanställas i en slutrapport av Socialstyrelsen under 2005.

Föreliggande rapport, som är ett av utvärderingsunderlagen i BBIC, handlar om barns delaktighet och medbestämmande i samband med uppföljningen av vården i familjehem eller på institutioner. Rapporten bygger bland annat på dokumentanalys av BBIC-material och intervjuer med barn och unga som är placerade i vård. Den handlar om hur barnen upplevt uppföljningen av vården, deras möjligheter att komma till tals och deras möjligheter att påverka olika beslut.

Studien har finansierats av Socialstyrelsen och genomförts av fil. dr *Bodil Rasmusson*, fil. dr *Ulf Hyvönen* och FoU assistent *Lina Mellberg*. Kontaktperson på Socialstyrelsen har varit projektledare *Kjerstin Bergman*. BBIC:s vetenskapliga råd, professor *Gunvor Andersson*, professor *Marianne Cederblad* och jur. dr *Anna Singer* har stått för den vetenskapliga granskningen av rapporten. Författarna svarar själva för innehåll och slutsatser.

Rapporten riktar sig i första hand till personal inom den sociala barnvården men även till familjehemsföräldrar samt lärare och studenter vid olika högskoleutbildningar.

Rapporten är viktig därför att den behandlar både den svåra konsten att göra barn delaktiga i väsentliga frågor som rör dem själva och samhällets

ansvar för att följa upp barn i vård och hur man kan tillförsäkra dessa barn
lika god omsorg som alla andra barn.

Inger Widén Cederberg

Innehåll

Sammanfattning	7
1. Inledning	10
<i>Socialstyrelsens utvecklingsarbete</i>	11
<i>Utvärderingsstrategi och uppdrag</i>	13
<i>Rapportens innehåll</i>	14
2. Teoretisk plattform	16
<i>Utvecklingsekologisk teori</i>	16
<i>Barnkonventionen</i>	17
<i>Nyckelbegrepp och teoretiska modeller</i>	18
<i>Beslut i utvärderingsmöten – tre kategorier</i>	20
<i>Sammanfattning</i>	21
3. Bakgrund – England	22
<i>Looking After Children System (LACS)</i>	22
<i>Sammanfattning</i>	32
4. Uppföljning av placerade barn enligt BBIC – Socialstyrelsens rekommendationer	33
<i>Planering och uppföljning enligt BBIC</i>	33
<i>Tillämpningen i projektkommunerna</i>	38
<i>Sammanfattning</i>	38
5. Studiens syfte, frågeställningar och tillvägagångssätt	40
<i>Syfte och frågeställningar</i>	40
<i>Tillvägagångssätt</i>	41
6. Barnens röst i dokumentationen	49
<i>Resultat av dokumentanalysen</i>	49
<i>Tillvägagångssätt vid dokumentationen enligt socialsekreterarna</i>	53
<i>Dagordningar och beslut i utvärderingsmötena</i>	55
<i>Kommentarer</i>	56

7. Ordförande och socialsekreterare	
om utvärderingsmötena	59
<i>Ordförandenas generella erfarenheter</i>	59
<i>Exempel från enskilda möten</i>	62
<i>Sammanfattning</i>	65
8. Barnen och deras upplevelser	
av utvärderingsmöten	67
<i>Vilka är barnen?</i>	67
<i>Bra och dåligt med utvärderingsmöten</i>	69
<i>Barnens motiv och känslor</i>	71
<i>Kommentarer</i>	74
<i>Fyra barn berättar</i>	75
9. Resultatsammanfattning och analys	84
<i>Utvärderingsresultaten i korthet</i>	84
<i>Med utvecklingsekologin som analysinstrument</i>	85
<i>Barns behov och barns intressen</i>	90
<i>Stärks barnets ställning?</i>	91
<i>Utvärderingsresultatens giltighet</i>	92
10. Diskussion	94
<i>Formulären</i>	94
<i>Frågan om barns rättigheter</i>	96
<i>Konkreta råd för att förbereda och genomföra</i> <i>utvärderingsmöten</i>	97
<i>Slutord</i>	98
Referenser	99
Bilagor	
1. <i>Intervjuguide – barnintervjuer</i>	105
2. <i>Intervjuguide – oberoende ordförande</i>	107

Sammanfattning

Socialstyrelsen driver sedan 1999 projektet Barns behov i centrum (BBIC) tillsammans med sju försökskommuner/kommundelar i olika delar av landet. Målet är att, med förebild från England, utveckla ett enhetligt system för utredning, planering och uppföljning inom den sociala barnvården. I projektet prövas och utvecklas en serie formulär som följer hela ärendeprocessen från anmälan eller ansökan till uppföljning av insatser. Dokumentationssystemet ska hjälpa socialarbetarna att inhämta information och att följa upp arbetet med enskilda barn i den sociala barnvården på ett systematiskt sätt.

Denna rapport är en delrapport från utvärderingen av det pågående utvecklingsarbetet i BBIC-projektet. Den handlar om utvärderingsmöten, en ny som metod för uppföljning av vården i familjehem och institutioner som prövats i tre av försökskommunerna. Huvudtemat är barns möjligheter till delaktighet och medbestämmande. I utvärderingsmötena träffas barnet, socialsekreteraren och viktiga personer i barnets nätverk. Mötet leds av en oberoende ordförande. Som underlag för mötet finns dokumentation som upprättats i de formulär för planering och uppföljning som prövas i BBIC, det vill säga vårdplan, placeringsinformation, behandlingsplan, utvärdering av insatser, bedömnings- och insatsformulär, samrådsdokument, protokoll utvärderingsmöte, konsultationsdokument skolan och konsultationsdokument läkare.

Syftet med studien om utvärderingsmötena är att undersöka ramar och utrymmen för, samt barns upplevelser av delaktighet och medbestämmande i planering, beslutsprocesser och uppföljning av insatser. Den övergripande frågeställningen anknyter till ett av syftena med utvecklingsarbetet: bidrar tillvägagångssättet enligt BBIC till att stärka barnets ställning i enlighet med barnkonventionen och socialtjänstlagen?

Studien har omfattat analyser av 55 BBIC-formulär för uppföljning av vården, intervjuer med elva barn och unga i åldrarna åtta till arton år, åtta oberoende ordförande och tio socialsekreterare i tre av försökskommunerna.

Utvärderingen har gjorts under provofasen och i det första skedet av ett mycket omfattande och långsiktigt utvecklingsarbete. Underlaget till denna studie begränsas av att formulären inte använts och prövats fullt ut i enlighet med Socialstyrelsens rekommendationer. Detta begränsar givetvis också resultatens generaliserbarhet samtidigt som den triangulering som använts – dokumentanalys och intervjuer med både barn och vuxna – gett ett rikhaltigt material med en variations- och nyansrikedom som stär-

ker dess kvalitet. Utvärderingen förväntas härigenom bidra till ökad kunskap om hur begreppen delaktighet och medbestämmande kan förstås inom ramen för den praktiska tillämpningen av BBIC.

Resultaten kan i korthet sammanfattas enligt följande. Dokumentanalysen visade att barnens egna utsagor inte fanns dokumenterade i formulären i den utsträckning som är önskvärdt och förväntat utifrån Socialstyrelsens rekommendationer. Intervjuerna med socialsekreterarna visade emellertid att barnen varit delaktiga i dokumentation i större utsträckning än vad som framgick av formulären. Dokumentationen gav generellt sett en bra bild av det socialsekreterarna bedömde som barnens behov. Samtidigt kan konstateras att inga av de studerade ärendena handlagts helt enligt ”regelboken” och Socialstyrelsens rekommendationer. Flera av ärendena saknade exempelvis vårdplan och behandlingsplan enligt BBIC. Eftersom några fullständiga aktstudier inte genomförts behöver detta emellertid inte betyda att vård- och behandlingsplaner helt saknades. De kan ha funnits i någon annan form än i BBIC-formuläret.

- Intervjuerna med oberoende ordförande visade att de var positiva till sitt uppdrag. De önskade att metoden med utvärderingsmöten skulle spridas inom den egna verksamheten och till andra kommuner. De var väl insatta i syftet med utvärderingsmöten och i huvudsak eniga om tillämpningen av metoden. Socialsekreterarna var positiva till att ha en oberoende ordförande som ledare i utvärderingsmötena.
- De intervjuade barnen hade mycket varierande upplevelser och erfarenheter av de förberedelser som gjorts inför utvärderingsmöten och av det som hänt i mötena. Ett par var mycket negativa, några var både positiva och negativa och ett par mycket positiva. Alla barn, som uttalade sig i frågan, var i huvudsak positiva till formen med utvärderingsmöten och den oberoende ordförandens roll.
- Flera av barnen, som varit med om att fylla i något eller några formulär, var negativa till dem. De uppfattades som svåra och tråkiga att fylla i. Endast ett barn gav uttryck för en direkt positiv uppfattning om ett formulär – samrådsdokumentet barn och ungdomar.
- Det framkom skillnader i barns och vuxnas upplevelser av vad som hänt i utvärderingsmötena. Barnens beskrivningar var i flera fall mera kritiska än de vuxnas.

Trots de vuxnas goda ambitioner kan till synes små detaljer, som de missat eller förbisett vid förberedelserna och under själva mötet, påverka barnets inställning till och vilja att medverka i utvärderingsmöten. Metoden ställer stora krav på vuxnas lyhördhet inför barns känslor och sätt att uttrycka sina intressen i olika skeden av den process som planerings, uppföljnings- och utvärderingsprocessen består av. Vuxnas noggrannhet, vaksamhet och re-

spekt för barnen är av avgörande betydelse för om syftet med att stärka barnens ställning ska kunna motsvaras.

Såväl i lagstiftningen som i barnkonventionen finns ett inbyggt späningsförhållande mellan barns rätt till skydd och omvårdnad och rätten till delaktighet. Tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen är komplicerad i den sociala barnvårdens kontext. En viktig slutsats är emellertid att barns rätt att komma till tals är en målsättning som måste ges olika innebörd i olika situationer och också förverkligas på olika sätt. Barnets ålder, mognad och tidigare erfarenheter är exempelvis viktiga aspekter att beakta. Socialarbetare behöver därför överväga och noggrant reflektera över innebörden i barns rätt att komma till tals och barnets bästa i relation till varje enskilt barn i varje given situation.

Vår slutsats är, trots att vissa brister konstaterats, att de ramar och utrymmen som skapats för barns delaktighet och medbestämmande genom BBIC ger förutsättningar för att stärka barnets ställning i enlighet med intentionerna i socialtjänstlagen och barnkonventionen. Barn konsulteras, får komma till tals och kan i bästa fall utöva visst inflytande i viktiga planerings- och beslutsprocesser som rör dem själva. Den kritik som framförts av de intervjuade barnen drabbar inte själva arbetsmetoden särskilt hårt, snarare utövarna av den. Vuxna har mycket att lära i mötet med barn utifrån deras särskilda kunskaper, erfarenheter och sätt att tänka och agera.

Denna studie är ett av flera underlag för förändringar och förbättringar av BBIC-systemet, ett arbete som nu fortsätter på Socialstyrelsen. Projektet avslutas när systemet utvecklats så pass att det är klart för spridning till övriga kommuner i landet vilket beräknas kunna ske från och med 2005.

1. Inledning

I Sverige finns i dag cirka 15 000 barn och unga med pågående heldygnsinsats, vilket betyder att de är placerade utanför hemmet i familjehem, hem för vård eller boende (HVB-hem) eller i hem med särskild tillsyn (Socialstyrelsen 2003 a). De har som alla andra barn egna rättigheter som erkänts genom barnkonventionen. Enligt socialtjänstlagen (2002:453), har de rätt till skydd och omvårdnad samt rätt att komma till tals och framföra sina åsikter. Principen om barnets bästa ska beaktas vid alla åtgärder som rör barn (1 kap. 2 § SoL) och när åtgärder rör ett barn ska barnets inställning så långt det är möjligt klarläggas (3 kap. 5 § SoL).

Olika tillsynsrapporter har emellertid återkommande konstaterat stora brister i socialtjänstens familjehemsvård. Den senaste rapporten, denna gång från riksdagens revisorer (2001/2002), konstaterar att kunskapen om vilka effekter familjehemsvården har för de barn som omhändertas har stora luckor samt att flera olika metoder utvecklats under de senaste tjugo åren för att höja kvaliteten, men att de inte används i den utsträckning som vore önskvärt.

Riksrevisionsverket, som granskat behandlingshem för barn och unga, konstaterar brister i kommunernas och länsstyrelsernas uppföljning och understryker vikten av att barn och unga själva får komma till tals i samband med länsstyrelsernas tillsynsbesök (Riksrevisionsverket 2002).

Trots all denna uppmärksamhet har vi alltså förhållandevis lite kunskaper om barns egna upplevelser av vistelsen i familjehem och på institutioner utifrån svenska förhållanden.¹ Vi vet därmed inte heller särskilt mycket om hur de upplever sina möjligheter till delaktighet och medbestämmande i frågor som rör planering av vården på kort och lång sikt eller som rör uppföljningar och beslut av olika slag.

Socialstyrelsen (2003 b) konstaterar att barn-, brukar- och klientperspektiv förefaller vara mycket komplicerade begrepp när det gäller socialtjänstens arbete med barn och familjer. Det finns en konflikt mellan barns rätt till skydd och deras rätt till delaktighet och det är oklart i vilken mån socialtjänsten har rätt att tala med barn mot vårdnadshavarens vilja. Detta är sannolikt några av orsakerna till våra bristfälliga kunskaper om barns egna perspektiv i dessa sammanhang.

Brittisk forskning och utvärdering visar att viktig kunskap och viktiga värden kan genereras när barn involveras i processer som rör planering,

1 Ett viktigt bidrag är Gunvor Anderssons forskning om barn på barnhem och i familjehem (se t.ex. Andersson 1995, 1998 a, b, 2001).

uppföljning, utvärdering och beslut. Department of Health (2000 a) har gjort följande sammanfattning av argumenten för och värdet av att samarbeta med och lyssna på barn. De emanerar från ett flertal olika studier, som genomförts av olika forskare under 1990-talet.

Barn är samhällsmedborgare och brukare och har samma grundläggande rättigheter som andra. Det handlar om att uppfylla de juridiska kraven i barnkonventionen och lagstiftningen samt att ta på allvar rekommendationer från de erfarenheter som vunnits på området.

Om vi inte lyssnar på utsatta barns berättelser får vi inte veta hur de har det. Att lyssna på barn kan innebära att de får tillgång till det skydd de har rätt till. Genom att konsultera barn om deras behov finns möjligheter att förbättra service och insatser så att myndigheterna kan möta deras föränderliga behov. Detta bidrar i sin tur till bättre underbyggda beslut. Därmed finns också bättre förutsättningar för att beslutet leder till förändring. Den representativa demokratin kan stärkas genom barns delaktighet, när de får stöd i att delta i demokratiska processer tillsammans med vuxna. Detta bidrar också till att utveckla barns kompetens. De lär sig debattera, förhandla, prioritera och fatta beslut, vilket i sin tur stärker deras självförtroende (a.a.).

Brittisk forskning tjänstgör som förebild för det omfattande utvecklingsarbete inom den sociala barnvården, som sedan flera år drivs av Socialstyrelsen.

Socialstyrelsens utvecklingsarbete

Från Dartington till BBIC

Utvecklingsarbetet inleddes i mitten av 1990-talet då Socialstyrelsen i det så kallade Dartingtonprojektet (Socialstyrelsen 2000 a) började pröva delar av ett engelskt system – *Looking After Children System* (Parker m.fl. 1991, Ward 1995) för uppföljning av vården för barn i familjehem.

Efterföljaren till Dartingtonprojektet, Barns behov i centrum (BBIC), startade 1999 och fortsätter i Socialstyrelsens regi tillsammans med sju kommuner/kommundelar i olika delar av landet.² BBIC tillkom som en följd av erfarenheterna från Dartingtonprojektet och det fortsatta utbytet med Department of Health i England. Det främsta incitamentet var emellertid den kritik som återkommande riktats såväl mot familjehemsvården (justitieombudsmannen 1985, riksdagens revisorer 1991/92) som mot socialtjänstens arbete med barnavårdsutredningar (Socialstyrelsen 1996, Andersson m.fl. 1996, Sundell & Humlesjö 1997, Socialstyrelsen 1998).

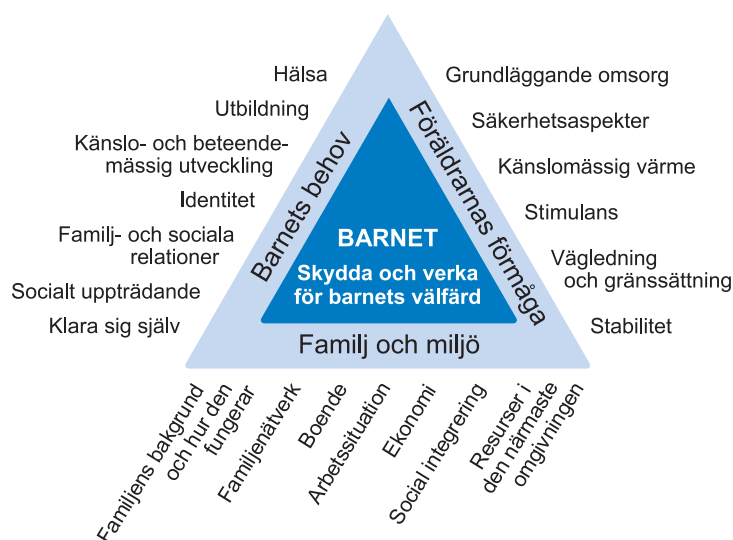
BBIC bygger på det engelska systemet, *The Integrated Children's System – ICS* (Department of Health 2003).

Systemet har mött ett mycket stort internationellt gensvar. Sverige är ett

² Helsingborg, Linköping, Luleå, Uppsala, Spånga – Tensta SDN, Stockholm, Gunnared och Backa SDN, Göteborg.

av femtontalet länder som importerat det engelska systemet, delvis eller i sin helhet. Andra länder är exempelvis Ungern, Kanada (Kufeldt & Clare 2000, Flynn & Ghazel 2002) och Australien (Wise 2002, Fernadez 2002). Sverige ingår i ett internationellt forskarnätverk som träffas vartannat år med olika länder som värdar för att utbyta kunskaper och erfarenheter från forskning och praktik inom området.

Det engelska systemet bygger på omfattande forskning och vilar på en gedigen teoretisk grund med förankring bl.a. i utvecklingsekologisk teori och attachmentteori (Department of Health 2000 b). Nedanstående modell, som återspeglar den helhetssyn som ligger till grund för systemet, är såväl det engelska som det svenska systemets främsta signum.

Den engelska modellen för utredning, planering och uppföljning i den sociala barnavården.

BBIC:s mål och syften

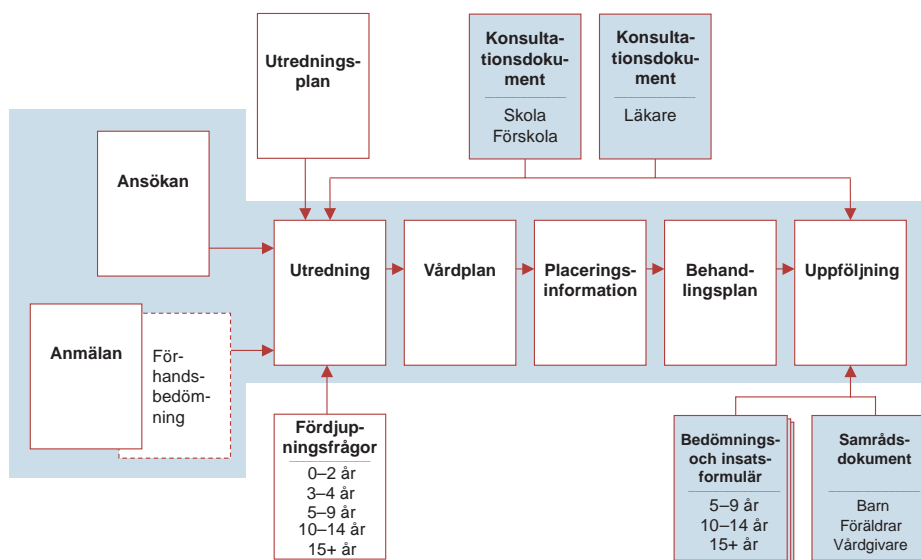
Det visionära målet för BBIC är att ge de barn och unga som är föremål för socialtjänstens interventioner samma chanser i livet som andra barn i samhället. Projektmålet är att utveckla ett enhetligt system för utredning, planering och uppföljning inom den sociala barnavården.

Ett av de främsta syftena med BBIC är att stärka barns ställning i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter och 1 kap. 2 § samt 3 kap. 5 § socialtjänstlagen. Projektet syftar vidare till att verka för samförstånd kring barnet mellan föräldrar och familj, vårdgivare och professionella, där alla är klara över sina skyldigheter och åtaganden, det vill säga att skapa struktur och systematik i arbetet med att identifiera, dokumentera

och följa upp barns behov av insatser samt bidra till ökad kvalitets- och rättssäkerhet (Socialstyrelsen 2003 c).

Formulär som verktyg för praktiken

Centralt i det engelska systemet har varit att utveckla ett dokumentations-system som kan hjälpa socialarbetarna att inhämta information systematiskt och att följa upp arbetet med enskilda barn i den sociala barnavården. I detta syfte har en serie formulär utvecklats som följer hela ärendeprocessen. En viktig del i det svenska utvecklingsarbetet är att i nära samarbete med projektdeltagarna i de sju försökskommunerna översätta och anpassa de engelska formulären till svenska förhållanden. I det svenska BBIC-systemet har flera av de engelska formulären tagits bort och några nya har tillkommit. Formulären i nedanstående översikt har prövats i det svenska projektet.

Översikt av BBIC – formulären.

Utvärderingsstrategi och uppdrag

Socialstyrelsens utvärderingsstrategi för BBIC byggde från starten på ambitionen att få till stånd ett nära samarbete mellan praktik och forskning. Bodil Rasmusson, som haft det övergripande ansvaret för denna utvärdering, har varit projektanställd på Socialstyrelsen under tre år (på deltid 2001–2003) och arbetat i nära kontakt med uppdragsgivaren. En kontinuerlig dialog om utvärderingens uppläggning och genomförande samt sammanhanget mellan utvecklingsarbetet, utvärderingen och projektets olika utbildningsinsatser har förts. I rapporteringen finns emellertid en tydlig

skiljelinje mellan utvecklingsarbetet och utvärderingen. De forskare som varit engagerade i utvärderingen ansvarar självständigt för framtagande av analys, resultat och slutsatser.

Det uppdrag som materialiseras i denna rapport har bestått i att utvärdera den metod för planering och uppföljning av vården, som prövas i tre av de sju försökskommunerna. I metoden, som hämtats från England och introducerats genom BBIC, ingår så kallade utvärderingsmöten. I dessa möten träffas barnet, socialsekreteraren och viktiga personer i barnets nätverk. Mötet leds av en oberoende ordförande. Som underlag för mötet finns dokumentation som upprättats i de formulär som prövas i BBIC.

Rapportens innehåll

Rapporten handlar om utvärderingsmöten som metod och om placerade barns möjligheter till delaktighet och medbestämmande. Forskarna, Bodil Rasmusson och Ulf Hyvönen, har intervjuat elva barn i åldrarna åtta till arton år om hur de upplevt att vara med i utvärderingsmöten. Vi har även studerat dokumentationen i BBIC-formulär och intervjuat ledarna för utvärderingsmötena, de så kallade oberoende ordförandena, samt ansvariga socialsekreterare. I denna del av studien av studien har även FoU-assistent Lina Mellberg medverkat.

Syftet med den studie som här presenteras, är att undersöka ramor och utrymmen för samt barns upplevelser av delaktighet och medbestämmande i planering, beslutsprocesser och uppföljning av insatser. Den övergripande frågeställningen anknyter till ett av syftena med utvecklingsarbetet – frågan om tillvägagångssättet enligt BBIC bidrar till att stärka barnets ställning i enlighet med barnkonventionen och socialtjänstlagen.

De intervjuade barnen har i många fall upplevt svåra separationer och de har ofta fått ta ett större ansvar än barn i allmänhet. De är inte alltid så vana vid att tillfrågas om sina synpunkter och upplevelser och de har sällan fått möjlighet att vara delaktiga i demokratiska sammanhang. Även om deras erfarenheter och upplevelser är det viktigaste kommer redovisningen av barnintervjuerna inte förrän i slutet av rapporten. För att förstå barnens berättelser måste vi ha kunskaper om gränser och utrymme för deras möjligheter till delaktighet och medbestämmande utifrån de ramor som skapats av vuxna och de rutiner och procedurer som tillämpas inom socialtjänsten.

Detta förhållande har därför kommit att präglade rapportens uppläggning. Läsningen av rapporten kan självfallet börja med kapitel 8, där barnens berättelser återges, men den som vill förstå hela sammanhanget rekommenderas att läsa rapporten från början till slut.

Läsanvisning

Utvecklingsekologisk teori har visat sig vara ett mycket användbart verktyg för att förstå innebörden i barns möjligheter till delaktighet och inflytande i sitt sammanhang. Rapporten är därför uppbyggd utifrån den struktur som anvisas genom den utvecklingsekologiska modellen, vilket betyder att den börjar på strukturell nivå och närmar sig sedan successivt de intervjuade enskilda barnen.

Kapitel 2 beskriver denna teoretiska plattform med början i utvecklingsekologin och med fortsättning i begreppsdefinitioner och beskrivning av ytterligare några teoretiska verktyg som använts i analysen av det empiriska materialet.

I *kapitel 3* följer en beskrivning av den engelska bakgrunden – de formulär som utvecklats där för planering och uppföljning av placerade barn, utvärderingsmöten samt engelska utvärderingar av formulären och utvärderingsmöten som metod.

I *kapitel 4* finns en redogörelse för Socialstyrelsens rekommendationer beträffande användningen av formulär och utvärderingsmöten samt hur de tillämpas i försökskommunerna.

Kapitel 5 innehåller utvärderingsstudiens syfte, frågeställningar och en beskrivning av tillvägagångssättet. Därefter följer, i *kapitel 6–9*, resultatredovisningen. I *kapitel 6* presenteras resultaten från den analys av hur barnens delaktighet syns i dokumentationen i de aktuella formulären. I *kapitel 7* kommer de oberoende ordförandena och socialsekreterarna till tals om sina erfarenheter av utvärderingsmöten. I *kapitel 8* kommer så barnens perspektiv och deras upplevelser och erfarenheter av formulär och utvärderingsmöten. I *kapitel 9* sammanfattas resultaten och allra sist, i *kapitel 10*, förs en diskussion med utgångspunkt i utvärderingsresultaten.

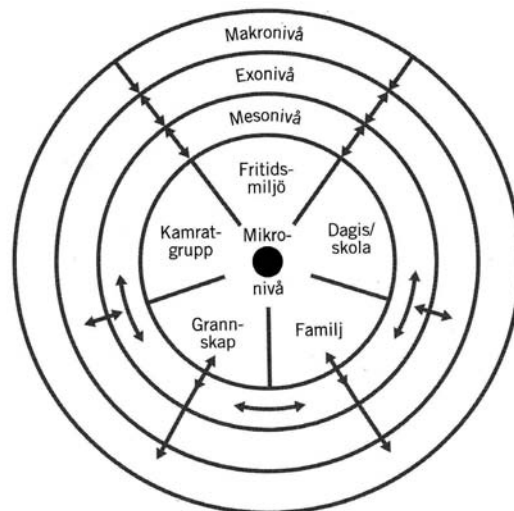
2. Teoretisk plattform

Det engelska systemet vilar, som tidigare nämnts på omfattande forskning och teoretiskt arbete (Parker m.fl. 1991, Cleaver m.fl. 1999, Department of Health 2000 b, Ward & Rose 2002 m.fl.). Som övergripande teoretiskt perspektiv finns den utvecklingsekologiska teorin med anknytningsteori, teorier om risk- och skyddsfaktorer, sårbarhet och motståndskraft (utvecklingspsykopatologi) samt kritiska perioder i barns utveckling som kompletterande teorier. Därtill kommer teorier om familjestilar och familjers funktion samt föräldrars förmåga till omsorgstagande. Helhetssynen betonas, vilket illustreras i den tidigare presenterade triangeln. Utifrån denna helhetssyn pågår ett ständigt samspel mellan barn, föräldrar och det omgivande samhället (Seden 2002, Department of Health 2000 b). Dessa teorier är tongivande även i svensk barnavårdsforskning (se t.ex. Andersson 2002, Lindén 2002).

Utvecklingsekologisk teori samt teoretiska modeller för analyser av barns delaktighet och medbestämmande, utgör också den teoretiska plattformen för den delutvärdering av det svenska projektet, som presenteras i denna rapport. Därtill utgör barnkonventionen med dess syn på barn och barndom en viktig utgångspunkt för tolkningen av resultaten.

Utvecklingsekologisk teori

Den utvecklingsekologiska teorin utvecklades av den amerikanske psykologen Urie Bronfenbrenner (Bronfenbrenner 1979, Andersson 2002). Teorin beskriver barns utveckling i ett samspelsperspektiv, där barnet påverkar och påverkas av olika miljöfaktorer genom djupgående läroprocesser. Den beskriver också hur olika miljöer och deras ständiga samspel i sin tur påverkar barnets liv direkt eller indirekt. I modellens centrum finns barnet i sin omedelbara närmiljö (mikronivån). Allteftersom barnet växer upp kommer det successivt att ingå i flera närmiljöer – daghem, skola, grannskap och kamratgrupp. Mellan dessa närmiljöer pågår ett samspel och relationerna mellan dem bildar i sig ett system (mesonivån). Det är viktigt för barnets utveckling att föräldrarna, förskolan, skolan, socialtjänsten m.fl. kan samarbeta på ett positivt sätt. Det finns miljöer som barnet inte har direktkontakt med (exonivån) men som ändå är av betydelse för barnets utvecklingsmöjligheter. Det kan vara föräldrars arbetsmiljö och arbetsförhållanden, den kommunala barn- och ungdomspolitiken m.m. Allt detta samspelar i sin tur med förhållanden på makronivå, till exempel lagstiftning, samhällsekonomi och politiska ideologier. De olika nivåerna och samspelet dem emellan illustreras i figuren på nästa sida.

Den utvecklingsekologiska modellen i Gunvor Anderssons (2002) tolkning av Bronfenbrenners modell.

Barnkonventionen

Barnkonventionen talar om barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling och den uppmanar oss i likhet med utvecklingsekologin att se barnet och barnets utveckling i hela sitt ekonomiska, sociala och kulturella sammanhang.

Barnkonventionen betonar att barndomen har ett värde i sig. Barn betraktas som kompetenta och handlingskraftiga individer vars synpunkter måste genomsyra samhällets beslut. Barnkonventionen säger också att barn är en utsatt grupp i samhället med särskilda behov av omvårdnad och skydd som också innefattar ett rättsligt skydd. Det finns ett spänningsförhållande mellan dessa båda synsätt, mellan 'participation' och 'protection', som får särskild aktualitet för barn i samhällsvård, där samhället tagit på sig ett stort ansvar för barns vård och fostran.

Barnkonventionens artikel 12 handlar om att barn måste få möjlighet att uttrycka sina åsikter och påverka sin egen situation. Det är barnets absoluta rättighet att få komma till tals och det ges inget utrymme för en myndighet att avgöra om man ska höra barnet eller inte. Däremot har barnet ingen skyldighet att uttrycka sina åsikter. På vilket sätt barnet ska komma till tals finns inga föreskrifter om. Barnets ålder och mognad har till exempel ingen betydelse för om man ska lyssna på barnet eller inte, så fort barnet kan uttrycka en uppfattning ska det ges utrymme att göra det. Ålder och mognad spelar däremot roll när det gäller ansvariga beslutsfattaress skyldighet att ta hänsyn till barnets åsikter (Barnombudsmannen 2001).

Detta är retorik och generella konstateranden. För att förstå hur de tillämpas i praktiken och vilka konsekvenser de får för barn i samhällsvård

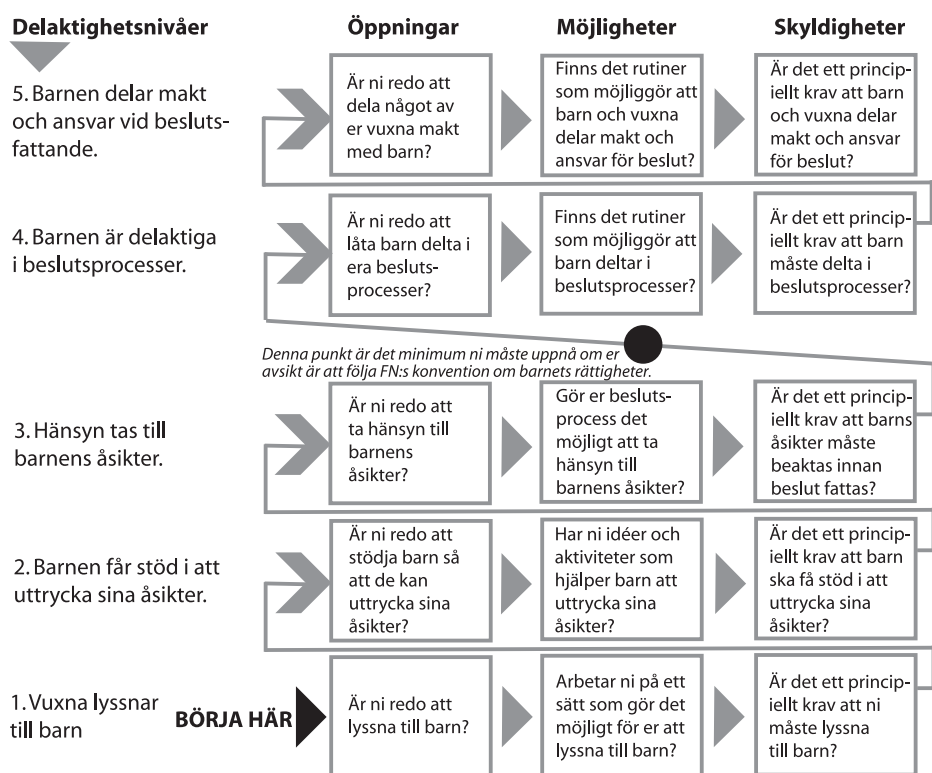
behöver vi fördjupad förståelse för vilken innebörd dessa generella konstateranden kan få för det enskilda barnet.

Nyckelbegrepp och teoretiska modeller

Att vara *delaktig* kan betyda att individen eller gruppen medverkar i eller har vetskap om något. Det kan också handla om att ha del i eller vara inblandad i något. Med *medbestämmande* menas att individen eller gruppen har rätt att utöva visst inflytande över beslutsfattande (Barnombudsmannen 2000).

Teoretiska modeller kan vara till hjälp för att förstå innebörderna i barns delaktighet och medbestämmande. Den vanligast förekommande modellen är den delaktighetsstege som utvecklats av psykologen Roger Hart (1992) utifrån Sherry Arnsteins modell för analys av olika grader av medborgardeltagande i samhällsplanering. Varje steg i modellen anger en viss grad av delaktighet eller icke-delaktighet – från manipulation nederst på stegen till medborgarkontroll på den översta stegpinnen. Hart's modell refereras i de flesta utredningar och forskningsrapporter, som behandlar barns delaktighet och medbestämmande. Enligt vår uppfattning passar den emellertid inte särskilt bra i sammanhang som rör barn i samhällsvård. Däremot har vi funnit användning för en alternativ modell, som utvecklats av Harry Shier (2001), vilken redovisas nedan.

Shier's delaktighetsmodell

Modellen består av fem nivåer av delaktighet:

- 1. Vuxna lyssnar på barn.** Detta innebär att barn får uttrycka sig och blir lyssnade på av ansvariga vuxna. En föreställning som finns är att barn inte är intresserade av att delta i beslutsfattande utan hellre gör något annat. Detta visar sig inte stämna då olika rapporter visar att många barn uttrycker en önskan om att ha mer att säga till om.
- 2. Barn får stöd i att uttrycka sina åsikter.** Det finns många orsaker till varför barn inte uttrycker sina synpunkter, blyghet, dåliga erfarenheter m.m. För att barn ska kunna uttrycka sig öppet och med tillit måste de vuxna som arbetar med dem stötta dem till att ta sig över tröskeln och säga vad de tycker. Skillnaden mellan nivå ett och två är att vuxna på nivå två ger barnet utrymme att uttrycka sig genom att ge sitt stöd och positiv förstärkning.
- 3. Hänsyn tas till barnens åsikter.** På den första nivån lyssnar vuxna på barn, på den andra arbetar de också aktivt för att barn ska kunna uttrycka sig. Det finns dock inga garantier för att man tar hänsyn till det barnen sagt och att det påverkar det beslut som fattas. På denna tredje nivå väger man in det barnet säger, men det är inte säkert att man beslutar i enlighet med barnets önskemål. Det är viktigt att ge barnet återkoppling och förklara hur och varför ett visst beslut fattades.
- 4. Barn är inblandade i beslutsprocesser.** Här har vuxna bjudit in barn och tagit steget från konsultation till aktivt deltagande i beslutsfattandet. Barn är direkt involverade där beslut fattas. Exempel på skillnaden mellan nivå tre och fyra är att man på nivå tre frågar vad barnet tycker och tar med det i beräkningen när man t.ex. ska göra ett aktivitetsprogram. På nivå fyra möts barn och vuxna, planerar och fattar beslut tillsammans.
- 5. Barn delar makt och ansvar när beslut ska fattas.** Det finns en liten skillnad mellan nivå fyra och fem. Barnen är aktivt med i processen kring beslutsfattande på nivå fyra, men deras makt att påverka besluten kan vara begränsad. På nivå fem delas emellertid makt och ansvar fullt ut mellan barn och vuxna, vilket ofta innebär att vuxna får avsäga sig en del av sin makt.

På varje nivå finns ytterligare tre steg; *öppning*, *möjlighet* och *skyldighet*. Dessa begrepp används för att analysera olika organisationers sätt att erkänna sig till principerna om barns delaktighet och medbestämmande. En *öppning* uppstår så snart en organisation är beredd att börja tillämpa principerna. *Möjligheten* uppstår då de vuxna, med mandat och ansvar för barnet/barnen, kan börja arbeta praktiskt i enlighet med någon av de angivna nivåerna i modellen. Organisationen har visat sitt engagemang för saken genom att erbjuda utbildning och tid för att kunna utveckla nya arbetssätt. *Skyldigheten* uppkommer då organisationen fattat beslut om att

förverkliga ett visst program utifrån modellen. Personalen blir skyldig att arbeta enligt programmet som helt blivit integrerat i det dagliga arbetet. Utifrån de frågor som ingår i modellen kan tillämparen successivt träna sig i att svara för att så småningom kunna nå högre och högre nivåer.

Barns delaktighet i beslutsfattande – tre nivåer

Steve Walker (2001), som studerat utvärderingsmöten i England, beskriver att barns delaktighet i beslutsfattande kan delas in i tre nivåer;

Icke deltagande: Barn utesluts från beslutsprocessen på grund av att de inte anses kompetenta att delta. Det är vuxnas ansvar att fatta beslut åt barnen.

Konsultation: Vuxna tar reda på barnets syn genom att diskutera med personer som känner till barnets åsikt, till exempel familjehemmet eller socialarbetaren. Konsultation kan också ske genom att använda ett konsultationsformulär. Att vuxna konsulterar barn på detta sätt innebär inte att man involverar barnet i beslutsprocessen eller att beslutet kommer att överensstämma med den åsikt som barnet uttryckt. För att konsultationen ska fylla sina syften bör barnet vara informerat om vilka ämnen som ska diskuteras och utifrån detta formulera sina ställningstaganden.

Deltagande på utvärderingsmöten: Barnen deltar på utvärderingsmötena, de är medvetna om vilka ämnen som ska diskuteras och kan också själv medverka och föra fram sin åsikt.

Beslut i utvärderingsmöten – tre kategorier

Steve Walker (1999 a, 2001) påpekar att barn i samhällsvård konfronteras med betydligt större krav på att delta i beslutsfattande som rör deras eget liv och deras egen vardagstillvaro än barn i allmänhet. Han använder sig av tre kategorier för att beskriva de beslut som barn i samhällsvård kan involveras i:

- ***vardagsbeslut*** ('day to day decisions') som rör till exempel fickpengar, tid för sänggåendet, tid för umgänge med kamrater;
- ***viktiga beslut*** ('life event decisions') som rör till exempel val av program i gymnasieskolan, barnets kontakter med sina syskon och föräldrar;
- ***livsavgörande beslut*** ('life decisions') som rör barnets framtid, till exempel var och hos vem barnet ska bo.

Enligt Walker är det framför allt de livsavgörande besluten som hör hemma i utvärderingsmötena. Men det finns alltid skäl att överväga vilka frågor som bör behandlas och vilka beslut som bör fattas med tanke på barns möjligheter till delaktighet och medbestämmande. Gångse beslutsprocesser, som praktiseras i vuxenvärlden, kan vara svåra för barn att

förstå. Uppläggningsen av mötena måste därför anpassas till barnets ålder och mognad.

Med tanke på svenska förhållanden är det viktigt att påpeka att utvärderingsmöten inte kan ersätta beslutsfattande enligt den delegationsordning som upprättats lokalt eller de regler som måste följas enligt SoL och LVU.

Sammanfattning

För att förstå gränser och utrymme för placerade barns möjligheter till delaktighet och medbestämmande måste vi förstå villkoren, det vill säga de förutsättningar som skapats av vuxna. Genom teoretiska modeller och begrepp har vi fått verktyg för att förstå dessa villkor och vad som händer i mötet mellan barn och vuxna och hur olika innebörder i barns delaktighet och medbestämmande kan förstås och definieras. Om vi översätter den utvecklingsekologiska modellen till BBIC och denna studie kan vi tänka på de olika nivåerna på följande sätt.

På *makronivå* finns barnkonventionen samt den lagstiftning och de nationella strategier som blivit en följd av erkännandet av barns rättigheter. Här finns forsknings- och utvecklingsarbetet *Looking After Children* i England och dess svenska efterföljare Dartingtonprojektet och BBIC. På *exonivå* kan vi finna de politiska beslut som fattats i BBIC:s försökskommuner om att ansluta sig till projektet. På *mesonivå* finns de professionella inom socialtjänsten, skolan, barnpsykiatri m.fl. som ansvarar för handläggningen av barnens ärenden och som på olika sätt samverkar runt barnet. På *mikronivå* finns det enskilda barnet som deltar i utvärderingsmöten enligt BBIC och de resurser barnet förfogar över i sin närmiljö.

En viktig fråga är hur de förändringsambitioner som formulerats för uppföljningen av barn i samhällsvård på de olika nivåerna omsätts på mikronivå för varje enskilt barn, och också mot vilken bakgrund vi ska förstå och förklara deras upplevelser och erfarenheter. På mikronivå, närmast barnen, utgör tolkningen av barnkonventionen samt de olika begreppen och delaktighetsmodellerna viktiga komplement till utvecklingsekologin.

3. Bakgrund – England

Looking After Children System (LACS)

Bakgrund

Department of Health har alltsedan slutet av 1980-talet givit omfattande stöd till forskning och utvecklingsarbete inom den sociala barnvården i England och Wales. Under 1970-talet hade flera offentliga utredningar visat på fall där barn dödade, utsatts för sexuella övergrepp eller fysisk och psykisk misshandel i det familjehem eller på på den institution där de varit placerade. Det fanns stora brister i uppföljningen av vården och kunskaper saknades om effekterna av socialtjänstens insatser. En viktig aspekt som uppmärksammades var hur attityder och värderingar som hade sitt ursprung i fattigbarnsvården fortfarande härskade bland dem som arbetade inom fosterbarns- och institutionsvården. Studier visade exempelvis att man hade lågt ställda förväntningar på fosterbarns skolprestationer. Man hade funnit att bland många fosterbarn som bedömts lågpresterande fanns en stor andel barn med mycket goda studieförutsättningar. En rad andra studier initierades inom ramen för LACS och samtliga visade på mycket nedslående resultat av vården för placerade barn och unga. Bland den här gruppen barn och unga fanns till exempel en överrepresentation av såväl psykiska som fysiska hälsoproblem. Som vuxna löpte de större risk att hamna i kriminalitet, arbets- och bostadslöshet än barn från normalpopulationen (Parker m.fl. 1991). Det ledde till att forskargruppen formulerade principer och värderingar som numera understöder allt arbete med barn och ungdomar i England. Exempelvis att:

- Placerade barn kan ha behov som är svårare att tillgodose än andra barns, men det förväntade utfallet av vården ska för den skull inte vara lägre.
- Målet för vården är att varje barn ska uppnå sin maximala potential, inte bara den minimala nivån. Föräldrar och andra vårdgivare ska på olika sätt uppmuntras att bistå barnet med detta.
- Socialarbetare ska verka för att barn får nödvändiga resurser för sin utveckling.
- Insatserna ska utformas så att de ger barnet bästa möjliga förutsättningar för att klara vuxenlivet.

De offentliga utredningarna om missförhållanden i vården, forskningsrörelsen från LACS och ratificeringen av barnkonventionen ledde till radikala ändringar i engelsk lagstiftning, the Children Act, 1991. En bärande princip i den nya lagen var att socialtjänsten förväntades ta ett övergripande

föräldraansvar gentemot de barn som placerats utanför hemmet och att detta för med sig skyldigheter under hela placeringen. Socialtjänstens ansvar förtydligades och innebar att samhället måste kunna garantera att placerade barn får lika god vård som de barn som växer upp med sina föräldrar. Socialtjänsten förväntades också kunna utveckla ett välfungerande samarbete med barnets föräldrar och de nya vårdgivarna – dessa tre parter skulle dela på föräldraansvaret (Socialstyrelsen 2000 a).

Bedömnings- och insatsformuläret

LACS utvecklades som ett instrument för att socialsekreterarna själva skulle kunna göra de nödvändiga uppföljningarna på ett systematiskt sätt. Det redskap som introducerades bestod av ett åldersrelaterat bedömnings- och insatsformulär (*Assessment and Action Record*) med vilket socialarbetarna kunde bedöma barnets utveckling från födsel till vuxen ålder utifrån sju behovsområden. Dessutom utvecklades formulär för vård- och behandlingsplanering samt den utvärdering av vården genom så kallade *Review Meetings* (utvärderingsmöten) som, enligt engelsk lag (Children Act), ska tillämpas för alla placerade barn (Grimshaw & Sinclair 1997).

Forskarna hade från början ambitionen att utveckla formulär som skulle kunna användas såväl av forskare som av praktiker. Parker m.fl. (1991) uttryckte exempelvis förväntningar på att det skulle gå att skapa enhetlighet i informationshanteringen, så att alla akter skulle innehålla jämförbara data. Det skulle bli möjligt att mäta effekter av socialtjänstens insatser på såväl grupp- som individnivå.

Formulären började användas på bred front 1995 i samtliga kommuner i England och Wales.

De sju behovsområdena

De behovsområden, som ursprungligen utvecklades av Roy Parker (Parker m.fl. 1991) och hans kolleger på uppdrag av Department of Health, ansågs vara av grundläggande betydelse för alla barn under uppväxtåren och bidra till god livskvalitet i vuxenlivet. Följande frågeställningar var centrala: Hur utvecklas barnet i förhållande till de mål som finns för alla barn i samhället? Har barnet tillgång till de insatser som krävs för att det ska kunna utvecklas optimalt. Placerade barns utveckling skulle med utgångspunkt i denna kunskap om barns utvecklingsbehov kunna följas upp och utvärderas på ett systematiskt sätt.³

Forskarna (Department of Health 2000 b) påpekar att beskrivningarna avser att vara illustrativa snarare än att omfatta samtliga aspekter som kan rymmas inom varje behovsområde.

³ De sju behovsområdena inkluderades senare i den tidigare presenterade modellen (triangeln) för barnvårdsutredningar. Den är nu ett signum även för det nya integrerade systemet – Integrated Children's System.

Följande framställning av de sju behovsområdena börjar med en kort beskrivning av den engelska forskningsbakgrunden och andra relevanta studier och följs därefter av en översikt av de aspekter som innefattas i respektive behovsområde.

Hälsa

En av de viktigaste föräldrauppgifterna är att övervaka och se till att barnen har god hälsa och är fysiskt och psykiskt friska (Parker m.fl. 1991). Hälsan är beroende av olika faktorer, varav ärftlighet är en. Men det finns också starka samband mellan hälsa och sociala förhållanden. Ogynnsam social och ekonomisk uppväxtmiljö innebär ökade hälsorisker (Lagerberg & Sundelin 2000, Bremberg 1998, Andersson 2003). Men hälsofrågorna är ett försummat område inom socialtjänsten. Bland barn och unga i samhällsvård finns en stor överrepresentation av hälsoproblem, såväl fysiska som psykiska (Parker m.fl. 1991, Mc Cann m.fl. 1996, Takayama m.fl. 1998). Det finns inga motsvarande svenska studier, men pilotstudien i Dartingtonprojektet, visade på en rad hälsoproblem hos barn och unga i familjehem och HVB-hem (Socialstyrelsen 2000 a). Förvånansvärt många barn hade till exempel synproblem, skelett- och ledbesvär, astma och allergier, problem som kunde kvarstå efter flera års placering.

Behovsområdet innefattar följande aspekter:

- Fysisk och psykisk hälsa – tillväxt och utveckling, eventuella sjukdomar och eventuella funktionshinder; hälsovårds- och utvecklingskontroller, vaccinationer, tandvård och synkontroller;
- Kost – matrutiner, kosthållning (tillräcklig och närande kost);
- Motion – fysiska aktiviteter;
- Hälsorisker – missbruk av alkohol och droger, ev. riskbeteende gällande sexualitet, samt, när det gäller äldre barn, kunskaper om sexualitet och kroppens utveckling.

Utbildning

Tillgång till god utbildning är en central faktor för barns möjligheter att utvecklas till välfungerande vuxna. Insatser för utsatta barn som syftar till att stödja deras förmåga att läsa, skriva och klara skolan är en viktig preventiv funktion. Det kan bidra till att kompensera en svår barndom (Werner 1992, Lagerberg & Sundelin 2000). Barn och unga placerade i samhällsvård är en lågpresterande grupp i skolan som löper stor risk att lämna vården med svag utbildning (Vinnerljung 1998). Bland gruppen unga som tidigare varit i vård är till exempel andelen arbetslösa hög (Parker m.fl. 1991) I Dartingtonprojektet identifierades skolproblem hos anmärkningsvärt många placerade barn och unga. Problemen handlade främst om svårigheter att följa undervisningen, bristande närvaro och koncentrationssvårigheter (Socialstyrelsen 2000 a).

Behovsområdet innefattar följande aspekter:

- Kognitiv utveckling – till exempel tal- och språkutveckling;
- Lek och fritid – interaktion med andra barn och unga, möjlighet att utforska omgivningen, stöd att utveckla olika färdigheter och intressen, tillgång till böcker m.m.;
- Prestationer och inläring – koncentrationsförmåga, närvaro, resultat inom olika ämnen. Uppmuntran att prestera efter förmåga och att få göra framsteg;
- Förskole- och skolsituation – trivsel, kamrat- och vuxenkontakter, förskole- och skolbyten, behov av särskilt stöd;
- Läxor och vuxenstöd – läxläsning, uppmuntran av vuxna i skolarbetet;
- Arbete.

Känslo- och beteendemässig utveckling

Barn som tidigt fått en trygg anknytning till en vuxen har större möjligheter att utveckla goda relationer med andra och har bättre förmåga att klara påfrestningar senare i livet. Att ha haft en trygg vuxenkontakt som barn bidrar också till att senare i livet bättre klara det egna föräldraskapet. Det finns samband mellan misshandel och svag anknytning till en vuxen. Barn som varit utsatta för misshandel visar sig oftare ha svagare anknytning till vuxna jämfört med barn i normalpopulationen (Department of Health 2000 c). För de professionella blir uppgiften att kompensera de barn som saknar personer att knyta an till att ge dem möjlighet att knyta an till andra trygga vuxna. För barn som separerats från sina föräldrar förefaller en trygg anknytning till familjehemsföräldrarna kunna kompensera den bristande kontakten med ursprungsfamiljen (Andersson 1995).

Behovsområdet innefattar följande aspekter:

- Barnets reaktioner så som de kommer till uttryck i känslor och handlingar gentemot föräldrar eller vårdgivare, och senare även till andra utanför familjen;
- Tidig anknytning – dess art och kvalitet;
- Förmåga att klara förändringar, förmåga att sätta sig in i andras situation, reaktioner på stress;
- Temperament, sinnesstämning, humör, grad av rimlig självbehärskning;
- Oro och symptom – ängslan, sömnsvårigheter, självdestruktivitet;
- Utsatthet – utsatt för våld, övergrepp, övergivenhet, mobbning;
- Kriminalitet.

Identitet

En god självkänsla är en grundläggande förutsättning för en gynnsam utveckling hos barn och unga. Kunskap om sig själv och sin bakgrund är viktiga faktorer för barns och ungas identitetsuppbyggnad. Det finns starka samband mellan utvecklingen av identiteten och den känslomässiga utvecklingen. Barn som har känslö- och beteendemässiga svårigheter har ofta sämre självbild och lägre självkänsla (Department of Health 2000 c). Forskning visar att barn som separerats från sina föräldrar och placerats i ett annat hem med andra vårdgivare löper större risk att utveckla en negativ självkänsla än andra barn (Parker m.fl. 1991, Ward 1995).

Behovsområdet innefattar följande aspekter:

- Barnets tilltagande uppfattning av sig själv som en egen och fullvärdig person;
- Självbild – föreställning om sig själv och sin kapacitet. Ålder, kön, kultur, religion och eventuella funktionshinder är faktorer som kan påverka självbilden;
- Positiva känslor förknippade med den egna personen, att vara accepterad av familjen och omgivningen;
- Ursprung – kunskap om och inställning till sitt ursprung vad gäller familj, släkt och, i förekommande fall, hemland, språk, kultur och religion;
- Placeringen – barnet/den unge känner till anledningen till placeringen och hur hon/han ska förklara det för andra (barn och unga i dygnsvård).

Familj och sociala relationer

Barns tidiga erfarenheter av relationen till föräldrarna och andra viktiga personer lägger grunden till nya relationer senare i livet (Department of Health 2000 c). För barn som växer upp med föräldrar som har svårt att klara föräldrarollen kan stöd från någon anhörig eller annan närstående person vara en kompenserande faktor. Betydelsen av kamratkontakter är en annan sådan faktor, barn och unga som har åtminstone en nära vän har bättre självkänsla än de som saknar vänner (Cleaver m.fl. 1999). Betydelsen av kontakter med övriga delar av släkten är ofta underskattad av socialarbetare, vilket får till följd att många ungdomar som lämnar vården saknar nödvändigt vuxenstöd (Parker m.fl. 1991).

Behovsområdet innefattar följande aspekter:

- Varma, stabila och varaktiga relationer – till föräldrar eller andra vårdgivare samt till syskon;
- Kamrater och andra viktiga personer i barnet eller den unges liv – och hur dessa relationer uppfattas av familjen, samt möjlighet att få umgås med och att få ta hem kamrater.

Socialt uppträdande

Samstämmiga studier från främst socialpsykologin har visat att yttre egenskaper och god social förmåga är viktiga nycklar till framgång i livet. Det gäller såväl barn som vuxna. Området är ofta underskattat av socialarbetare, trots att det är av central betydelse. Barn behöver lära sig att förstå vilket intryck de ger sin omgivning utan att för den skull gå in i en överdriven anpassning. Utvecklingen underlättas om föräldrarna visar intresse för att lära barnet hur man kan uppträda i olika situationer och sköta sin hygien och klädsel (Ward 2001). Brittiska studier av barn som lämnar samhällsvården har visat att de fått alltför lite hjälp att handskas med frågor som rör utseende och social förmåga. Många av dessa ungdomar känner inte till hur de ska uppföra sig i offentliga sammanhang, vilket kan leda till att de genom sitt beteende omedvetet kan väcka anstöt eller förolämpa andra människor (Parker m.fl. 1991).

Behovsområdet innefattar följande aspekter:

- Barnets ökade förståelse för hur det yttre, hur dess beteende och eventuella funktionshinder uppfattas av omvärlden och vilket intryck detta kan framkalla;
- Utseende – klädsel, hygien;
- Kommunikation och uppträdande – förmåga att ta sig fram och göra sig förstådd, kunskap om hur man ska uppträda i olika situationer;
- Träning i demokratiska sammanhang – att kunna uttrycka sin uppfattning och vilja i sitt umgänge med vuxna.

Klara sig själv

Barn och unga som växer upp med föräldrar som har svårt att klara föräldrarollen riskerar att själva få träda in i föräldrarnas ställe och ta över mer av ansvaret för familjen och hemmet än de är mogna för. Ansvaret för föräldrarna och familjen kan få till följd att barnet eller den unge inte får sina egna behov tillgodosedda. Det kan leda till att de missar skolgången, kamratkontakter etc. (Clever m.fl. 1999). Barn och unga som är placerade i samhällsvård behöver särskilt stöd för att som vuxna klara ett dagligt liv på egen hand. Deras tidigare erfarenheter gör dem särskilt sårbara och de är ofta sämre rustade än barn som växer upp med sina biologiska föräldrar för att klara de olika krav som ställs för att klara ett vuxenliv (Parker m.fl. 1991).

Behovsområdet innefattar följande aspekter:

- Praktisk och kommunikativ förmåga som syftar till att gradvis i takt med barnets eller den unges ålder och mognad klara ett självständigt vuxenliv. Att det ställs åldersadekvata krav på barnet, t.ex. när det gäller ansvar för praktiska sysslor i hemmet;
- Att åldersadekvat kunna sköta sin hygien;

- Att i förhållande till sin ålder kunna äta själv, göra i ordning viss mat och dryck etc.;
- Att åldersadekvat kunna handla i affär och hantera fickpengar för att på sikt kunna planera och sköta sin ekonomi;
- Kunna svara i telefon och ringa samtal;
- Trafikkunskaper, t.ex. att gå över gator, använda allmänna kommunikationsmedel;
- Veta vart man ska vända sig om man behöver hjälp;
- För unga veta hur man fyller i blanketter, ansökningar etc.

Barns behov – ett omdiskuterat begrepp

Som framgått har det engelska systemet fått stor internationell spridning och den beskrivning som forskarna gjort av barns behov har sällan ifrågasatts. Detta trots att de beskrivna definitionerna är *ett* försök av flera som gjorts för att fånga innebörderna i detta relativa begrepp (se t.ex. Tunstill och Aldgate 2000, s. 14).

En kritiker som emellertid satt det engelska systemet under luppen är P.M Garrett vid universitetet i Nottingham (Garrett 1999, 2002, 2003). Han har bland annat kritiserat forskarna bakom *LACS* för deras anspråk på objektivitet i beskrivningarna av de sju behovsområdena. Garrett (1999) fäster uppmärksamheten på och är kritisk till den syn på barn som återspelas i forskarnas definitioner av ”socialt uppträdande”, och ”identitet”. De intervjufrågor som ska ställas till barnen utifrån bedömnings- och insatsformuläret om socialt uppträdande är, enligt Garretts uppfattning, normativa och präglade av ambitionen att forma barn till goda vuxna i stället för att erkänna barndomens egenvärde och barns olikheter. Frågorna som ställs om identitet är inte utformade så att de fångar den komplexitet som inryms i begreppet med tanke på problemen i ett mångkulturellt samhälle. Garrett efterlyser en diskussion om barndomens föränderlighet och om synen på och definitionerna av barns behov som sociala konstruktioner. Han hänvisar till barndomsforskare som Martin Woodhead (1990) och Allison James och James Prout (1990) och framhåller att *LACS* grundas på en social konstruktion av en särskild grupp barn i ett särskilt historiskt ögonblick. Företeelsen bör bli föremål för diskursanalys och förstås utifrån det socialpolitiska sammanhang inom vilket den tillkommit och spridits.

Harriet Ward (2000) har svarat på kritiken och understryker att alla barn är unika. Erfarenheten präglas av en stor mångfald av kulturella förväntningar, familjesituationer och levnadsförhållanden. Hon ställer frågan: Hur kan vi då vara säkra på att de behovsområden som identifierats är användbara i de professionellas utredningar av varje enskilt barns behov?

Begreppsbestämningen och kategoriseringen av de sju behovsområdena gjordes på grundval av forskningsöversikter, men även på grundval av

empiriska studier där ett stort antal ”vanliga” föräldrar tillfrågades om sina uppfattningar om barns behov i olika åldrar. Det rörde sig enligt Ward (a.a.) om ett representativt urval på 369 barn som bodde tillsammans med sina föräldrar. Deras uppfattningar visade sig stämma väl överens med de aspekter som identifierats av forskarna och som beaktats i utformningen av bedömnings- och insatsformuläret.⁴

På denna grund hävdar Ward att de sju behovsområdena är universella, de gäller även för etniska minoritetsgrupper och funktionshindrade barn. Samtidigt understryker hon att materialet inte anger några bestämmningar av vad som är en acceptabel standard eller rimliga mål att uppnå beträffande ett barns utveckling. Normerna för sådana bedömningar förändras över tid. Det viktiga är att socialarbetare får ett gemensamt språk och gemensamma kriterier för sina bedömningar.

Parker m.fl. (1991) beskriver att de olika behovsområdena i *LACS* är sammanvävda med varandra, det finns inga tydliga gränser mellan behovsområdena och det finns ett samspel mellan olika aspekter. I kategoriseringen av barns behov krävs därför professionella bedömningar. Parker framhåller att det ofta är nödvändigt att inta ett pragmatiskt förhållningssätt när det gäller att bestämma var de olika aspekter som behovsområdena innefattar ska placeras – om en särskild aspekt ska inbegripas inom den ena eller andra dimensionen. Droghmissbruk kan exempelvis betecknas såväl som ett hälsoproblem som ett beteendeproblem.

Utvärderingar av formulären i LACS

Olika forskare har alltsedan den första introduktionen av *LACS* 1995 gjort årliga granskningar (’audits’) av hur systemet används och fungerar på lokal nivå. Forskarna har samlat in formulär från ett antal kommuner, räknat dem och granskat på vilket sätt och i vilken omfattning olika frågor i formulären besvarats (Moyers 1997, Peel 1998, Scott 1999, Ward 2002).

Forskarna har gjort stora ansträngningar för att förverkliga sin ambition att använda dokumentationen i formulären för forskningsändamål. De har dock gång på gång tvingats konstatera att formulären använts för lite eller varit alltför bristfälligt ifyllda för att kunna användas för forskning (Ward 2002).

Slutsatserna, efter det forskarna benämner projektets fjärde fas (1996–2002), är följande:

Det positiva är att den teoretiska begreppsapparaten förefaller ha blivit en accepterad del av det sociala arbetets teorier. De sju behovsområdena har blivit en integrerad del i många socialarbetares kunskapsbank.⁵

Ett problem, som lyfts fram, är att alla socialarbetare ännu inte fullt ut

4 Det empiriska underlaget har emellertid kritiserats av Garrett (1999) som efterlyser forskarnas beskrivning av olika felkällor och urvalets representativitet.

5 Detta är också en slutsats i den utvärdering som gjorts av barnavårdsutredningar enligt BBIC (Rasmusson 2004).

använt sig av de potentialer som inryms i dokumentationssystemet när det gäller att följa upp effekterna av insatser för enskilda barn. Enligt de engelska forskarna är en rimlig förklaring till detta att socialarbetarna ännu inte upptäckt dessa möjligheter och förstått värdet av att utnyttja dem. Erfarenheten är att bedömnings- och insatsformulären är för omfattande och att strukturen med en mängd frågor att besvara med kryssmarkeringar uppmuntrar till mekaniskt användande. Bristen på datorer och IT-stöd har försvårat användningen. Socialarbetarna beskriver att de har mycket information i huvudet, men att de inte alltid tycker att det är nödvändigt att skriva ner den (a.a.).

En konsekvens av dessa slutsatser har blivit att formulären reviderats och de ingår nu i *Integrated Children's System (ICS)* (Department of Health 2003).

Utvärderingsmöten

Inom *LACS* utvecklades, utöver bedömnings- och insatsformulären, formulär för vård- och behandlingsplanering samt den utvärdering av vården genom utvärderingsmöten ('review meetings') som enligt engelsk lag ska tillämpas för alla placerade barn (Grimshaw & Sinclair 1997). Utvärderingsmöten, som utvärderingsform för barn i samhällsvård, har en lång tradition som går tillbaka till 1955. Metoden började således användas redan före introduktionen av *LACS*. Sedan 1969 har kraven på att hålla utvärderingsmöten gällt alla placerade barn. Utvärderingsmötena betraktades vid denna tidpunkt emellertid främst som administrativa procedurer, som användes för att fastslå redan formulerade planer. De bidrog till att bibehålla barnets aktuella situation snarare än till grundlig genomgång av tillgängliga alternativ med utgångspunkt i barnets behov och egna önskemål (Walker 1999 b). Med den engelska barnavårdslagen, Children Act, 1991, ställdes emellertid nya och ökade krav, bland annat på barnens delaktighet. Flera forskare har studerat vilka effekter dessa lagändringar fått i praktiken och undersökningarna visar att mönstren för barnens delaktighet ändrades påtagligt när den nya lagen införts. Det blev betydligt vanligare att barnen själva var närvarande i utvärderingsmötena (Grimshaw & Sinclair 1997). Ståndpunkten är nu att varje barn, oavsett ålder och förmåga, ska ha rätt att delta i utvärderingsprocessen. Efter hand som barnet växer och mognar övergår det från att vara deltagare till att bli jämbördig samarbetspartner (Walker 1999 b, Schemmings 1999).

Uppföljningen av hur barnets behov tillgodosetts inom de sju behovsområdena bildar en viktig utgångspunkt för utvärderingarna. I utvärderingsmötena samlas barnet och viktiga personer i barnets professionella och privata nätverk. Mötet leds av en oberoende ordförande.

Chris Davies (1992) anger tre nyckelbegrepp som karakteriserar den utvärderingsprocess som bör tillämpas i social barnavård: *planen, delak-*

tigheten ('partnership') och *processen*. Han förespråkar en dynamisk och aktiv planeringsprocess och varnar för att göra planeringsarbetet till en administrativ procedur.

Andrew Kendrick och Elisabeth Mapstone (1992) beskriver utvärderingar som komplexa företeelser. De måste inkludera bearbetning av skriftlig och verbal information, identifikation av det individuella barnets behov och problem, planering för resursanvändning och förutsättningar som skapar relationer och klimat som underlättar bidrag från både professionella, föräldrar och barn. De ska tillgodose både lagliga och administrativa krav samtidigt som de ska involvera barn och föräldrar i nära samarbete. Det gäller att få till stånd en dynamisk process präglad av ömsesidighet mellan barn, föräldrar och den ansvariga myndigheten. Utvärderingsmötets ordförande har en viktig uppgift i att finna balansen mellan det informella och det formella, att ge plats åt barn och föräldrar så att mötet inte domineras av de professionella och att mötet samtidigt genomförs systematiskt och rigoröst.

Utvärderingar av utvärderingsmöten

Ett par olika engelska utvärderingar i form av kvalitativa studier med utgångspunkt i barns upplevelser av utvärderingsmöten har givit viktig kunskap om barns egna perspektiv.

I syfte att komma nära barnens egna upplevelser genomförde Steve Walker (1999 a, b) en studie där han intervjuade femton barn i åldern tolv till femton år. Han fann att för barnen var planering och utvärdering inte fråga om en process utan en enstaka händelse som dessutom ofta upplevdes negativt. För många var utvärderingsmötena en formell och byråkratisk procedur som ägde rum på de vuxnas villkor och utifrån socialförvaltningens egna behov. För många barn handlade det ofta om att få komma ifrån mötena så fort som möjligt i stället för att tänka på hur de själva kunde bidra och utnyttja mötesformen utifrån sina egna önskemål. Barnen kände att syftet med mötet var att tala *om* barnen och inte *med* dem. Några upplevde att de vuxnas språkbruk var alltför svårt. De vuxna tog kommandot och använde sig av olika strategier för att marginalisera och utesluta barnet. De var ofta upptagna av sina egna intressekonflikter. Om barnen överhuvudtaget skulle kunna gå in i dessa diskussioner ställdes alldeles särskilda krav på styrka och förhandlingsförmåga. Det är värt att lägga märke till att barnen här möter de personer som har det största inflytandet över deras liv.

Även Ruth Sinclair och Roger Grimshaw (1997) redovisar resultat från en mindre kvalitativ studie med tolv barn (11–18 år) och deras föräldrar, som intervjuades efter utvärderingsmöten. Studien visar att både barn och föräldrar konsulterats före mötet, men att de inte fått tillräcklig information för att kunna delta i mötet på ett fullvärdigt sätt. Forskarna understryker

vikten av att barnens känslor får utrymme i mötet. Det framkom vidare att barnen hade olika uppfattningar om de samrådsdokument som användes för att inhämta barnets synpunkter före mötet. Några tyckte det var lätt att fylla i dem, medan andra tyckte det var svårt att veta vad de skulle skriva. De hamnade i dilemman när de skulle uttrycka sig om känsliga frågor.

Steve Walker (1999 a) beskriver att den konsultation som skedde med barnen före mötena ofta bestod i att fylla i delar av *LACS*-materialet. Inget av de intervjuade barnen tyckte om dessa formulär. De var tråkiga och upprepande. Den information som gick att få från dessa dokument var därför begränsad. De skriftliga svaren var ofta kortfattade, med undantag av de tillfällen när barnen fått stöd av någon vuxen när de fyllde i formulären. Om de fick sådant stöd blev också informationen fylligare. Erfarenheten var densamma från utvärderingsmötena. Om barnet fick information och om vuxna gav sitt stöd och visade barnet respekt fanns också förutsättningar för barnet att komma till tals på sina egna villkor.

Sammanfattning

De ambitioner som funnits och de försök som gjorts i England med att använda dokumentationen i formulären som verktyg såväl för praktik som för forskning har, trots stora ansträngningar, kommit till korta. Formulären har använts för lite eller fyllts i för dåligt för att kunna användas för forskning på det sätt som förväntades. Arbetet inriktas nu mot att utveckla ett material – *the Integrated Children's System* – som i första hand är användbart för praktiken.⁶ IT-anpassning och ökad tillgång till datorer för socialarbetarna har hög prioritet.

Definitionerna av de sju behovsområdena, som formulerats och utvecklats av de engelska forskarna, ger viktig vägledning för arbetet med att identifiera, kategorisera och beskriva barns behov. Gränserna mellan de olika behovsområdena är emellertid inte helt givna och kritiker har fäst uppmärksamheten på att barns behov är ett relativt begrepp. Begreppet bör därför ständigt diskuteras och problematiseras för att, trots svårigheterna, kunna preciseras så tydligt som möjligt.

De engelska utvärderingarna av utvärderingsmöten visar sammanfattningsvis att det, trots ofta goda ambitioner, är svårt att ge utrymme för barnet och att finna strategier som fungerar på barnets premisser i de många formella procedurer som tillämpas. Det tycks vara svårt att bryta den maktrelation som finns mellan vuxna och barn. Barn behöver stöd i olika led i processen för att kunna utöva sina egna rättigheter.

⁶ Muntlig uppgift (Harriet Ward 2003).

4. Uppföljning av placerade barn enligt BBIC – Socialstyrelsens rekommendationer

En viktig del av det svenska utvecklingsarbetet är, som tidigare framgått, att översätta och anpassa de engelska formulären till svenska förhållanden. Detta arbete görs i nära samarbete mellan Socialstyrelsen och användare i några utvalda kommuner. Den process som nu pågår genom BBIC startade redan i mitten av 1990-talet. Vid denna tidpunkten inleddes det tidigare nämnda Dartingtonprojektet (Socialstyrelsen 2000 a), som hade sin bakgrund i ett regeringsuppdrag till Socialstyrelsen som handlade om att stärka och utveckla familjehemsvården.⁷ I projektet ingick att pröva det engelska bedömnings- och insatsformuläret, som användes för intervjuer med placerade barn utifrån de sju behovsområdena. Utvärderingen, som pågick under två år, 1996–1997, vände sig till socialsekreterarna och redovisade bland annat följande slutsatser:

Socialsekreterarna tilltalades av formuläret som de tyckte gav dem stöd och uppmuntrade dem till att arbeta mera direkt med barnen. Många nya behov inom områdena hälsa och utbildning upptäcktes genom barnintervjuerna. Kritik riktades emellertid mot att formuläret var alltför omfattande och att det krävde för mycket tid. Det framgick också att försökskommunerna var intresserade av att fortsätta det utvecklingsarbete som påbörjats. De ville få tillgång även till den engelska modellen för barnavårdsutredningar och pröva ett heltäckande system, vilket blev ett av incitamenten för projekt Barns behov i centrum (a.a.).

Genom utvecklingen av BBIC blev bedömnings- och insatsformuläret en del i hela den tidigare illustrerade kedjan av formulär. De olika formulären, som ingår i BBIC:s uppföljningsdel, presenteras närmare nedan.

Planering och uppföljning enligt BBIC

Socialstyrelsen (2002 b, 2003 c) har framställt ett omfattande studiematerial, som bygger på olika former av litteratur och rapporter – huvudsakligen från engelsk forskning, utvärderingar och utvecklingsarbeten. Här har tillämparna i försökskommunerna kunnat ta del av rekommendationer för hur formulären kan användas och utvärderingsmötena läggas upp med ett flertal konkreta tips på hur mötena bör förberedas, genomföras och dokumenteras.

⁷ I Dartingtonprojektet ingick Luleå, Helsingborg (Filborna SDN), Stockholm (Rinkeby och Hägersten SDN), Uppsala (Gamla Uppsala KDN).

Rekommendationerna har formulerats i enlighet med bestämmelserna i SoL (6 kap. 8 §) och LVU (13 § 2 stycket) om överväganden och omprövning (LVU 13 §, tredje stycket) av vården. Överväganden av vården ska göras var sjätte månad, vilket innebär att tjänstemannen lämnar en skriftlig rapport till nämnden. Syftet med bestämmelsen om omprövning är att nämnden ska pröva om vården kan upphöra eller om den kan övergå till frivillig placering. Nämnden ska inom sex månader räknat från dagen för verkställighet av beslutet om vård (10 § LVU) pröva om vården med stöd av LVU ska upphöra. En sådan prövning ska göras fortlöpande inom sex månader från den senaste omprövningen (Svenska Kommunförbundet 2003).

Utöver anvisningar för formulären återfinns i studiematerialet dessutom ett flödesschema över olika möten som bör ske inför och under en placering – placerings-, behandlingsplanerings- och utvärderingsmöten. Här återfinns vidare rekommendationer för hur barn, föräldrar och vårdgivare bäst förbereds inför ett utvärderingsmöte (Socialstyrelsen 2002 a, b).

Formulär

I Socialstyrelsens studiematerial ingår detaljerade beskrivningar av hur planering och uppföljning bör handläggas. Följande anvisningar finns för de formulär som ingick i prövningen av BBIC:s ”uppföljningsdel” utifrån de benämningar de hade i testversionen.

Vårdplan

I utredningen som föregår en placering ska det finnas en vårdplan oavsett orsaken till placeringen. Även för barn med öppenvårdsinsatser kan en vårdplan upprättas. En vårdplan enligt BBIC ska belysa det övergripande vårdbehovet och målet med vården inom de sju behovsområdena. Vårdplanen bör utformas så att den är tydlig och begriplig för barnet och vårdnadshavarna. Vårdplanen kompletteras och revideras vid behov vid de återkommande uppföljningarna.

Placeringsinformation

Placeringsinformationen används för barn som placeras i familjehem eller på institution. Strax före, eller vid placeringstillfället går den nya vårdgivaren, föräldrarna, barnet och socialtjänsten igenom vilka praktiska arrangemang som gäller för barnet i placeringen. Placeringsinformationen innehåller sådant som är viktigt för den nya vårdgivaren att känna till i inledningsskedet av placeringen. Det handlar om vardagsrutiner, läxläsning, sjukdomar, medicinering, umgänge etc. Här kan vårdnadshavaren också ge sitt samtycke till eventuell medicinsk vård av barnet.

Behandlingsplan

Behandlingsplanen kan användas för alla barn, vid öppenvårdsinsatser eller vid placeringar i familjehem eller på institution. I behandlingsplanen konkretiseras insatserna. Behandlingsplanen svarar på frågor som: Vilka

insatser behöver barnet? Vem ska se till att de genomförs och när? En behandlingsplan beskriver helt enkelt på vilket sätt målet med behandlingen ska uppnås. Inom ramen för BBIC rekommenderas att ett behandlingsplaneringsmöte äger rum två veckor efter det att vården påbörjats. Behandlingsplanen kan kompletteras och revideras vid de regelbundet återkommande uppföljningarna.

Utvärdering av insatser⁸

Utvärdering av insatser kan användas för barn som har öppenvårdsinsatser eller som är placerade i familjehem eller på institution. Utvärdering av insatser består av två delar:

a) Socialsekreterarens rapport

Socialsekreterarens rapport är socialsekreterarens samlade bedömning av barnets utveckling och resultat av vården. Rapporten består bland annat av information från vårdplan och behandlingsplan. Informationen bygger på uppgifter från barnet självt, vårdnadshavarna, vårdgivarna, skolan/förskolan och hälso- och sjukvården. Socialsekreterarens sammanställning delges den oberoende ordföranden inför utvärderingsmötet.

b) Dagordning och protokoll från utvärderingsmötet

Dagordning innehåller frågor för utvärderingsmötets ordförande. I protokollet sammanfattas vad som kom fram vid utvärderingsmötet. Protokollet kan fungera som underlag till socialsekreterarens sammanställning och kan även ligga till grund för den halvårsvisa omprövningen/övervägandet av vården i sociala nämnden.

● *Bedömnings- och insatsformulär*

Bedömnings- och insatsformuläret används i första hand för de barn som är placerade längre än ett år. Det är ett material som hjälper socialsekreteraren att bilda sig en uppfattning om barnets status inom de sju olika behovsområdena. Formuläret innehåller frågor som socialsekreteraren kan använda i direkta samtal med barnet. En bedömning av behov av insatser görs tillsammans med barnet, vårdgivarna, vårdnadshavarna och andra viktiga personer i nätverket. Formuläret fylls i en gång per år och ligger sedan till grund för utvärdering av vården.⁹

● *Samrådsdokument barn, föräldrar och vårdgivare*

Formulären ska uppmuntra barn, vårdnadshavare och vårdgivare att ge sin syn på vården: vad som fungerar bra och mindre bra. De kan användas för att förbereda barnet, vårdnadshavaren och vårdgivaren inför ett utvärderingsmöte. I formuläret finns möjligheter att teckna ner synpunkter.

⁸ Benämningen på detta formulär har ändrats till Uppföljning av insatser.

⁹ På Socialstyrelsens hemsida www.socialstyrelsen.se återfinns ett exempel på ett bedömnings- och insatsformulär i sin helhet.

- *Konsultationsdokument, förskolan och skolan*

När yngre barn utreds är det vanligt att förskolan kontaktas för att få en god bild av barnets förskolesituation. Dokumentet syftar till att få fram både det som fungerar bra och det som fungerar mindre bra för barnet i förskolan. Dokumentet bör fyllas i av den som har bäst kunskaper om barnets förskolesituation i sin helhet. Det kan vara lämpligt att förskolan går igenom innehållet med barnet och vårdnadshavaren. I samband med detta finns också möjlighet att klargöra och komplettera informationen. För barn i skolåldern finns ett motsvarande dokument med benämningen konsultationsdokument, skolan.

- *Anvisningar för läkarundersökning – primär läkarundersökning och uppföljande läkarundersökning*

Socialstyrelsens barnläkareexperter har tagit fram anvisningar för hälsoundersökning av barn och unga. Hälsoundersökningen kan användas som underlag till utredningen men även i samband med att insatser följs upp. Hälsoundersökningen bör planeras och ske i samråd med barnet och vårdnadshavarna. Om det inte är möjligt att få samtycke och socialtjänsten bedömer det nödvändigt att genomföra en läkarundersökning kan det ske med stöd av 32 § LVU. I samband med att insatserna följs upp är det lämpligt att gå tillbaka till de tidigare läkarundersökningar och se över hur de eventuella hälsobehoven har tillgodosetts.

Utvärderingsmötet och den oberoende ordföranden

Anvisningar för utvärderingsmötet

Det är viktigt att ordföranden träffar barnet före mötet. Om återkommande utvärderingsmöten arrangeras är det likaså viktigt att samma ordförande får följa ärendet. I testversionen av BBIC-formuläret för utvärdering av insatser enligt SoL och LVU fanns följande anvisningar för själva mötet:

Utvärderingsmötet leds av en oberoende ordförande och dagordningen bör innehålla följande punkter:

- Har barnet några frågor eller synpunkter att framföra vad gäller vården/placeringen?
- Har vårdnadshavare/förälder, vårdgivare eller andra berörda frågor eller synpunkter att framföra vad gäller vården/placeringen?
- Är det några beslut eller rekommendationer från förra mötet som inte genomförts?
- Bör några insatser inom respektive behovsområde förändras?
- Finns det en samstämmighet kring innehållet i nuvarande vårdplan eller motsvarande? Finns det skäl att ändra den lagliga grunden för placeringen?

- Vilka förutsättningar krävs för att barnet ska kunna återvända till ursprungsfamiljen eller flytta till eget boende? Hur ser de olika parterna på tidsperspektivet för detta?
- Vilket stöd behöver barnet efter det att placeringen upphört? Bör en eftervårdsplan upprättas?

Diskussionen kan inledas med att lyfta fram det positiva, utgå till exempel från första frågan i samrådsdokumenten. Anteckna om det finns meningskiljaktigheter och hur de tacklades. Förklara även vilka möjliga lösningar som finns för att klara upp eventuella konflikter. Dokumentera också vilka frågor som inte kunde behandlas under mötet. Diskussionen ska alltid dokumenteras i protokoll. Ordföranden ska med stöd av det som kommit fram vid mötet ge rekommendationer för fortsättningen av vården/insatserna.

Utvärderingsmötet hålls för att säkerställa att vården är utformad på ett sätt som gör att barnet mår bra och når sin utvecklingspotential inom de sju behovsområdena. Man kontrollerar att beslutade insatser utförts och diskuterar med barnet om vårdens innehåll behöver ändras. Mötets funktion är att formulera nya mål för vården och vid behov göra ändringar i vård- och behandlingsplanerna.

Den oberoende ordföranden

Att vara oberoende innebär i första hand att inte vara personligen involverad i handläggningen av ärendet. Den oberoende ordföranden förväntas därmed lättare kunna inta barnets perspektiv på mötet. Det är viktigt att ordförandena är insatta i socialtjänstens arbete med barn, har goda kunskaper om barn, är bra förhandlare och vana att leda möten. Det är mycket viktigt för att utvärderingsprocessen ska fungera enligt intentionerna. Om möjligt bör samma ordförande följa barnet under hela placeringstiden.

Teamet runt barnet – det tredelade föräldraskapet

Ambitionen är att bilda team som arbetar för barnet med utgångspunkten att varje part i detta team bidrar med sin unika kunskap och erfarenhet. Föräldrar har kunskap om barnets förflutna och familj. Socialarbetarna har teoretiska kunskaper om familjehemssystem. Familjehemsföräldrar har ofta kunskaper om att ta hand om barn med olika levnadsöden och problem och de vet hur barnet fungerar i vardagen, i skolan och med kamraterna.

Att uppmuntra barnets föräldrar att hålla kvar en regelbunden kontakt med barnet är livsavgörande för både barn och föräldrar. Barnets relation med sin ursprungsfamilj kommer att vara viktig och påverka barnet för resten av livet. Här kan socialtjänsten och de nya vårdgivarna stödja föräldrarna och hjälpa dem att engagera sig i barnets skolgång, fritidsintressen eller kontakter med övriga släkten (Socialstyrelsen 2003 c).

Tillämpningen i projektkommunerna

Intresserade från projektkommunerna erbjöds inledningsvis utbildning om utvärderingsmöten genom en av de engelska forskarna, Steve Walker. Två av kommunerna började därefter pröva metoden och ”eldsjälar” från dessa kommuner höll sedan i utbildningar för de övriga projektkommunerna. Det ledde till att man började pröva metoden i ytterligare en kommun. Övriga förhåller sig ännu så länge avvaktande. En orsak är att två av projektkommunerna i sitt avtal med Socialstyrelsen valde att endast pröva utredningsdelen i BBIC under projektiden. En annan orsak till att inte pröva utvärderingsmöten är socialsekreterares tveksamhet inför metoden med hänsyn till barnen. De känner oro för att utvärderingsmötena kan försätta barnen i svåra och obehagliga situationer och föredrar därför att använda sig av andra former för uppföljning. De har dock – i varierande utsträckning – använt formulären.

En del i Socialstyrelsens uppföljning av projektet har bestått i att undersöka användningen av formulären. Syftet var att få en klar bild av vilka formulär som användes och hur de var ifyllda för att få underlag för att göra ändringar i systemet. Projektassistent Johanna Jansson har vid två tillfällen, första gången i oktober–november 2002 och andra gången i februari–mars 2003, besökt samtliga projektkommuner för att räkna antalet använda formulär och för att studera hur uppgifterna fyllts i. Användningen av formulären med relevans för denna rapport gav vid handen att vårdplan, konsultationsdokument skola och behandlingsplan var de som använts mest. Minst använda var utvärdering av insatser, placeringsinformation, samrådsdokument samt bedömnings- och insatsformulär. Formulären hade använts i mindre omfattning än förväntat.¹⁰ Det har tagit tid att föra ut information och få acceptans för användningen av formulären bland socialsekreterarna. En anledning till detta är att formulären varit under utprovning, vilket inneburit att det funnits olika initialsvårigheter, t.ex. otillfredsställande datorlösningar. Denna studie, liksom Socialstyrelsens egna uppföljningar, kommer att bilda underlag för förändringar såväl av enskilda formulär som för systemet i dess helhet.

Sammanfattning

Genom BBIC har en helt ny metod för uppföljning av barns utveckling och kvaliteten i socialtjänstens insatser för barn i samhällsvård introducerats. Socialarbetarna har genom BBIC fått möjlighet att pröva formulär som verktyg för att kunna planera, följa upp och utvärdera på ett systematiskt och enhetligt sätt. Erfarenheterna från England visar emellertid på risken att formulärhanteringen reduceras till en administrativ procedur. För att

¹⁰ I Socialstyrelsens kommande slutrapport redovisas mer ingående arbetet med och användningen av formulären i de sju projektkommunerna.

undvika detta behöver socialarbetarnas professionella kompetens utnyttjas till fullo. I detta ingår att använda teoretiska kunskaper om barns behov och utveckling och att utveckla arbetsprocesser för handläggningen, där barn (och föräldrar) kan bli delaktiga. En viktig förutsättning är givetvis också att socialarbetarna får stöd genom god arbetsledning och ändamålsenliga organisatoriska strukturer.

5. Studiens syfte, frågeställningar och tillvägagångssätt

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att undersöka ramar och utrymme för samt barns egna upplevelser av delaktighet och medbestämmande i planering, beslutsprocesser och uppföljning av insatser.

Den övergripande frågeställningen, utifrån ett av syftena med Socialstyrelsens utvecklingsarbete, lyder:

- Stärks barnets ställning i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter och 1 kap. 2 § och 3 kap. 5§ SoL genom det tillvägagångssätt som används i BBIC?

Därtill kommer frågeställningar med anknytning till de olika empiriska studier som gjorts inom ramen för utvärderingen – dokumentanalys av formulär, intervjuer med barn, oberoende ordförande och socialsekreterare.

Dokumentanalysen

- Hur har utsagor från barnen dokumenterats i formulär för planering, uppföljning och utvärdering enligt BBIC?

Barnen

- Hur har barnen upplevt uppföljningen av vården och utvärderingsmötena beträffande:
 - information och förberedelser,
 - formulären,
 - uppläggning och genomförande av utvärderingsmötena,
 - oberoende ordförandes roll,
 - samarbete och samspel mellan barn och vuxna,
 - de egna möjligheterna till delaktighet och medbestämmande?
- Vilka aspekter, som rör rätten till delaktighet och medbestämmande i planering och uppföljning av vården, är viktiga och meningsfulla ur barns synvinkel?

Oberoende ordföranden

- Vilka är oberoende ordförandes erfarenheter av förberedelser, information, formulären, barnets möjligheter att komma till tals samt hinder och möjligheter i denna utvärderingsform?

Socialsekreterarna

- Hur har socialsekreterarna använt formulären?
- På vilket sätt har barnen delgett sina uppfattningar som underlag till dokumentationen?
- Vilka är socialsekreterarnas erfarenheter av utvärderingsmöten?

Avgränsningar

Studien fokuserar enbart på hur utvärderingsmöten som metod tillämpats och upplevts av barn, oberoende ordförande och socialsekreterare. Vid tidpunkten för studien användes inte utvärderingsmöten för alla barn i de aktuella kommunerna. Vi har emellertid inte studerat hur de i övrigt arbetar med uppföljningen av placerade barn. Vi har inte heller gjort några jämförelser mellan arbetssättet före och efter BBIC. Att göra jämförande studier bedömdes inte som meningsfullt i detta första skede av ett mycket omfattande och långsiktigt utvecklingsarbete.

Tillvägagångssätt

Urval

Kommunerna

Under projektiden har tre kommuner i olika delar av landet prövat utvärderingsmöten, men vid tidpunkten för studien dock endast i begränsad omfattning (sammanlagt ca 25 möten, där barnen i de flesta fallen varit närvarande). Studien nådde ungefär hälften av de barn (som med hänsyn till ålder ansågs möjliga att intervjua) som varit med om utvärderingsmöten enligt BBIC fram till den tidpunkt då intervjuerna ägde rum.

Sammanlagt elva fall har studerats fördelade mellan de tre kommuner som prövat metoden. Fördelningen mellan kommunerna har styrts av tillgången till intervju personer. Fyra fall har studerats i kommun A, tre i kommun B och fyra i kommun C.

De studerade fallen har handlagts inom socialtjänster med liknande organisatoriska förutsättningar.

Kommun A har en familjevårdsenhet som arbetar med familjevård och rekrytering av familjehem. Vid familjehemsplaceringar tar familjevården över ansvaret för ärendet från utredningsenheten. Vid familjehemsplaceringar får barnet och familjehemmet var sin socialsekreterare som samarbetar i handläggningen och uppföljningen av ärendet.

Kommun B har en familjehemsgrupp som rekryterar och håller kontakten med barnen och familjehemmen.

Kommun C har en uppföljningssektion som tar över ärendet efter att utredningssektionen fattat beslut. Uppföljningssektionen arbetar i två enheter – en med placeringar på institution och en i familjehem samt med rekrytering av kontaktfamiljer och kontaktpersoner.

Formulären

Samtliga formulär som fanns tillgängliga i de enskilda fallen (dvs. de elva intervjuade barnen), har samlats in och analyserats. Det gäller: vårdplaner, behandlingsplaner, placeringsinformation, bedömnings- och insatsformulär, formulär för utvärdering och utvärderingsprotokoll samt samrådsdokument och konsultationsdokument skola. Materialet omfattade sammanlagt 55 formulär av olika slag (se vidare kapitel 6. Resultat av dokumentanalysen).

Intervjupersoner

Barnen

Den ursprungliga planen var att nå mellan tio och femton barn i åldrarna sju till tolv år, som var placerade på institution eller i familjehem. Vi intresserade oss för denna åldersgrupp eftersom barn i denna ålder är tillräckligt mogna för att kommunicera med verbalt, de börjar kunna föra sin egen talan. Samtidigt kan det vara svårt för vuxna att tolka och dra slutsatser av deras utsagor.

Urvalet av barn var begränsat av två skäl. För det första fanns det få barn totalt att välja bland utifrån det antal möten som hållits, för det andra var det några av de tillfrågade barnen som inte ville bli intervjuade. I något fall var det en förälder som inte ville ge sitt samtycke.

Det kom att bli elva barn i åldern åtta till arton år, fyra flickor och sju pojkar.¹¹ De flesta hade deltagit i ett eller två utvärderingsmöten, men det fanns ett par som varit med om flera möten. Anledningen till placeringarna och placeringsformen varierade. Två barn var placerade på HVB-hem, ett i § 12-hem och övriga åtta i familjehem, varav tre i släktinghem.

Översikt intervjupersoner – barn.

Barnets namn och ålder	Placering	Deltagit i utvärderingsmöten – antal
Sofia 18 år	Familjehem (SoL)	3
Johanna 18 år	HVB-hem (SoL)	4
Sara 17 år	Familjehem (SoL)	1
Erik 17 år	Familjehem (SoL)	1
Barif 16 år	§ 12-hem (LVU)	2
Liselotte 14 år	Familjehem (SoL)	2
Rickard 14 år	Familjehem (LVU)	2
Sirwan 13 år	HVB-hem (SoL)	1
Teo 11 år	Familjehem – släktingar (SoL)	1
Oskar 11 år	Familjehem – släktingar (SoL)	1
Sune 8 år	Familjehem (SoL)	1

¹¹ I vår definition av barn utgår vi från barnkonventionens definition, vilket innebär att man räknas som barn upp till arton år. Därför används nästan genomgående begreppet barn även för de lite äldre ungdomarna.

Placeringarnas längd varierade från ett år upp till cirka arton år. Ett barn hade upplevt så kallat sammanbrott i sin placering och bytt familjehem tre gånger och ett par av barnen hade upplevt tillfälliga placeringar i jourhem, utredningshem eller hos släktingar. Vid tidpunkten för intervjuerna var det inget av barnen som var på väg att avbryta placeringen på grund av aktuella problem. Förhållandena var i samtliga fall stabila. Däremot var det i ett par fall aktuellt med utflyttning till eget boende.

Ordföranden och socialsekreterare

Sammanlagt arton vuxna har intervjuats, tio socialsekreterare, det vill säga alla socialsekreterare som var handläggare i de enskilda fallen samt åtta personer som varit ordförande i mötena. En av socialsekreterarna var ansvarig för två ärenden och två av ordförandena hade hållit i mer än ett av de utvärderingsmöten som ingår i studien.

Av de åtta personer som var oberoende ordförande var två män och sex kvinnor. De flesta, sex personer, arbetade inom olika verksamhetsområden inom socialtjänsten – familjerätt, vuxensektion, försörjningsstöd och föräldrabistans. En var kurator och en var förskollärare och anställd av en utbildningsförvaltning.

De oberoende ordförandena hade varierande erfarenheter av utvärderingsmöten. De med den minsta erfarenheten hade lett ett till två möten och de med den största erfarenheten hade varit ledare för ett tiotal möten. Två hade liknande erfarenheter utifrån tidigare eller pågående engagemang i familjerådslag.

Metodval

Både dokumentanalysen och intervjuundersökningen bygger på kvalitativa metoder.

Dokumentationen har kategoriserats och bearbetats kvalitativt utifrån formulärens olika syften och med utgångspunkt i studiens frågeställningar. Därutöver har även vissa enkla kvantitativa sammanställningar gjorts. Tillvägagångssättet vid bearbetningen och analysen av materialet beskrivs närmare nedan.

Intervjuerna med barnen har genomförts i form av halvstrukturerade intervjuer med utgångspunkt i bifogad intervjuguide (bilaga 1). Innehållet i intervjuerna har varierat utifrån barnets ålder, mognad, aktuella livssituation och faktiska erfarenheter av att delta i utvärderingsmöten och tidigare kontakter med formulären.

Även intervjuerna med oberoende ordföranden hade formen av halvstrukturerade intervjuer, där ordförandens faktiska erfarenheter delvis varit styrande för de frågor som ställts (bilaga 2). Intervjuer med socialsekreterare ingick inte i den ursprungliga planen, men vid den första genomgången av formulären visade det sig nödvändigt med kompletterande in-

formation från socialsekreterarna om hur de faktiskt använt formulären i sina kontakter med barnen. Dessa intervjuer tog sin utgångspunkt i de formulär som fanns tillgängliga i varje enskilt fall. Socialsekreterarna gavs också möjlighet att beskriva sina upplevelser och erfarenheter av de utvärderingsmöten de varit med i.

Datainsamling

Studien genomfördes med längre och kortare intervaller under tiden oktober 2002–augusti 2003, allteftersom vi fick kontakt med barn som ville bli intervjuade. Barnens och vårdnadshavarnas samtycke till intervjuerna inhämtades av barnets socialsekreterare, som också gav information om syftet med forskningen och dess etiska krav. Därefter skickade forskaren ett personligt brev till barnen och talade om att de skulle bli kontaktade för att bestämma tid för intervju.

Fem av intervjuerna genomfördes i barnens hem, en på ett hem för särskild tillsyn, en på ett HVB-hem och fyra i samtalsrum på olika socialförvaltningar. Barnen fick ha önskemål om var intervjuerna skulle äga rum, under förutsättning att de praktiska förutsättningarna gav valmöjlighet. Samtliga intervjuer spelades in på band.

Undersökningen började med barnintervjuerna. Socialsekreterarna hade blivit ombudda att lämna kort bakgrundsinformation om hur länge barnet varit placerat, orsaken till placeringen, dess längd och karaktär. Vi ville också veta vilken BBIC-dokumentation som fanns i ärendet. För övrigt visste den som intervjuade ingenting om barnen vid intervjutillfället. Detta för att möta barnen så förutsättningslöst som möjligt.

Intervjuerna gjordes enskilt med barnen, utom i ett fall, där barnet bett en av de anställda på HVB-hemmet att vara med under en del av intervjun.

Efter intervjun tog respektive forskare del av dokumentationen i varje enskilt fall och intervjuade därefter ordföranden och socialsekreteraren var för sig. Vårt önskemål var att träffa barnen i så nära anslutning till mötena som möjligt. Detta blev, av olika skäl, omöjligt i några av fallen. För tre av barnen låg mötet några månader tillbaka i tiden och i ett fall (en sjuårig pojke) så mycket som två år. Vi kände oss tvungna att kompromissa på denna punkt eftersom det länge verkade mycket svårt att få kontakt med några barn överhuvudtaget, en problematik som vi återkommer till längre fram i rapporten.

Databearbetning

Dokumentanalysen

Enligt anvisningarna för BBIC förväntas utsagor från barnen dokumenteras under rubriken ”barnets uppfattning” i formulären placeringsinformation, behandlingsplan, vårdplan, bedömnings- och insatsformulär, samrådsdokument barn och konsultationsdokument skola. Mot bakgrund av

att barnen som ingår i studien har förmåga att uttrycka sig verbalt och mot bakgrund av de tydliga intentionerna med BBIC – att sätta barnets behov i centrum – fanns det skäl att förvänta sig att barnens utsagor skulle finnas noterade i en eller annan form i formulären. En utsaga är det som barnet uttalar sig om. Den kan i dokumentationen exempelvis återges som en beskrivning av en uppfattning, en åsikt, ett önskemål eller barnets uttryck för egna behov.

Analysen av dessa dokument gjordes genom en intersubjektiv bedömning av i vilken utsträckning och på vilket sätt barnets utsagor redovisas i texten. Tillvägagångssättet var i korthet följande: efter en första genomläsning av samtliga dokument konstruerades en mycket enkel tregradig skala, med vars hjälp två av forskarna gjorde var sin ”klassificering” av respektive formulär som därefter jämfördes och diskuterades. Den skala som användes innehöll ett lägsta värde (0) som innebär att det inte går att utläsa om barnet uttalat sig eller om det över huvud taget blivit ombett att uttrycka sin uppfattning, medan det högsta värdet (2) innebär att det på ett tydligt sätt går att se hur barnets uppfattning efterfrågats och att denna också – i förekommande fall – var relativt utförligt redovisad. Den tredje varianten är de dokument där det går att utläsa något om att barnets uppfattning efterfrågats och getts men där detta är mycket sparsamt dokumenterat.

Överensstämmelsen mellan de båda forskarnas bedömningar av dokumenten var mycket god. Dock vill vi poängtera att denna klassificering främst tjänade som ett sätt att grovsortera materialet, att göra det mer hanterligt för att få en mer översiktlig bild av dokumenten i detta avseende. Det ska således uppfattas som en subjektiv bedömning och validering av dokumenten i dessa avseenden, inte som en bedömning med anspråk på statistisk precision.

Den dokumentation, där barnets delaktighet inte förväntas lika tydligt – utvärdering av insatser, samrådsdokument familjehem, samrådsdokument vårdnadshavare och protokoll utvärderingsmöte – har analyserats utifrån frågan om barnet framställts som ”subjekt” eller ”objekt”. Även om det inte alls behöver vara problematiskt om ett barn framställs som objekt i de fall där det är andra personers åsikter som efterfrågas, var det ändå av intresse att undersöka om och i så fall på vilket sätt barnens egna uppfattningar kring olika frågor finns redovisade i dessa dokument eftersom det kan ses som ett slags mått på ”barnperspektivet” i dokumentationen. Med denna utgångspunkt gjordes en bedömning av om barnet framställts huvudsakligen som subjekt eller objekt i dokumentationen. En del exempel på detta redovisas i kapitel 6. Validiteten prövades på samma sätt som det ovan beskrivna. Även i denna del av analysen stämde de båda forskarnas uppfattning väl överens.

Ämnen på dagordningarna till utvärderingsmötena har listats och kategoriserats liksom de beslut som fattats i mötena.

Intervjuerna

Alla intervjuerna, med såväl barn som vuxna, har spelats in på band, skrivits ut ordagrant och därefter bearbetats tematiskt.

Intervjuerna med ordföranden om deras generella erfarenheter redovisas utifrån följande huvudteman:

- mötets värde för barnet
- rollen som oberoende ordförande
- rutiner för förberedelser och rutiner för själva mötet.

Utsagor i intervjuerna som beskriver ordförandes och socialsekreterares upplevelser av mötena för enskilda barn har inte bearbetats och analyserats i sin helhet på något systematiskt sätt. Talande och signifikanta exempel utifrån sådant som framträtt som generellt intressant i materialet samt aspekter som kan vara särskilt viktiga ur barnens perspektiv har däremot sorterats ut.

Barnintervjuerna har sammanställts utifrån två huvudteman – bra och dåligt med utvärderingsmöten samt känslor och motiv. Härutöver redovisas resultatet genom att återge delar av fyra barns berättelser med deras egna ord.

Etiska överväganden

Forskningsplanen (Socialstyrelsen/Rasmusson 2002) behandlades i Socialstyrelsens etikkommitté i mars 2002. Etikkommittén fäste uppmärksamheten på att det fanns flera etiska problem i samband med samtycket. Ansökan anger att såväl barnen som vårdnadshavarna måste tillfrågas, men det är oklart vad som händer om barnen är positiva och någon av vårdnadshavarna är negativ. Kommittén påpekade att familjehemsföräldrar skulle informeras, men de måste inte nödvändigtvis ge sitt samtycke. Kommittén beslutade att bifalla ansökan om att få genomföra studien. I beslutet underströks att barns nej måste accepteras oavsett föräldrarnas inställning och att varje vårdnadshavares nej måste respekteras.

Med hänsyn till intervjupersonerna är de kommuner där undersökningen ägt rum inte namngivna. För medverkande i BBIC kan det vara möjligt att känna igen vissa delar, men för utomstående bör det vara svårt att identifiera varifrån olika utsagor kommer. Det har inte funnits några väsentliga skillnader mellan de olika kommunernas sätt att arbeta, vilket gör eventuella jämförelser ointressanta. Samtliga personnamn är givetvis fingerade.

De ifyllda formulären (i kopia) har hämtats på plats i kommunerna och avidentifierats. Barnens berättelser har avidentifierats så att vissa särskilt känsliga detaljer utelämnats. Samtidigt har vi varit noggranna med att inte ta bort eller ändra så mycket att det autentiska i intervjuerna försvunnit.

Metodreflektioner

I det följande avsnittet beskrivs några faktorer och händelser på vägen som påverkat studien och som också kan ha kommit att påverka studiens resultat.

På grund av sekretessen var studien beroende av att forskarna hade ett bra samarbete med socialsekreterarna. Detta försvårades av de långa geografiska avstånden. Datainsamlingen har varit förbunden med långa och tidskrävande resor. Processen hade förmodligen underlättats om det hade funnits möjlighet att ge socialsekreterarna återkommande personlig information om syftet, samtyckesförfarandet och värdet med studien. Det tog flera månader innan informationen hade nått ut på ett sådant sätt att ett effektivt samarbete blev möjligt. Det fanns inga möjligheter att styra urvalet och ibland fanns tveksamheter om möjligheterna att fullfölja studiens intentioner. När väl samarbete kom till stånd blev bemötandet gott, och socialsekreterarna vinnlade sig ofta om att vara noggranna med samtyckesförfarandet. Sannolikt har socialsekreterarens egen inställning till studien spelat en stor roll och ibland påverkat barn och föräldrar i såväl positiv som negativ riktning.

Den ursprungliga planen var att inleda studien med dokumentanalys, men efter diskussioner om det etiskt riktiga i detta tillvägagångssätt intervjuades barnen först. Genom att träffa barnen förutsättningslöst fick de möjlighet att berätta sin historia för någon som inte kände till den eller hade förutfattade meningar. Tanken med detta var också att det skulle kunna göra det lättare för barnen att skilja forskaren från alla andra vuxna som de brukar träffa utanför familjen. I efterhand visades detta vara ett riktigt ställningstagande.

Två olika forskare intervjuade barnen, forskare som båda har stor erfarenhet av barnintervjuer, bland annat utifrån sina avhandlingsarbeten. Detta var väsentligt eftersom alla intervjuer innehåller inslag av icke-verbal kommunikation som har betydelse för tolkningen, och detta är kanske särskilt påtagligt i barnintervjuer. Intervjuaren måste visa stor öppenhet och flexibilitet, kunna följa barnet, vara beredd på överraskningar och samtidigt kunna styra på ett mjukt sätt. Följande exempel illustrerar situationer som kan uppstå.

Intervjuaren inledde intervjun med att fråga pojken om vad han var intresserad av. Det svar som förväntades var att han skulle börja prata om sport, dataspel eller något annan aktivitet. Men i stället var hans omedelbara svar: ”Vilken dag jag ska flytta hem till min mamma. Det är jag mest intresserad av.”

I några av intervjuerna visade barnen prov på omedelbarhet och rättframhet i sitt sätt att berätta rakt på sak om vad de tyckte om vuxna. De visade även prov på mycket god iakttagelseförmåga och kompetens att genomskåda vuxnas välvilja, dubbla budskap eller otydligheter i kommunikationen.

Ett par av intervjuerna blev problematiska huvudsakligen beroende på att intervjuerna inte kunde äga rum i nära anslutning till utvärderingsmötena. Det var svårt för barnen att minnas vad som hänt och vilka som varit med på mötet. I det ena fallet var barnet på ett HVB-hem och deltog ofta i möten som liknade utvärderingsmöten och han kunde omöjligt skilja ut vad som var det ena eller det andra mötet.

6. Barnens röst i dokumentationen

Resultat av dokumentanalysen

Barnens delaktighet och medbestämmande handlar, som framgått, inte bara om deras medverkan i utvärderingsmötena. Enligt rekommendationerna i BBIC förväntas barnen få delta i hela planerings- och uppföljningsprocessen. Denna innefattar formulering av mål och delmål i vård- och behandlingsplaner och i konsultationsdokument skola samt formulering av egna uppfattningar och önskemål i samrådsdokumenten. Bedömnings- och insatsformulären, som vänder sig direkt till barnen, är därtill förstås ett mycket viktigt verktyg för att följa och dokumentera barnens utveckling.

I detta kapitel redovisas resultaten från dokumentanalysen, som visar hur barnens medverkan och utsagor dokumenterats samt hur mål och delmål formulerats i några av de centrala BBIC-formulären. Detta kompletteras med exempel på utsagor från socialsekreterare om hur de använt formulären och hur barnen bidragit med underlag till dokumentationen. Dessutom beskrivs, med utgångspunkt i vad som dokumenterats i protokollen från utvärderingsmötena, de frågor som behandlats och de beslut som fattats i mötena.

Användningen av formulären

Summering av antalet använda formulär i de ärenden som studerats.

Dokument	Antal ärenden
Vårdplan	4
Behandlingsplan	6
Placeringsinformation	1
Utvärdering av insatser	8
Bedömnings- och insatsformulär	3
Samrådsdokument barn	8
Samrådsdokument familjehem	8
Samrådsdokument vårdnadshavare	3
Protokoll utvärderingsmöte	9
Konsultationsdokument skolan	5
Konsultationsdokument läkare	0

Tabellen visar att samrådsdokumenten och utvärdering av insatser var de formulär som använts mest. Konsultationsdokument läkare hade inte an-

vänts alls¹² och placeringsinformation och bedömnings- och insatsformulär hade endast använts i ett respektive tre fall. Anmärkningsvärt är att det saknas protokoll från två utvärderingsmöten. Vårdplan enligt BBIC saknas i sju fall och behandlingsplan saknas i fem av fallen. Det är viktigt att notera att undersökningen inte visar om det fanns vårdplaner som dokumenterats på annat sätt än i BBIC-formulär. Denna undersökning har endast omfattat dessa formulär och bygger inte på mera ingående aktstudier. Detta innebär att det ändå kan ha funnits vård- och behandlingsplaner i de fall där de saknades.

Barnens bidrag till dokumentationen – olika grader av delaktighet

Analysen av i vilken omfattning barnens utsagor fanns redovisade gav följande resultat. I samrådsdokumenten fanns oftast barnens egna utsagor i stor utsträckning. De hade själva fått skriva eller komma till tals med sina önskemål, åsikter m.m. I behandlingsplanerna och vårdplanerna återfanns dokumentation som byggde på utsagor från barnen i mindre utsträckning. I det bedömnings- och insatsformulär som var väl ifyllt fanns många av barnets utsagor dokumenterade. De övriga två var så knapphändigt ifyllda att analys av detta slag var föga meningsfull. I det enda formulär för placeringsinformation som använts framgick barnets utsagor i liten utsträckning. Det är värt att notera att dokumentation som byggde på utsagor från barnet helt saknades i konsultationsdokument skola. Resultaten illustreras här med ett par exempel.

Saras *behandlingsplan* kategoriserades som en nolla, det vill säga hennes uppfattningar fanns inte redovisade eller åtminstone framgick det inte om det var hennes egna utsagor som redovisades. Målen i planen var visserligen formulerade utifrån Saras behov, exempelvis: ”Utreda vad Sara är allergisk mot”, ”Uppskatta sin identitet att vara Sara och en blivande vuxen kvinna”. Däremot är det inte tydligt vem som har ställt upp målen, det framgår inte om det är Sara eller någon annan. I vissa fall kan man anta att det är Sara, men det skrivs inte ut explicit. Exempel på mål: ”Att Sara får en aktiv fritid tillsammans med vänner. Ta förarbevis till EU-moped”. Att ta förarbevis till EU-moped kommer säkerligen från Sara själv, men det står som sagt inte i klartext i dokumentationen.

Johannas *behandlingsplan* kategoriserades som en etta, hennes egna utsagor fanns redovisade men de var mycket få och ibland knapphändigt återgivna. I Johannas behandlingsplan hade hennes synpunkter dokumenterats på minst ett ställe under varje behovsområde. Som exempel kan nämnas det som står under rubriken identitet: ”Johanna upplever att hon fått mycket kritik under sin uppväxt”. Ett annat exempel kan tas från behovsområdet familj och sociala relationer: ”Johanna har stor förståelse

¹² Detta var det sist tillkomna bland formulären och testversionen var därför vid denna tidpunkt mycket ”prematur”.

för modern men är trött på att ta hänsyn till henne”. Mestadels var formuleringarna dock av det mer allmänna slaget, som exempel kan nämnas det som står i anslutning till känslö- och beteendemässig utveckling: ”Johanna har svårt att relatera till andra, litar inte fullt ut på någon människa”. Där framgår det inte om det var Johanna själv som tyckte så, eller någon i hennes närhet.

Oskars *bedömnings- och insatsformulär* har kategoriserats som en tvåa, det vill säga hans utsagor fanns genomgående tydligt redovisade inom de flesta behovsområdena. Formuläret hade en rubrik under respektive behovsområde där barnets uppfattning ska redovisas och där barnet ska fylla i hur pass mycket han eller hon instämmer i den målbedömning som socialsekreterarna gjort. Utsagor från Oscar fanns redovisade under fem av de sju områdena. Ett exempel kan tas från det som rör barnets uppfattning om sin hälsa: ”Rädd när han fick andningssvårigheter, vill veta vad han är allergisk mot. Känner sig frisk.”

Framställningen av barnen som subjekt eller objekt

Enligt den bedömning som gjordes framställdes barnen övervägande som subjekt i sex av de nio protokollen från utvärderingsmöten. För övrigt var det bara i några enstaka av de övriga formulär där barnen inte explicit förväntades vara delaktiga, som de framställdes som subjekt. I formulären utvärdering av insatser, samrådsdokument familjehem och samrådsdokument vårdnadshavare är bedömningen den att det är en objektsbild av barnen som präglar dokumentationen. Det betyder att barnens egna perspektiv framträdde i mycket liten utsträckning eller inte alls. Dokumentationen dominerades av de vuxnas beskrivningar och bedömningar.

Exempel på subjektsyn (i formulär för utvärdering av insatser)

Barif säger att han helst vill klara sig själv. Han har svårt för att be om hjälp. Han litar inte på vuxna. Han klarar av fysisk kontakt men är samtidigt lättstörd. Det är bättre än innan, men han tycker inte att det går fort nog.

Exempel på objektsyn(i formulär för utvärdering av insatser)

Mål för skolgången: Johanna ska genomgå gymnasiet med godkända betyg. Delmål: Göra det som krävs för att omvandla IG till G i två ämnen. Resultat: Familjehemmet har försökt hjälpa henne att göra klart under vårterminen, men det lyckades inte. Sammanfattning: Hur ska familjehemmet och skolan ha kontakt för att förebygga risk för IG?

Målformuleringar i vård- och behandlingsplaner

Noteringar om hur mål och delmål var formulerade i vård- och behandlingsplaner gjordes även. De visar exempel på behandlingsplaner som

innehöll konkreta och tydliga målbeskrivningar, där det också framgick när saker och ting ska göras och vem som är ansvarig för olika insatser. Men det förekom även mycket knapphändiga och allmänt formulerade målbeskrivningar där varken tidsplaner eller vem som var ansvarig fanns angivna. Detsamma gällde vårdplanerna.

Exempel på konkreta mål, formulerade i behandlingsplaner:

- Barnet ska känna sig välkommen hos mamma. Mamma behöver bli delaktig i den dagliga omsorgen och ha umgänge. Hon ska höra av sig och besöka barnet. Det ska finnas ett preliminärt datum varje månad och om det inte blir något av då ska han komma helgen innan eller helgen efter.

Mera luddiga och oprecisa formuleringar under rubrikerna mål och delmål i planerna kunde se ut enligt följande:

- Barnet har svårt att relatera till andra, litar inte fullt ut på någon människa.
- Vara uppmärksam på att barnet inte utsätts för mobbning.
- Barnet behöver en egen identitet och få kunskap om orsak – verkan.

Bedömnings- och insatsformulären

Bland de få bedömnings – och insatsformulär som fanns var det endast ett som var väl ifyllt med barnets egna utsagor inom de olika behovsområdena. De andra två var ofullständigt eller knapphändigt ifyllda. Från det formulär som var väl ifyllt har vi hämtat följande exempel (i direktcitat):

Hälsa

Barnets uppfattning: Han är rädd när han får andningssvårigheter, vill veta vad han är allergisk mot. Känner sig frisk.

Behov av insats: Ta reda på vad han är allergisk mot

Ansvarig: Socialsekreterare + familjehem.

Datum för uppföljning: Omgående.

Identitet

Barnets uppfattning: Han är snäll, det går bra i skolan, han är duktig i fotboll. Har positiv bild av sig själv.

Behov av insats: Stärka hans självförtroende så att han kan välja rätt.

Ansvarig: Se föregående (familjehem)

Behov av insats, som behövs, men ännu inte kunnat göras: Mamma och pappa är ett känsligt ämne. Barnet har inte en realistisk bild av mamma.

Konsultationsdokument skola

Konsultationsdokumenten för samverkan med skolan var genomgående noggrant ifyllda av lärare och/eller rektor. De gav en tydlig bild av hur de

vuxna uppfattade barnets skolsituation. Här framgick till exempel barnets starka och svaga sidor i relation till skolarbetet, framsteg i olika ämnen och eventuella behov av särskilt stöd i skolarbetet. Som framgår ovan stod där däremot ingenting om barnens egna uppfattningar eller upplevelser av sin skolgång.

Barnens samrådsdokument

I de flesta av barnens samrådsdokument återfanns uttryck för deras egna uppfattningar och önskemål, oftast på ett mycket bra och tydligt sätt. Här hade barnen uttryckt önskemål om vad de ville ta upp på utvärderingsmötena och vilka de tyckte skulle vara med samt om det var något särskilt de behövde hjälp med. Här fanns exempelvis uttryck för barnens önskemål om att få veta när de skulle få flytta hem, önskemål om deltagande i fritidsaktiviteter, en egen dator m.m.

Det *allmänna intrycket* är att dokumentationen på ett generellt plan gav bra beskrivningar av det socialsekreterarna bedömt vara barnens behov, men att det ofta var svårt att få en bild av hur barnen kommit till tals och hur det barnen sagt noterats och beaktats av socialsekreteraren. För att kunna dra slutsatser utifrån syftet med studien var det nödvändigt att också ställa kompletterande frågor till socialsekreterarna.

Tillvägagångssätt vid dokumentationen enligt socialsekreterarna

Nästan alla de intervjuade socialsekreterarna uppgav att de arbetat med formulären, framför allt behandlingsplaner och samrådsdokument, tillsammans med barnen. De beskrev hur de gått tillväga och de hade inte sällan gjort erfarenheten att det var ett bra sätt få en god kontakt med barnet. Det kunde innebära att ett förtroende etablerades och att barnet berättade om sådant som socialsekreteraren inte tidigare känt till.

Bedömnings- och insatsformulären hade använts mycket lite och vi fick egentligen inga substantiella synpunkter, varken positiva eller negativa, beträffande nyttan med dessa formulär.

Ett exempel

Följande beskrivning framstår som ett gott exempel på hur samarbetet mellan socialsekreteraren, barnet och familjehemmet kan gå till i en planerings- och uppföljningsprocess.¹³ Socialsekreterarens muntliga beskrivning återspeglades emellertid inte i något avseende i den skriftliga dokumentationen. Behandlingsplanen var knapphändigt ifyllt, med målbeskriv-

¹³ Vi ser det som ett gott exempel även om inte "regelboken" följts i alla avseenden. Exemplet ger också en illustration till förhållandet att dokumentationen inte ger hela bilden av den arbetsprocess som ägt rum.

ningar som på flera punkter var allmänt hållna och barnet framstod som objekt.

Socialsekreteraren beskrev hur formuleringarna i behandlingsplanen tillkommit genom en process som bestått i att de två socialsekreterarna (barnets och familjehemmets) först gick igenom och diskuterade vad som borde bearbetas i behandlingsplanen. De gjorde en plan i grova drag och besökte därefter familjehemmet och samtalade med fosterföräldrarna och barnet tillsammans om behandlingsplaneringen. Socialsekreterarna skrev därefter in vad som framkommit i själva formuläret och gjorde sedan ett nytt hembesök, då de ånyo gick igenom med familjen vad de skrivit. Detta möte varade i nästan två timmar.

Denna typ av kommunikation är enligt den intervjuade socialsekreteraren väldigt värdefull.

Men det som är häftigt i det här, det är när man pratar på det här sättet med familjehemmet. Under tiden som vi pratar kommer de på viktiga saker om barnet. Exempelvis, när han kom till dem i början, så gick han med såna här vaggande pingvinsteg. Och vi pratade om hälsa till exempel, och motion och sånt, men då kom man på att det har han ju slutat med, nu är det normalt. Den insikten fick de när vi pratade om behovsområdena i behandlingsplanen.

Socialsekreteraren instämde i intervjuarens påpekande om att beskrivningarna av barnets behov var mycket allmänt hållna och kortfattat beskrivna i behandlingsplanen. Det var en brist, menade hon, med tanke på att det ska kunna förstås av kollegor som kan komma att ta över ärendet. I journalanteckningarna fanns emellertid, enligt socialsekreteraren, mer detaljerad information.

Konsultationsdokument skola upprättades i samband med att socialsekreteraren besökte skolan och intervjuade rektor. Formuläret fylldes i under intervjun. Socialsekreteraren trodde att denna form av kontakt betytt att hon nu lagt grunden för ett bra samarbete med skolan, som tidigare var ”kört i botten”. Skolan hade övervägt att JO-anmäla socialtjänsten. Dokumentet skulle nu användas som underlag för kontinuerlig uppföljning av barnets skolgång. Konsultationsdokumentet var väl ifyllt, men barnet hade inte varit med i de möten som ägt rum mellan rektor och socialsekreterare.

Socialsekreteraren hade för avsikt att använda sig av bedömnings- och insatsformuläret inför barnets nästa utvärderingsmöte. Hennes uppfattning var att det var bra att ta en bit i sänder och att det var bättre att använda detta formulär när socialsekreterare och barn lärt känna varandra.

Samrådsdokumentet fylldes i av barnet och socialsekreteraren tillsammans i samband med ett hembesök. Enligt socialsekreterarens uppfattning blev detta inte helt lyckat, eftersom det var lite oroligt runt omkring. Det var viktigt att göra det ihop, men platsen och tillfället måste väljas så att man får lugn och ro.

Dagordningar och beslut i utvärderingsmötena

Innehållet i dagordningarna till utvärderingsmötena (enligt vad som framgick i dokumentationen) har strukturerats utifrån de tre kategorier som formulerats av Steve Walker (1999 a, 2001) nämligen vardagsbeslut, viktiga beslut och livsavgörande beslut. Det var vanligt att dagordningen till ett utvärderingsmöte innehöll en lista med några och i vissa fall alla de sju behovsområdena. Det är något oklart vilka beslut som fattats eller som brukar fattas i utvärderingsmötena, vilket framgår av ordförandenas beskrivningar i nästa kapitel. Därför har frågor på dagordningen med beslut i samma kategorier förts samman.

Vardagsfrågor/vardagsbeslut

- Matlagning och mathållning.
- Skolgången, till exempel hjälp med läsläsning, prestationer i olika ämnen.
- Fritid, till exempel träna på gym, spela ishockey, TV-tittande, bokläsning, dykarkurs, motion, önskemål om egen dator.
- Kamrater och kamratrelationer.
- Ekonomi, till exempel egna fickpengar, tillgång till eget bankkort och ansvar för klädinköp.
- Ansvar för städning, tvätt m.m.
- Tandläkarbesök, synkontroll, läkarbesök.

Viktiga frågor/beslut

- Preventivmedel, rökning och andra hälsofrågor.
- Behov av kontakt med psykiater.
- Umgänget med föräldrarna, syskon och andra släktingar.
- Studier på annan ort än hemorten eller byte av skola.
- Relationerna med familjehemsföräldrarna.
- Bostadsförhållanden.
- Misstankar om missbruk – eventuella drogtester.
- Sommarjobb, semester.
- Permissioner från institution.

Livsavgörande frågor eller beslut

- Utflyttning från familjehem/HVB-hem i samband med inträde i myndighetsåldern.

- Placeringens längd.
- Efterforskningar av okänd pappa.

Ett exempel

I ett av fallen där det hållits flera utvärderingsmöten är det möjligt att följa en process beträffande vilka beslut som fattats i de olika mötena. Beskrivningen, som bygger på protokoll från utvärderingsmöten, ger en illustration till hur beslut från alla tre kategorierna kan bli en del i uppföljningsprocessen. Av anonymitetsskäl används genomgående ”flickan” i stället för ett namn.

Första mötet: Familjehemmet ska successivt lära flickan att laga vegetarisk kost. Flickan ska ta kontakt med syo-konsulenten för att diskutera studier i andra städer. Förutsättningar för flickans deltagande i motion ska undersökas och uppmuntras, familjehemmet har ansvar för det. Ingen schemaläggning av umgänge med släktingar ska ske, detta ska skötas på ett naturligt sätt.

Andra mötet: Flickan ska börja simma. Familjehemmet tar kontakt med mentorn på skolan för att följa upp skolarbetet. Umgänget med mamma ska se ut som tidigare. Hon får ta mer ansvar för städning, tvättning m.m. i familjehemmet.

Tredje mötet: Alla anser att flickan ska bo kvar i familjehemmet efter myndighetsdagen men flickan vill avvakta. Hon vill träffa familjen Johansson. Skolgången fungerar inte bra, familjehemmet stöttar henne oavsett vilket beslut hon tar angående detta.

Fjärde mötet: Flickan vill flytta så snart som möjligt men socialförvaltningens inställning är att hon ska bo kvar. Minsta tidsperspektivet är till årsskiftet. Hon ska börja ta mer ansvar, ansvariga för familjehemmet och handläggarna ska tänka igenom vad som är viktigt. En tid ska bokas med familjen Johansson för att strukturera upp flickans kontakt med dem. Hon kan när hon vill söka sig till psykiatrin, en remiss finns. På familjehemmet finns oro för hur flickan sköter sin kropp, men hon själv anser inte att de har anledning till det.

Kommentarer

Hur har barnens utsagor dokumenterats i några av de centrala BBIC-formulären? Detta var den fråga som dokumentanalysen var avsedd att ge svar på. Syftet var således inte att undersöka hur formulären i BBIC använts annat än i några specifika avseenden. Man kan ändå konstatera att inga av de studerade ärendena handlagts helt enligt ”regelboken” och Socialstyrelsens rekommendationer för hur de olika formulären i BBIC ska användas.

Att det fanns så få vårdplaner enligt BBIC kan inte tas till intäkt för att

det inte fanns några alls, eftersom bara BBIC-formulär studerats och vårdplanerna kan ha dokumenterats på annat sätt. Innan socialsekreterarna vant sig vid att använda formulären dokumenterade de ibland i dubbla system – både i journalanteckningar och i formulär samt såväl enligt tidigare rutiner som enligt BBIC. Anledningen till detta kunde, förutom socialsekreterarnas ovana vid att använda formulären, också vara olika tekniska problem, som orsakades av att formulären inte fungerade fullt ut i ordbehandlingsprogrammet Word for Windows.¹⁴

Om vårdplaner faktiskt saknades är det en allvarlig brist. I den nya socialtjänstlagen, som trädde i kraft 1 januari 2002, har lagstiftningen skärpts på den punkt (11 kap. 3 § SoL) som gäller placeringar av barn utanför det egna hemmet. Det ska alltid finnas en vårdplan i dessa fall, oberoende av om vården sker med stöd av SoL eller LVU, Lagen (1990: 52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (Norström & Tunved 2001).

Det står också klart att barnens egna utsagor inte dokumenterats i den utsträckning som borde anses önskvärt. Detta är emellertid inte detsamma som att de inte varit delaktiga. Det visar intervjuerna med socialsekreterarna.

Att aktdata inte beskriver hela den verkliga handläggningen är en generell erfarenhet. Aktdata avspeglar vad socialtjänsten känner till eller bedömer som relevant att dokumentera. Ett speciellt problem med aktdata är det är svårt att avgöra om all information som påverkat beslutet finns dokumenterad (Sundell & Egelund 2001).

Det finns skäl att diskutera på vilket sätt och i vilken omfattning barns egna utsagor ska dokumenteras i formulären. Dokumentationen kan ske på olika sätt – med barns egna ord, i form av refererat från samtal eller beskrivningar av hur barnen reagerat när de tillfrågats. Det kan också handla om att notera icke-verbala utsagor eller barnets svårigheter eller ovilja att ge uttryck för sina åsikter, uppfattningar, behov eller önskemål. Socialsekreteraren kan därtill av etiska skäl ha anledning att överväga hur mycket som faktiskt ska dokumenteras i formulären av det barnen själva sagt. Att skriva mycket om vad barnen själva sagt är i sig inget mått på god kvalitet. Vi anser dock att de brister och förtjänster vi noterat i dokumentationen samt det synsätt på barn, som olika sätt att dokumentera kan återspegla är viktiga att uppmärksamma och använda som lärdom i det fortsatta utvecklingsarbetet.

Denna studies resultat stämmer också överens med erfarenheterna från England, där forskarna gjort samma iakttagelser. Socialarbetarna hade mycket information i sina egna huvuden som de aldrig skrev ner (Ward 2002).

Sammanställningen av viktiga frågor och beslut, som varit på dagord-

¹⁴ Mera ingående beskrivning av de svårigheter som fanns i arbetet med formulären kommer att lämnas i Socialstyrelsens kommande rapport från utvecklingsarbetet.

ningen i utvärderingsmötena visar att olika teman behandlats utifrån de tre kategorierna – vardagsbeslut, viktiga beslut och livsavgörande beslut. I kapitel 8 återges vad detta betytt ur barnens synvinkel.

7. Ordförande och socialsekreterare om utvärderingsmötena

I detta kapitel redovisas resultaten från intervjuerna med oberoende ordförande och socialsekreterare. Mot bakgrund av studiens syfte och av att ordförandens roll är helt ny och oprövad i Sverige ligger tyngdpunkten i detta kapitel på ordförandenas erfarenheter. Efter en beskrivning av deras generella erfarenheter följer här exempel på hur ordföranden och socialsekreterare upplevt enskilda möten samt deras upplevelser av olika faktors påverkan på skeenden i och resultat av mötena.

Ordförandenas generella erfarenheter

Uppfattningarna om vad en ordförande behöver kunna var ganska samstämmiga. Det är viktigt att ha vissa kunskaper om socialtjänsten och socialtjänstlagen. Man måste vara intresserad av människor, kunna leda ett möte, upprätta och följa en dagordning och se till att mötet går framåt och blir konstruktivt så att barnet känner stöd. Det viktiga är att ordföranden inte har några bindningar till någon av parterna.

Mötets värde för barnet

Intervjupersonerna funderade och reflekterade mycket över hur mötena ska kunna bli ”barnets möten”. De uttryckte en föståelse för att det kan vara en svår situation för barnet att hantera. Som ordföranden var det därför viktigt att de kunde ge barnen stöd så att de verkligen kommer till tals på det sätt de själva vill och kan. Att delta i utvärderingsmöten kan ha ett värde för barnet på kort och på lång sikt.

Det är viktigt att ge barnet möjlighet till kontroll av sin framtid lite grann. Vad är det som kommer att hända här då? Har jag en chans att säga vad jag vill? Och ... det kan säkert utvecklas mer, men jag tycker att initiativet är guld värt. /.../Att det skriker någonting inuti och ingen vuxen riktigt hjälper till att dokumentera vad som skriker härinne. Det är så många barn som man bara har kört över. Jag tycker det är jätteviktigt (ordförande 1).

På kort sikt kan mötet i bästa fall ge barnet styrka. Barn som är placerade måste veta att de kan få hjälp och stöd av vuxna. Mötet kan bidra till att göra det tydligt för barnen vilka som finns till hands. Det kan bidra till att återge barnen något av den självkänsla som de ofta berövats och till att ge dem någon form av kontroll över sin situation.

På lång sikt kan värdena handla om att barnen i efterhand, när de blivit vuxna, ska kunna känna att uppföljningen av deras placering skötts på ett bra sätt. En ordförande berättade att flera placerade barn sökt upp henne (utifrån hennes tidigare arbete) i vuxen ålder för att ställa frågor om placeringen. De var oroliga för hur placeringen egentligen påverkat dem. De ska kunna se tillbaka och känna att vi verkligen försökt prata med dem och lyssna på dem, menade hon.

Intervjupersonerna framhöll att det ställs särskilda krav på vuxnas kommunikativa förmåga för att mötet ska bli begripligt för barnet. Det är därför viktigt att det finns ett gott och förtroendefullt samarbete mellan ordförande och socialsekreterare.

Inramningen har gjorts ur vuxenperspektiv och utifrån vuxnas sätt att tänka. Men det handlar om att kunna översätta detta så att det blir begripligt för deltagarna i mötet. Man får berätta med vanliga ord och sedan får man dokumentera och ge alla möjlighet att läsa och kommentera. Mötet kan bli begripligt för barnet, men det ställer stora krav på vuxnas kommunikativa förmåga. De får inte bli för upptagna av sin egen prestationsångest. Då glömmet de vem vi pratar med. Därför är det viktigt att ordförande och socialsekreterare har förtroende för varandra (ordförande 1).

En erfarenhet var, att det för barnens del kan behövas en viss inskolning i sammanträdesformen. Ju fler möten man har, desto lättare blir det för barnet att komma till tals och förstå sina egna möjligheter till delaktighet och medbestämmande.

Beträffande vid vilken ålder barn kan vara med och uppleva någon form av delaktighet framfördes uppfattningen att det är möjligt från sex sju-årsåldern. Ännu yngre barn kan vara med mera symboliskt genom att ett foto på barnet står framme under mötet. En ordförande prövade att använda en klots som en sådan symbol efter att hon enträget bett mamman att ta med ett foto. Till det tredje utvärderingsmötet tog mamman med sig ett inramat foto på sin treåriga son. Hon visade på detta sätt att hon förstått värdet med att ha ”barnet i centrum”. Alla skulle komma ihåg varför man samlats till mötet.

Rollen som oberoende ordförande

Intervjupersonerna framhöll att ordförandens roll är att fokusera barnet, vara barnets språkrör och bevaka barnets rätt. Som ordförande kan man koncentrera sig på barnet och barnets bästa utan att vara fastlåst i tidigare beslut och tankegångar. Ordförande ska hålla ihop mötet, se till att dagordningen följs, låta alla komma till tals och kunna klippa av dem som pratar för mycket samt sammanfatta vad som sagts. En intervjuperson framförde att ordförande kan ha en viktig uppgift i att stärka föräldrarnas starka sidor. Om de känner att de får stöd, kan de lättare bidra till att göra det bra för barnet i familjehemmet.

Det är viktigt att skapa en god stämning, som kanske är annorlunda än den de kanske förväntar sig. En försumlig förälder väntar sig antagligen alltid förebråelser. Den viktigaste rollen är att man är oberoende, att man kommer någon annanstans ifrån. De ska veta att jag inte är inblandad på något sätt (ordförande 3).

Rutiner för förberedelser och för själva mötet

Förberedelser

Intervjupersonerna talade dels om de förberedelser de behöver för egen del och dels de förberedelser som måste göras tillsammans med barnet. I de egna förberedelserna ingår att läsa in dokumentationen och prata med personer runt barnet, framför allt med socialsekreteraren. Nästan alla hade som rutin att träffa barnet enskilt före mötet för att gå igenom dagordningen och barnets önskemål om vilka som ska bjudas in samt vilka frågor som ska behandlas. En ordförande beklagade att hon på grund av tidsbrist oftast inte hade möjlighet till detta.

En intervjuperson, som följt ett barn genom flera möten, framhöll att det är särskilt viktigt att träffa barnet före det första mötet. Inför andra och tredje mötet kan kommunikationen ske via telefon eller brevlades. Flera ordföranden uttryckte vikten av att ta reda på om det finns något som barnet inte vill prata om på mötet, vad de vill ska stå på dagordningen och vilka personer som ska bjudas in. Barnets deltagande måste vara frivilligt och det är därför också betydelsefullt att ta reda på hur barnet känner sig inför mötet. Det finns skäl att fundera över konflikt- och känsloladdade ämnen, där de vuxna på mötet kan ha olika uppfattningar. Kanske är det bättre att hantera sådana frågor i något annat sammanhang.

Formulärens betydelse betonades på lite olika sätt av olika intervjupersoner. Ett par underströk att väl ifyllda formulär ger en bra bild av barnet och att det kan främja barnets möjligheter till delaktighet. Man måste följa spelreglerna, underströk en intervjuperson. Flera framhöll att samrådsdokumenten är viktiga som underlag för att upprätta dagordningen och för att få del av barnens uppfattningar. En uppfattning var att det kan bli för mycket att använda alla formulär inför varje möte när de återkommer så ofta som en gång i halvåret. En erfarenhet var att brister i dokumentationen påverkade mötet negativt. En ordförande underströk att dokumentationen måste innehålla konkreta saker: ”så konkret som möjligt så att man nästan kan visualisera varje sak som står”. Hon var kritisk till den dokumentation hon tagit del av i ett av de ärenden, där hon varit ordförande.

När jag läste dokumentationen fann jag att den var ett väldigt dåligt underlag. Barnets starka sidor framgick inte. ”Han ska bli en bra muslim”, stod det. Inte vet jag vad socialsekreteraren menade med det. Jag önskar att det kunde finnas en tydligare ledning, som talar om att man inte får skriva på det sättet. Man får inte häva ur sig såna saker. Det är ju en tolkningsfråga som är enorm. Och på en sån liten unge. Det var en svag rapport (ordförande 1).

Beslut, protokoll och efterarbete

Intervjupersonerna hade olika uppfattningar om vilka beslut som kan och bör fattas i utvärderingsmötena. En uppfattning var att det är bra och viktigt att komma fram till konkreta beslut och ställningstaganden. Om man ska fatta avgörande beslut i viktiga eller livsavgörande frågor är noggranna förberedelser särskilt betydelsefulla. Det fanns emellertid genomgående tveksamhet till att mötet skulle kunna fatta beslut i t.ex. vårdnadsfrågor. En ordförande var, som följande citat illustrerar, osäker på sitt eget mandat och vilka beslut som kan och bör fattas i utvärderingsmöten.

Man måste vara väldigt på det klara med vad man har för mandat, vad man har för befogenheter. Jag vill inte sitta och vara med och fatta något beslut på ett utvärderingsmöte, som det sen visar sig att vi inte kan fatta beslut om. Utan att det är andra som ska fatta det beslutet. Eller om det är någon fråga där jag tycker det är självklart att det här ska socialsekreteraren och familjehemmet prata om. Det hör inte hemma på det här mötet. Vissa vardagssaker kan man ju fatta beslut om, om det är något som kommer upp under mötet. Men annars så tycker jag att det är jättevanskligt. För så sitter vi och låtsas som att vi bestämmer något och så händer inte det här sen, då har man ju sabbat hela idén (ordförande 3).

Ett par intervjupersoner påpekade vikten av att vara noggrann med protokollen. Det bör stå tydligt vilka beslut som fattats eller inte fattats. En intervjuperson underströk vikten av att notera det barnet sagt genom direktcitat i protokollet. Det ska synas att det är barnets möte.

En ordförande ansåg att socialsekreteraren bör ha avsatt tid direkt efter mötet för att finnas till hands om det aktualiserats problem som inte blivit tillräckligt bearbetade under själva mötet och där någon av deltagarna kan behöva omedelbart stöd. Socialsekreterare och ordföranden bör ta sig tid till att efteråt gå igenom hur mötet fungerat och vad det lett fram till.

Exempel från enskilda möten

Intervjupersonerna hade ofta funderat mycket över hur de trodde att barnen upplevt mötena. Det gällde såväl ordförande som socialsekreterare. Deras uppfattningar om hur mötena fungerat och vad som kommit ut av dem överensstämde i det stora hela, även om deras roller och perspektiv skiljer sig åt.

Såväl ordförande som socialsekreterare reflekterade över hur barnet uppträtt, hur mycket det pratat och hur kommunikationen fungerat mellan barnet och ordförande och mellan de övriga deltagarna i mötet. Barnets agerande och gensvar hade stor betydelse för om mötet i efterhand upplevts som lyckat eller misslyckat. De vuxna uppskattade när barnen var pratsamma och tog för sig. Det underlättade kommunikationen och de

vuxna slapp känna sig osäkra på barnens känslor. En ordförande berättade följande från ett möte som upplevts som lyckat i alla avseenden av både ordförande och socialsekreterare:

Vi pratade allihop, kors och tvärs. Det kändes inte som att han hade svårt för att prata. Han har en väldigt öppen och fin relation till sin familjehemsmamma vilket förstås påverkar. Pojken hade fyllt i dokument innan och sagt saker han ville ta upp. Mötet blir definitivt inte formellt men under den här stunden ska alla bitar in på något sätt. Man tar inte sakerna i någon speciell ordning, Pojken sprang iväg några gånger och hämtade lite saker som han ville visa, sen får man bryta ibland för paus. Jag tycker mig se på pojken att han känner att han får vara med och bestämma. Och det är en öppen atmosfär på mötet. Sist sprang han iväg och ville visa sin telefon och han hade egna wienerbröd som han fått av sina föräldrar som han ville bjuda oss på. När vi skiljdes åt efter mötet sa vi att vi får se hur det ser ut längre fram, vi ska se om vi kan fixa de här sakerna du ville. Nu har vi vissa saker vi ska jobba vidare med, han vill till exempel träffa sina halvsyskon.

Jag undrar om pojken överhuvudtaget kommer ihåg mötet. Jag menar, det är inget konstigt för honom med mötet. Det upplevs som något naturligt. Så är frågan hur mycket han bör komma ihåg. Jag tycker nog att det är bättre om de inte minns så mycket, men att de kommer ihåg en när man kommer igen (ordförande 6).

I majoriteten av fallen var den kvarstående känslan hos intervjupersonerna att mötena varit bra och givande. De trodde också att barnen mestadels hade positiva upplevelser. Men i ett par fall fanns osäkerhet. Så här uttryckte sig en ordförande om ett av barnen:

Jag tycker att hon har varit aktivt med på mötena, det är så jag ser det. Men hur hon uppfattat dem vet jag inte, hon kanske uppfattar att det har varit på de vuxnas villkor, så kan det vara. /.../ Men hon kan ibland bara le och man har svårt att veta vad hon tycker egentligen. Hon svarar inte riktigt så man med säkerhet kan veta utan hon kan ibland rycka på axlarna och säga att "så är det väl". Då kan man inte veta exakt vad hon tycker. /.../ Jag tror att hon gått ut från mötet och vetat exakt vad vi kommit överens om och hur den närmaste tiden fram till nästa möte är planerad och ska se ut (ordförande 4).

Mötena var svåra att hantera när det fanns underliggande eller öppna konflikter som präglade stämningen. Följande berättelse illustrerar detta. Den visar också att mötet kan vara en obekväm situation för barnet och att de vuxna kan uppleva det som händer på olika sätt.

Ordförande (5) : Eriks möte var det första vi hade. Man kan fundera över om det var så klokt att starta på en gång, men vi ville försöka göra något gott och reda ut det som behövde göras. Innan mötet pratade jag med familjehemssekreteraren och socialsekreteraren

om vilka frågor som var viktiga att belysa från underlaget, de dokument Erik fyllt i.

Jag träffade Erik för första gången en stund före mötet och introducerade vad jag var för en person. Han sa att det kändes okej att ha mötet. Jag uppfattade att han visste vad det skulle handla om. Det såg inte ut som att det var något problem för honom att han inte träffat mig tidigare. Det är viktigt att tänka på att mötet ska vara barncentrerat, familjehemmet tog upp en fråga strax innan vi började som de behövde prata om. Vi bestämde att det var en fråga som inte passade på utvärderingsmötet utan de fick ta den efteråt istället. På mötet begränsade vi oss till några punkter ur intervjumaterialet. Vi pratade om skolfrågor, vilket stöd han skulle kunna få i skolan. Det handlade om fritiden också, han ville börja på gym. Vi pratade om att han skulle prova det och att vi skulle stötta honom. Det var sådana punkter som pojken var med på, det var ju hans liv på en väldigt konkret och tydlig nivå, det tror jag. Han pratade om hur han ville ha det. Han hade ställt till det för sig också, något där polisen var inblandad. Vi fick diskutera lite kring det. Det kändes kanske lite taskigt för honom att sitta där och stå för att han gjort något dumt. Vi var ändå tvungna att ta upp det för det var en oroande fråga hur det skulle gå för honom.

Det jag märkte var att det fanns mycket under ytan som jag inte kom åt. Det fanns spänningar mellan olika personer. Man hade lite olika uppfattning om saker och ting och det märktes på mötet. Men annars tycker jag att det gick rätt bra att hålla i det. Jag upplevde att Erik var ganska meddelsam under mötet. Han fick chansen att säga vad han tyckte men han tog den inte riktigt fullt ut kände jag. Jag vet inte om han inte vågade eller inte kände att han hade mandat att tycka till. Hans familjehemspappa puffade lite på honom och uppmanade honom att säga vad han tyckte. De vuxna försökte ge honom utrymme, socialsekreterarna puffade också lite på honom för att säga att han har chansen att säga vad han tycker och tänker. Han var förberedd på att tycka till. Jag försökte hela tiden att adressera mig till honom, om vad han tyckte om olika saker. Han nickade och hummade men han uttryckte sig inte så himla mycket själv. Man måste vända sig till tonåringen, annars tar de inte ordet i en vuxenförsamling.

Det jag i efterhand funderat över är om överförmyndaren skulle ha varit med. Hon hade inte särskilt mycket att tillföra. Hon markerade också att de endast hade en formell relation.

Jag vet att Erik var lite tveksam till att göra det här. Jag pratade inte med Erik efter mötet men socialsekreteraren har gjort det. Han ville inte vara med på några fler möten. Vad han har haft för förväntningar som inte blev uppfyllda det vet jag inte.

Familjehemssekreteraren: På mötet satt Erik mest tyst, ordförande tog inte upp de frågor som var viktigast för honom trots att jag och Eriks socialsekreterare pratat med henne om detta innan. En konflikt

mellan socialsekreteraren och familjehemmet tog över. Det blev inget bra möte, man pratade över huvudet på Erik.

Socialsekreteraren: Jag tycker inte att Eriks möte var så bra. Vi har haft många diskussioner om vad det var som gjorde att det inte blev bra. Jag tycker inte att ordförande tog upp det som stod på papperna. Erik satt mest och stirrade i golvet under mötet. Det var ett ämne som handlade om missbruk som vi kände var viktigt att ta upp men det blev inte bra. Det fanns ett motstånd i familjehemmet till att se det. Det här mötet var ju ett av de första, vi hade inte lärt oss hur det skulle gå till. Efteråt sa vi det att det nog inte var rätt att han var med överhuvudtaget.

Av intervjuerna, med både ordförande och socialsekreterare, framkom att det inte går och inte heller är önskvärt att helt undvika känsliga ämnen. Ordföranden måste ibland gå balansgång mellan barnets egna önskemål och de vuxnas uppfattningar om vad som är barnets bästa. Ett exempel rörde en pojke som hade mycket sporadisk kontakt med sin mamma. Han ville därför inte ha henne med på mötet. De vuxnas uppfattning var emellertid att det var viktigt för honom att få bättre kontakt med henne, vilket de uttalade på mötet.

Det framkom i intervjuerna att en ordförande måste vara beredd på att kunna hantera oväntade situationer. Ett exempel var ett möte där den starkt efterlängtdade mamman plötsligt fick förhinder, vilket ställde ordförande i en oväntad och svår situation. Ett annat exempel var ett möte där barnet började testa de vuxna och spela ut dem mot varandra.

Det framkom vidare att även socialsekreterarna var positiva till utvärderingsmöten och till den oberoende ordförandens roll.

Sammanfattning

Samtliga ordföranden gav uttryck för höga ambitioner beträffande på vilket sätt mötena bör förberedas och genomföras och de verkade väl insatta i syftet. På en punkt fanns emellertid osäkerhet och delade meningar. Det rörde frågan om vilka beslut som kunde och borde fattas på utvärderingsmötena. Några förespråkade vikten av att fatta konkreta beslut, medan andra resonerade kring sitt mandat och vilka frågor som hör hemma i dessa möten. Deras uppfattning var att det var bäst att hänskjuta beslutsfattande i viktiga frågor till andra möten eller sammanhang. Vi vill poängtera att det här inte handlade om formella beslut av det slag som enligt lagen ska underställas socialnämnden eller som är formellt fastställda i delegationsordning. Det handlade i stället om viss oklarhet om vad som kunde bestämmas i mötet utifrån hur det förberetts och vilket underlag man hade. Om det inte var tillräckligt förberett kunde det i stället vara bättre att återkomma till saken vid ett nytt möte, till exempel mellan socialsekreterare, barn

och familjehem alternativt att det behandlades igen på ett senare möte.

Både ordföranden och socialsekreterare hade alla huvudsakligen positiva erfarenheter och önskade att metoden skulle få fortsatt spridning både på hemmaplan och i andra kommuner. Deras beskrivningar gav inblick i flera av de viktiga aspekter som vuxna måste tänka på i förberedelserna och under själva mötena. Det handlar såväl om det formella – dokumentation, dagordning och mötesordning – som det informella rörande kommunikation, samspel, relationer, känslor och stämningar. Barnets ålder, aktuella situation, kompetens och kommunikativa förmåga, liksom vuxnas samarbetsförmåga, syn på barnet och barnets rättigheter är exempel på andra faktorer som enligt ordföranden och socialsekreterare har betydelse för om det blir bra eller dåliga möten.

8. Barnen och deras upplevelser av utvärderingsmöten

I kapitel 6 ges en översiktlig presentation av de intervjuade barnen. Som framgår av denna översikt var barnen i olika åldrar och hade varit med om ett eller flera utvärderingsmöten. Barnen var placerade i familjehem, HVB-hem eller i hem med särskild tillsyn. Nio barn var placerade frivilligt enligt socialtjänstlagen och två var tvångsplacerade enligt LVU, i det ena fallet på grund av den unges eget beteende och i det andra fallet på grund av brister i omvårdnaden.

I detta kapitel fördjupas inledningsvis beskrivningen av barnens bakgrund och aktuella situation. Den bygger på uppgifter som hämtats från aktmaterial, men även från barnens egna berättelser. Därefter redovisas resultaten från barnintervjuerna. Först presenteras olika aspekter på vad som kan vara bra och dåligt med utvärderingsmöten ur barnens perspektiv. Därefter följer fyra barns berättelser om hur de upplevt sina egna utvärderingsmöten.

Vilka är barnen?

Bakom de faktiska konstateranden som gjordes inledningsvis finns utsatta barn med levnadshistorier präglade av svåra separationer, övergivenhet och många gånger komplicerade familjerelationer. Några av dem hade upplevt flyttningar mellan institutioner och/eller familjehem. Saras berättelse är ett exempel.

Om man skulle ta mitt liv sammanfattat så skulle det vara ganska dramatiskt från början till slut. Med tanke på att jag inte kommer ihåg någonting från min barndom nästan, det enda jag kommer ihåg, alltså det jag har klarast minne från, det är sjuan då allt började när mamma drog mig till BUP (Sara 17 år).

Sara berättar att hon blev mobbad i skolan och att hon hade ständiga konflikter med sina föräldrar. Efter kontakter med skolsköterskan och skolkuratoren på högstadiet fick hon kontakt med BUP. Samtidigt accelererade konflikterna i hemmet och hon blev inlagd på BUP. Hon fick kontakt med socialtjänsten och deras bedömning var att hon behövde bo hemifrån ett tag och att en tids vistelse på ett behandlingshem var det bästa för henne. Först måste dock en utredning göras. Så småningom fattades beslut om att Sara skulle placeras i familjehem, men det var svårt att hitta något. Sara flyttade först runt i tillfälliga familjehem innan hon slutligen

kunde flytta till den familj, där hon nu bodde och där hon också trivdes bra. Vid tidpunkten för intervjun hade hon börjat på gymnasiet och skaffat ett extrajobb som ridlärare.

För ungefär hälften av de intervjuade barnen förväntades placeringen bli långvarig och för de övriga var det antingen aktuellt med utflyttning till eget boende eller hemflyttning till föräldrarna. Orsakerna till placeringarna varierade. Det handlade om den unges eget kriminella beteende, drogmissbruk eller försök till självmord, föräldrars missbruk, psykisk sjukdom eller bristande omsorg. Ett barn var flykting och hade kommit ensam utan sina föräldrar, som var kvar på en annan kontinent långt borta. Placeringen i familjehem hade för tre av barnen orsakats av att någon av föräldrarna avlidit.

Barnens umgänge med sina föräldrar varierade. De flesta hade någon form av kontakt med sin mamma i de fall hon fanns i livet. Undantag är det barn som nästan inte hade någon kontakt alls med sin mamma. Barnet, som kommit ensam som flykting, hade då och då telefonkontakt med sina föräldrar. Papporna var mer eller mindre frånvarande i de flesta barnens liv. En pappa var avliden, en pappa var okänd, ett par hade missbruksproblem, ett par bodde långt borta och hörde sällan av sig och i ytterligare ett par fall fanns pappan närvarande, men pappa-barn-relationen var inte den bästa.

Av dokumentationen framgick att de äldre ungdomarna hade liknande behov – det vill säga behov av stöd i sin identitetsutveckling, av stöd i vuxenblivandet och vardagslivet för att kunna flytta ut från familjehem eller institution för att kunna stå på egna ben. Ett par av de yngre barnen hade behov av terapeutisk hjälp för att bearbeta traumatiska upplevelser på grund av svåra separationer. Skolgången och frågorna om utbildning och framtiden var förstas viktiga för alla barnen liksom trygga uppväxtmiljöer, där de kunde få den omsorg de saknat. Barnen med utländsk härkomst hade behov av att lära känna och bevara sitt kulturarv, bland annat genom språket.

Stora individuella olikheter

De behov som var mest framträdande för barnen utifrån deras bakgrund och aktuella situation påverkade på olika sätt mötet mellan barn och vuxna inför, under och efter utvärderingsmötena.

Det är tydligt att ramarna och utrymmet för barnets delaktighet påverkades av den aktuella situationen. Förhållandena var radikalt olika för den tvåårsomhändertagne sjuttonårige pojken på låst institution och den elvaårige pojke som bodde i ett tryggt familjehem sedan många år tillbaka. De hade därmed varierande erfarenheter av medverkan i olika processer såväl för planering som uppföljning och beslut.

Varje barn är unikt och har egna unika upplevelser, vilket givetvis

innebar att intervjuerna blev mycket olika, även om syftet var detsamma. Olika aspekter framträdde som meningsfulla och viktiga på olika sätt för varje enskilt barn. Den valda redovisningsformen strävar efter att lyfta fram såväl individuella olikheter som gemensamma erfarenheter och uppfattningar.

Bra och dåligt med utvärderingsmöten

De flesta barnen gav uttryck för uppfattningar om vad som kan vara bra och dåligt med utvärderingsmöten i allmänhet. Såväl mycket positiva som mycket negativa uppfattningar finns representerade i intervjuerna.

Bra för vissa men inte för andra

Ett par intervjupersoner tyckte att utvärderingsmöten kan vara bra för vissa barn, men inte för andra. ”För att klara det här krävs att man är social och vågar ta för sig”, framhöll en av de äldre ungdomarna. Det kan vara svårt för barn som är rädda och inte vågar säga vad de tycker. Ett barn reflekterade över om det verkligen var nödvändigt att själv sitta med på mötena.

Egentligen hade man bara kunnat prata med sin socialsekreterare, så hade hon kunnat prata för mig i mötet. Så hade man kunnat utesluta mig. Jag är ju bara där.

Ordförandens roll och närvaro

Ordförandens roll och närvaro uppskattades av flera barn. Alla, utom en, som uttalade sig i frågan, hade uppfattat och förstått vad det var för en person och vilken uppgift han eller hon hade i mötet. Barnen ansåg att en viktig uppgift för ordföranden var att sätta stopp för alltför känsliga och konfliktladdade diskussioner och föra mötet vidare. En av de äldre ungdomarna, som var enbart positiv till denna form, uttryckte följande:

Den här ordningen ger väldigt mycket stöd, så att det inte blir så flummigt och alla pratar i munnen på varandra.

Förberedelserna

Formulären

Fyra av barnen beskrev att de själva fyllt i något av de aktuella formulären före mötet.¹⁵ Två hade blivit intervjuade av sina socialsekreterare, som skrivit ner svaren på deras frågor på papper som de hade med sig. Bara någon enstaka kunde namnge vilket slags formulär det handlade om. För barnen var det annars bara ”såna där blanketter” eller ”några papper”. En pojke kom inte ihåg om han fyllt i några papper. Formulären var således inte något som barnen tycktes fästa så stor vikt vid.

¹⁵ Enligt Socialstyrelsens rekommendationer bör samrådsdokumentet fyllas i av barnet, eventuellt med hjälp av en vuxen.

Tre av dem som själva fyllt i någon form av formulär var negativa. De tyckte frågorna var svåra att svara på. En sådan fråga var: ”Vad tycker du har gått bra för dig de senaste sex månaderna?” (samrådsdokument för barn och unga).

För som det är nu så ska man sitta och tänka tillbaka och det känns svårt. För det är ju ändå barn och ungdomar som ska göra det här och man sitter inte med en agenda varje dag och tänker att det här har gått bra för mig idag. Man kan göra det lite mer personligt, socialsekreterarna kan skriva lite utifrån mötet, hur det gått och sådär och så utgår man från det. Man skulle kunna säga att vilka punkter från det här senaste mötet har gått bättre, inte så här sex månader.

Ett av de äldre barnen, som fått ett bedömnings- och insatsformulär att fylla i på en egen hand, tyckte frågorna var svåra och att det var tröttsamt och tråkigt att försöka svara.

Jag fick en lapp som det stod till exempel ”hemmarelationen”, ”familjerelation”, ”institutionen”, ”beteende”, och ”relation till familjen” och såna saker. Det var punkter till dagordningen. Ja, vi hade såna, massor med papper. Min kontaktperson på institutionen frågade mig, och jag orkade inte, jag sa ”Usch, jobbigt”, så jag gjorde hälften ungefär, och sen usch, orkar inte. Jag vet inte var lapparna är nu, för jag ska göra hälften när han kommer tillbaka.

Nej frågorna var inte så svåra men några var ju.../.../. Man har dem, som till exempel, ”Är du bra på matte”? Lite, Mycket, och Inte alls. Fan vad dumt, det ska stå mitt emellan, egentligen ...

Ja, alternativen som man skulle välja på var inte bra ju. Man fick välja på det närmaste av deras, som inte stämde egentligen om jag tänkte efter.

Ett par av barnen tyckte det var svårt att svara på frågorna även när de blev intervjuade av socialsekreterarna. Endast en av de intervjuade var klart positiv till att själv fylla i ett samrådsdokument.

Formuläret har varit ok och det har varit bra att jag kunnat fylla i vad jag velat ta upp på mötena. För då slipper man sitta och säga det där.

Inbjudningar och dagordning

Flera beskrev att de hade träffat ordförande och/eller socialsekreterare för att prata om vilka som skulle vara med och vad som skulle tas med på dagordningen. De flesta barnen gavs möjlighet att påverka vilka som skulle bjudas in. Men frågan om vem som skulle komma med kunde vara en mycket känslig fråga. Barnens familjerelationer påverkade vilka personer som var möjliga att bjuda in. Det kunde betyda mycket för ett enskilt barn att ha med en kontaktperson, mormor eller någon annan viktig person som kunde ge dem personligt stöd i mötet. Det kunde också innebära att längtan

efter en okänd pappa eller avliden förälder aktualiserades på ett påtagligt sätt. Ett barn hade som bestämt önskemål att mamman inte skulle vara med på utvärderingsmötet och i intervjun upplyste han intervjuaren om att det var en sak han inte ville prata om under intervjun – mamma. Verkligheten kunde också vara sådan att vissa personer måste vara där utifrån sin position – till exempel god man, tolk eller socialsekreterare – trots att barnet kanske kände viss osäkerhet eller obehag inför denna person.

Några var helt nöjda med det sätt på vilket de förberetts för mötena. De hade fått bra information och visste vad som väntade dem. Men det fanns även några som kände sig osäkra på hur mötet skulle gå till och vad det syftade till.

En flicka var mycket upprörd över att dagordningen till mötet skickats till hennes familjehemsföräldrar men inte till henne personligen. En annan flicka var missnöjd med att hon inte fått vara med och bestämma vilka som skulle vara med på hennes andra utvärderingsmöte. Alla bara tog för givet att samma personer skulle vara med som första gången, något som inte stämde överens med flickans egna önskemål.

Ett barn ”fick en chock” av att det kom en ordförande till mötet, en person som hon aldrig träffat och som frågade henne vad hon ville ta upp på mötet:

Jag satt där som ett totalt frågetecken. Jag visste ju inte vad han visste om mig.

Kommentarer

De planerings-, uppföljnings- och beslutsprocesser som barnen var involverade i innehöll formaliteter som att fylla i formulär, upprätta dagordning, avtala tider och bestämma vilka som skulle vara med på mötena. Genom dessa formaliteter skapades möjligheter för barnens delaktighet och medbestämmande, men de bidrog också till att forma rutiner och ange ramarna. Som framgått, hade barnen olika upplevelser av hur dessa formaliteter fungerat. Flera beskrev missar som gjorts av de vuxna, sannolikt av oömtänksamhet, men som betytt mycket för barnens upplevelser. Barn är skarpsynta och uppmärksamma på vuxnas agerande. De hade också varierande uppfattningar om meningen med att fylla i formulär och att försöka medverka på de vuxnas villkor. Men formaliteterna var bara en sida av saken. Både förberedelsearbetet och själva mötena handlade i hög grad om känslor, samspel och kommunikation.

Barnens motiv och känslor

Varför komma till mötena?

Flera barn tyckte mötena var tråkiga och en av de äldre flickorna uttryckte till och med att hon ”hatade” att vara med på ”sådana där familjesamtal”.

De påminde henne om familjeterapi. Den yngste pojken, Sune, tyckte att det var helt i sin ordning att vara med på möten bara man slapp sitta stilla hela tiden. Det var bra om det fanns något annat att göra också som t.ex. att rita eller läsa en bok.

Oavsett uppfattning ville ingen helt avstå från att gå dit. Det kunde finnas goda skäl att vara med för att framföra sina önskemål, lyssna på vad de vuxna pratade om eller för att få besked om framtiden. Ett skäl kunde också vara att gå dit för de vuxnas skull.

För att framföra sina önskemål

Bland de ärenden som fanns på dagordningen och som redovisats i kapitel 6 återfinns flera punkter som formulerats av barnen själva. Rickard beskriver hur det gick till i hans fall:

Vi gick igenom dagordningen. De frågade om jag trivs i skolan och om hälsofrågor, sen kommer jag inte ihåg. Och om kontakter med andra viktiga vuxna och sånt. Jag hade sett dagordningen innan och jag hade fått skriva på vad jag ville och inte ville ha med. Jag skrev att jag ville prata om att jag bland annat ville ha en dator och att jag inte ville träffa min mamma. Jag skulle också vilja veta var min pappa är och sen minns jag inte allt. Dom sakerna som jag ville skulle vara med kom med på mötet. /.../ Det är bra med möten och det är lagom att träffas en eller två gånger om året.

För att lyssna

En pojke med mycket negativ upplevelse av sitt eget utvärderingsmöte och som tyckte illa om ”soc” kunde ändå tänka sig att gå till ännu ett möte bara för att höra vad de sade, själv tänkte han dock inte bidra med något.

Jag vill inte åka till sådana där möten, då är jag hellre hemma. Fast jag skulle nog vara med om det blir något. Men det är ingenting som jag vill ta upp, jag skulle bara sitta där och lyssna och svara på en massa frågor.

För att det blir bestämt saker

Att vara med på utvärderingsmöten kunde betyda att man fick besked om viktiga saker som när man kunde flytta till eget boende eller hem till mamma och pappa.

Det är bra med såna möten för barn. För då får de höra lite mer – att de ska flytta hem.

Barnen uppskattade när de fick konkreta besked och när det fattades tydliga beslut. Ett par ungdomar med långvarig kontakt med socialtjänsten kunde göra jämförelser med hur det gick till innan man började arbeta med BBIC.

Det här utvärderingsmötet var bra i och med att det blev bestämt saker. Det har det aldrig blivit förr /.../. Annars blir det bara tjabb.

För att de vuxna vill

En flicka, som uttalade sig med stor skepsis om de vuxnas välvilja och försök att vända sig till henne som huvudperson i mötet, ansåg inte att hon fick ut något av mötena. Hon gick dit för att de vuxna ville det och inte för sin egen skull. Hon hade emellertid inga förslag på förändringar:

Det är väl bra som det är, men man ser det liksom bara som en grej som man går på.

Känslor av makt och maktlöshet

Några av de äldre barnen använde sig av kraftfulla uttryck när de beskrev sina känslor av underläge i förhållande till de vuxna. Deras utsagor handlade om vuxna i allmänhet, de vuxna som varit med i utvärderingsmötet och särskilt socialsekreterare och familjehemssekreterare. Känslan av underläge kunde till exempel grunda sig i upplevelser av brist på respekt.

När man för en gångs skull ska ha ett möte och har bestämt tid, då kan de fan inte hålla den! Då blir jag arg. Och jag sa att jag var jävligt besviken /.../. Överhuvudtaget tycker jag inte dom tar ansvar för mig. Dom har ju mer ansvar över mig än min mamma har, men dom visar inte det och det ska dom göra. Dom enda gångerna dom har kontaktat mig är när dom velat att vi ska bestämma ett möte. Och det har varit max tre gånger hittills. /.../ Men har dom hand om en ungdom ska man inte bara dumpa och hoppas att det går bra.

Att flickan, som uttalade sig ovan, ändå hade en känsla av egenmakt i sin egen vardag kom till uttryck när hon beskrev sin skolsituation. Hon hade satt upp egna mål för sitt skolarbete och vilka betyg hon siktade mot. Hon hade också ett klart mål för sin framtid, efter gymnasiet ville hon läsa juridik och bli advokat. Känslan av egenmakt i kombination med starka känslor av underläge och maktlöshet var något som kom igen också i andra barns berättelser.

Att sitta som enda barn i stor grupp med vuxna i ett utvärderingsmöte var svårt för vissa.

Alltså jag tror att det är svårt. Det blir liksom för många vuxna. Jag blir liksom ett litet barn där. Det blir liksom bara "ja men lilla du, du ska bara hålla tyst, det här är bäst för henne". Så tror de liksom att de talar för mig. Det är många som försöker bry sig och tror att de hjälper. Men det gör de ju inte.

Det är liksom lättare för dom vuxna, för dom känner ju varandra, de liksom gaddar ihop sig. Jag tror inte att de vet om att de gör det. Det bara är någonting jag känner. Alltså de försöker rikta sig mot en och sen blir det bara att de går ihop. Det beror på deras okunnighet. Dom tror att dom vet allting och så kommer dom där och bestämmer hur det ska va. Så sitter de där, värsta klungan mot en. Dom vet ingenting om mitt liv. Jag blir arg när de tror att de vet och förstår, fast dom inte vet ett skit om mig. De tror att de vet mitt bästa, men

de vet inte mitt bästa, för det är inte deras liv. Så hur ska de kunna veta vad som är bäst för mig när de inte är mig. De lyssnar på vad de vill höra, om man säger så. De försöker så mycket och de vet inte vad de försöker göra, det blir liksom bara fel.

Känslan av underläge kunde accepteras när socialtjänsten fattade beslut som visserligen inte helt stämde med de egna önskemålen men som ändå kunde godtas.

Pojken som bodde på låst avdelning på en institution visste att hans egna valmöjligheter var begränsade utifrån den belägenhet han befann sig i. Men vid tillfället för intervjun var han inne i en mycket positiv utvecklingsfas. Han hade gott stöd i en bra kontaktperson på institutionen och det fanns klara planer för framtiden. Han skulle bo över helgerna hos en kontaktfamilj på en ort som visserligen låg för långt hemifrån enligt hans egen uppfattning, men som han ändå kände att han kunde acceptera.

Det yngsta barnet trodde inte att han själv kunde bestämma någonting, men han tyckte att de vuxna lyssnade på honom och brydde sig om vad han hade att säga. Detta gällde också för några av de andra barnen. De uttryckte förtroende för sina socialsekreterare och upplevde att de var delaktiga och hade inflytande på angelägenheter som rörde dem själva.

Kommentarer

Så här långt har flera av barnen fått komma till tals genom att de citerats under olika teman, vilket är det gängse sättet att redovisa resultat från intervjuundersökningar. Men när det gäller barnintervjuer kan det vara vanskligt att klippa ut enskilda utsagor ur det sammanhang som barnens hela berättelser utgör. När vi får en bild av sammanhanget blir det lättare att förstå de många olika innebörder som kan finnas i begreppen delaktighet och medbestämmande ur varje enskilt barns perspektiv. Den norske socialpsykologen Per Olav Tiller har på ett tänkvärt sätt fäst uppmärksamhet på de svårigheter forskare ställs inför när de vill försöka förstå och förklara barns sätt att reagera på, lära av och uppleva verkligheten.

Barn reagerer, lærer og eksperimenterer på grunnlag av virkeligheten slik de opplever den, ikke på grunnlag av våre voksne forståelseformer, intensjoner eller kategoriseringer av fenomener og begivenheter. Å gå inn i denne barndommens verden – erobre en verden av helhet, sammenheng, forhold, mønster, men samtidig av mangfold. Vår vitenskapelige forståelse har hittil representert en segmentert eller selektivt partiell forståelse. Forskningens verden er splittret opp i ulike sett av variabler, kategorier, definisjoner og forklaringsprinsipper (Tiller 1987, s. 13).

Mot bakgrund av Tillers insiktsfulla formuleringar, men också mot bakgrund av iakttagelser och erfarenheter i denna studie, har fyra fall valts ut,

två pojkar – Oscar och Teo – och två flickor – Sofia och Johanna. Deras berättelser illustrerar stora olikheter när det gäller upplevelser, erfarenheter, känslor, stämningar och relationer mellan barn och vuxna. Berättelserna har så varsamt som möjligt, utan att viktiga sammanhang förlorats, beskurits av etiska skäl. Vissa detaljer har ändrats för att de enskilda barnen inte ska gå att känna igen. Berättelserna återges med barnens egna ord och de har endast blivit föremål för lätt redigering för att underlätta läsningen.

Fyra barn berättar

Sofia och *Johanna* är två unga flickor i samma ålder med helt olika upplevelser både av sina kontakter med socialtjänsten och av utvärderingsmöten. Sofias var helt positiva och Johannas i huvudsak negativa. De hade båda varit med i flera möten. *Teo* och *Oscar* var även de i samma ålder. Oscar hade enbart positiva upplevelser och Teos var både positiva och negativa. Dessa barns berättelser har valts ut eftersom de representerar olika kön och ålder och har bitvis sinsemellan mycket varierande erfarenheter. Dessa barns berättelser är också särskilt informationstäta.

Sofia, 18 år

Det är jag själv som bestämmer vilka som ska vara med på mötena. Det är lite olika vilka som varit med. Först och främst så har det varit min styvmamma, min pappa, mina fosterföräldrar och min socialsekreterare Ulrika, och den här ordföranden. De sista gångerna har inte min styvmamma varit med längre. För jag tycker inte att min pappa kan prata då, han vågar inte öppna munnen.

Första gången, hur det var, ja det var väl inget speciellt. Det tycker jag inte. Det var inga problem överhuvudtaget. Formen är bra, ja, det blir mycket lättare för då blir det inte ju inte Ulrika eller pappa, som sitter och frågar frågor man ska sitta och svara på. Utan då sätter man igång diskussioner istället. Då är det mycket lättare. Ja, det blir lättare stämning. Om det är någon just då som håller i allting. Ja, jag vet inte riktigt hur det påverkar. Jag är helt nöjd med dom saker som blivit bestämda på mötena. Ja, det är just det att de följer upp och att det blir konkreta beslut och att man sätter upp mål.

Jag känner mig delaktig

För mig har det varit väsentliga saker som varit uppe på dagordningen och jag tycker att jag varit delaktig. Nej, jag vet inte om det är något jag skulle vilja ändra på, inget jag kan tänka på. Jag tycker att det kom väldigt lätt för mig. Och det var nog lättare nu sist än det var första gången, men det har ju med mitt humör och göra och så. Ger man det en chans bara så.

Första gången kanske det kan kännas lite konstigt att det sitter en extra person, men det är ingen fara. Innan mötena har hon skrivit brev och frågat om det är något speciellt man ska ta upp. Jag tycker det har varit alldeles klart för mig från början vad som menas med ett utvärderingsmöte.

Vi har förberett mötena genom att jag fått ett dokument, som jag ska fylla i, ifall det är något speciellt jag vill ta upp och så. Vad jag tänkt på sen förra utvärderingsmötet, och de grejerna man planerar för och ifall man har följt upp det och sånt där. Formuläret har varit ok och det har varit bra att jag kunnat fylla i vad jag velat ta upp på mötena. För då slipper man sitta och säga det här.

Det blev bestämt precis som jag ville ha det

I det senaste mötet ville jag ta upp när och hur jag ska träffa mina föräldrar. Jag är nere hos dem varannan vecka. Då ville jag ta upp det att jag inte vill att det ska vara något tvång att man åker. Och det blev bestämt precis som jag ville ha det. Ja, att en gång i månaden ska jag vara nere hos dem. Sen så får jag bestämma själv ifall det är något speciellt, så åker jag ner. Så det är lite tid att träffa mina kompisar.

Detta var det viktigaste för mig att ta upp på dagordningen. Sen brukar vi alltid ta upp om hälsa, utbildning, familj och relationer och ja, för att följa utvecklingen om man säger så.

De har hjälpt mig också väldigt mycket. Jag känner stöd från socialtjänsten. Förra gången bestämde vi att jag skulle gå på BUP, det bestämde vi förra gången, på förra utvärderingsmötet, att jag skulle gå dit fyra gånger. Det fixade ju Ulrika och så har hon följt upp det.

Vi pratar mest om relationer

Det vi nästan pratar mest om på mötena är relationer. Mellan mig och min styvmamma, min pappas fru. Det är sånt man inte gärna tar upp med pappa när hon är med. Det är lättare när en ordförande är med och man har satt upp vissa punkter till mötet. Det är också bra att jag känner Ulrika så bra, jag har haft hennes så pass länge, jag har träffat och pratat med henne så pass mycket. Det är väldigt viktigt att man lär känna sin socialsekreterare, att man blir vän med dem eller vad man ska säga. Det är väldigt viktigt.

Det är bra med en ordförande, hon får igång en diskussion, och sen så är hon tyst, så man kopplar väldigt lätt bort henne. Och då kan man prata om känsliga saker, om alla möjliga saker så. Hon sätter igång diskussionen, och sen går hon vidare när hon tycker att det har fått fram någonting. Så det blir mycket lättare att prata då också.

Med barnets möte menas att jag får vara med och bestämma. Jag är i centrum, så att inte bara de vuxna pratar med varandra och sen vänder sig till mig och tycker att jag ska säga någonting, som det har varit innan. Innan hade vi vanliga möten där det varit mycket att folk pratar med varandra och vänder sig till mig och så sitter jag där. Men nu är det jag som är huvud-

personen. Att dom lyssnar på mig tror jag har väldigt mycket och göra med de här samrådsdokumenten man får. Då får jag fram mina frågor där i alla fall, så man sen kan diskutera.

Dom vuxna måste lyssna

En fallgrop för de vuxna kan vara att de oftast bestämmer 'så ska det vara', 'så ska det vara'. Många vuxna känner ju så att det är de vuxna som ska bestämma liksom. Man får ta och släppa detta och lyssna. Om dom lyssnar kan dom lära sig att dom inte alltid har rätt.

Jag börjar på folkhögskola nu till hösten. Så då tar jag gymnasiekompetensen, så ska jag gå vidare till högskolan och bli socionom. Jag tänkte öppna ett behandlingshem.

Johanna, 18

Johanna berättade om sitt tredje utvärderingsmöte, där hennes mor, familjehemsföräldrarna, socialsekreterare, familjehemssekreterare, Johanna själv och oberoende ordförande deltog.

”Soc” har sina planer

”Soc” plan är att jag ska gå färdigt skolan, det är ju deras mål. Och att jag ska bo hemma tills jag gått färdigt skolan. Det är en plan som dom har haft sen jag var sex år! Fast jag slutat gå i skolan och jobbar. Jag tycker att man kan anpassa planen lite efter hur läget ser ut just nu. Jag vill gärna flytta väldigt snart. Men det har varit planer så länge, ända sen långt in i sommaren har det varit planer om att det ska hända, men det kommer aldrig igång.

Det jag tänkte innan soc-mötet var därför hur jag skulle göra för att få fram det jag vill. Mina socialsekreterare vill att jag ska säga, vara med på sånt ... det här med inflytande och så. Dom vill att jag ska säga hur jag känner, och jag säger hur jag känner och dom säger hur dom känner och sen är det bestämt. Och då är det ingen kompromiss eller någonting.

Inför utvärderingsmötena är det egentligen meningen att jag ska ha ett möte med mina socialsekreterare och sen ska vi skriva frågor och sådär, eller jag ska säga frågor. Men det har inte riktigt fungerat så utan det har bara hänt den senaste gången att jag var med och skrev. Då fick jag vara med och förbereda mötet och säga vilka punkter som jag ville ta upp. Dom har frågat mig vilka jag vill ska vara med. Jag tycker att det är dom viktigaste personerna som är där.

Dom pratar till mig och inte med mig

På dom här mötena ... ibland kan det vara så att socialsekreterarna säger någonting och någon annan säger 'men Johanna har pratat med oss om det här' eller något sånt där. Men det känns inte så, det är liksom väldigt mycket prata till mig, inte med mig. Om man pratar med då lyssnar man liksom, när du pratar så lyssnar jag på dig och när jag pratar så lyssnar du

på mig. När man pratar till någon så pratar jag till dig och säger du något tillbaka så hör jag inte vad du säger... Så känns det lite grann på mötena att det är mycket att jag säger saker, men det är som bara luft, det bara susar förbi.

På det här senaste mötet bestämdes det att jag skulle vara kvar här i det här familjehemmet, ta mer och mer ansvar, jobba och så småningom få en lägenhet via socialen eller hur det nu var, det där vet jag inte riktigt. Det är det här med lägenheten, det vet man som aldrig. Jag vet ju vad som blev sagt i mötet men jag vet inte riktigt vad det betydde. Men det är liksom ingenting som är bestämt. Jag skulle önska att det var mer konkret, att det här ska vi börja med och sen ska vi prova det här. Men när jag ställer krav på socialen säger de att jag ska vända mig till Lena och Anders. Ställer jag krav på Lena och Anders så säger dom att jag ska vända mig till socialen. Så därför blir det liksom bara en ond cirkel.

Det svåra är att man ska vara så taktisk

Inför soc-mötet så tänkte jag därför på hur jag skulle göra för att få fram det jag vill. De vill ju inte att jag ska skaffa lägenhet än. Jag är ju här på SoL så jag får gå härifrån när jag vill, men jag vill ändå känna att jag får något stöd ifall jag behöver det när jag flyttat från familjehemmet. Därför måste jag försöka gå efter soc plan.

På mötet är jag en Johanna som står upp och ska försöka förklara, eller, jag står ju inte upp utan jag gör gester och förklarar hur jag känner. Det är inte svårt att ta plats utan det svåra är att man måste vara så taktisk, det tycker jag är jobbigt. Man måste liksom vända på meningen och förfina vad man säger väldigt mycket. Man kan inte säga att 'jag vill ha skjuts oftare' utan istället att 'jag skulle behöva stöd, att någon hjälper mig dit'. Jag vet ju hur alla dom här personerna fungerar och då anpassar jag mitt sätt att tala och hur jag betar mig. Jag har ju provat det mesta. Förut, då sa jag exakt hur, så här och så här vill jag ha det, men det fungerade ju inte. Men när man kör dom lite finare vägarna, då brukar det ibland gå in i huvudet på dom. Fast det blir ju aldrig som man vill ändå! Men man får vända på saker, även om man inte ljuger. Jag måste ju bli skicklig på att få fram min vilja.

Men mötena slutar oftast, eller alltid, med att någon av de här sakerna som jag verkligen ville, som jag kände att det här ska jag ta upp och det här ska jag försöka få fram ... det har blivit stampat på. Jag går därifrån och har gått med på någonting. Ibland säger jag liksom ingenting, jag säger inte ja till något jag inte vill utan man får acceptera ... Man blir lite nedtryckt, när man har stått och pratat i två timmar och sen har man inte nått något av sina mål. Man har blivit lite tillplattad men det är ju så att man får öva på sina skickligheter.

Jag har en planering som ligger parallellt med socialtjänstens planering. Jag kan tycka att deras idéer är acceptabla när vi sitter på mötet. Men efter

ett tag kan jag känna att det här går inte. Jag kan försöka följa med på deras plan ett tag, men jag har en lön så jag kan ändå skaffa en lägenhet för mig själv när jag känner mig redo.

Det blir alltid tvärtom

När jag träffar min socialsekreterare brukar vi prata om hur jag planerar med skolan, eller med jobb. Men jag tycker inte att det blir något av det jag säger, för nästa gång vi har möte, kan hon besluta någonting som är motsatsen till det som jag beskrev att jag kände. Jag har inga förväntningar på att det kommer att bli som det jag uttryckt, inte ens nära det. Eller, det kanske jag visst har men jag försöker att inte ha det. Om dom frågar 'hur känner du inför det här?' och jag beskriver att jag har jättesvårt med höjder. 'Jaha, okej, och vad känner du inför det här?' 'Ja, jag är jätterädd för ormar'. Då sätter man mig i ett jättehögt torn fullt med ormar. Det är typ så! Det är jättesvårt att förklara men det är som att allt blir tvärtom. Jag upplever att min socialsekreterare inte bryr sig om mig utan hon bryr sig om sitt arbete.

Det skulle hjälpa om vi kunde lyssna lite mer på varandra, tror jag. Nu är vi som små grupperingar, ingen jobbar tillsammans. Vi borde jobba lite närmare tycker jag. För det är ju ändå så att socialen ansvarar över mig tills jag kommer härifrån och Lena och Anders är dom jag bor hos. Om jag till exempel säger ett förslag, så istället för att nicka på huvudet och säga njaa så kan dom säga att 'Johanna, vi tänker såhär, vi tycker att det här skulle vara mycket bättre'. Om jag då säger att det där vill jag absolut inte göra så kan dom säga att vi kan träffas senare, att jag kan fundera lite på vad jag vill. Det behöver inte betyda att jag kommer till ett möte och sitter och säger att så här ska jag ha det, men att det kan bli nån, nån liten kompromiss. Som det är nu känns det som att vissa beslut är fattade redan innan mötet. Som jag beskrev tidigare så blir det lite svårt att nå fram.

Utvärderingsmöten är viktiga

Det är viktigt att man följer upp och kollar vad som händer. Det är bra att ha någon utomstående som ordförande. Ibland blir en diskussion lite för intensiv och någon blir kanske arg. Då kan någon utomstående säga att vi stannar här och pratar om det här lite senare. På det sättet är det bra. Jag tycker väl ändå på något sätt, att tidigare så var inte mötena så regelbundna. Det var en gång om året, man har fått fika och hur är det med vädret och hur går det med jobbet och sen har man farit därifrån. Efter att det här projektet kom igång så har vi haft möte var sjätte månad. Det har blivit lite mer krav på socialsekreterarna.

Inför nästa utvärderingsmöte vi ska ha känns det lite virrigt för jag har inte kommit med någon bra strategi för hur jag ska leda mötet. Det är så! Det är det som känns jobbigt inför varje möte även om det låter konstigt. Men jag tänker vara med, när det är ett sånt här stort möte då ställer jag till

det för så många om jag inte dyker upp. Men det är inte så himla kul att gå på möten.

Kommentarer

Några teman och aspekter var gemensamma för Sofia och Johanna, men i det stora hela var deras känslor och upplevelser mycket olika. Deras aktuella situation och bakgrund innehåller vissa förklaringar till att de upplevt mötena så olika. Av etiska skäl har vi emellertid utelämnat uppgifter av detta slag och helt koncentrerat oss på att försöka förstå deras skilda upplevelser utifrån deras relation till socialtjänsten och de planerings- och uppföljningsprocesser som de deltagit i.

Gemensamt för dem var att de båda haft långvarig kontakt med sina socialsekreterare och varit med på mer än ett utvärderingsmöte och därför börjat lära känna premisserna. De befann sig båda i ett skede av livet då det var aktuellt att planera för framtiden. Det handlade med Walkers (1999 a) terminologi om viktiga och livsavgörande frågor och beslut. Båda tyckte att det var viktigt att det fattades konkreta beslut på utvärderingsmötena, de var positiva till oberoende ordförande och de tyckte båda att det var ett bra sätt att träffas för att följa upp och fatta beslut. De var båda aktiva och kompetenta att föra sin egen talan.

Sofia upplevde att de vuxna lyssnat och att hon haft ett reellt inflytande över viktiga beslut. Den uppföljning som skett genom utvärderingsmötena hade initierat en process som verkat i positiv riktning. De tidigare relationsproblemen mellan Sofia och hennes familj hade blivit utredda, hon hade fått stöd genom BUP och hjälp att planera för framtiden. Sofia talade om att barn som deltar i utvärderingsmöten måste ha viss kompetens för att ta för sig och göra sig gällande i förhållande till de vuxna. Själv hade hon inga problem med den saken. Sofias erfarenhet var att för henne meningsfulla frågor kommit med på den dagordning, vars innehåll hon fått möjlighet att påverka. Det framgick att det gått att hantera känsliga frågor på ett bra sätt, kanske beroende på att man varit noggrann med att tänka på vilka som borde vara med i vart och ett av mötena. En viktig, och kanske avgörande faktor, var hennes goda relation till socialsekreteraren.

För Johanna var det tvärtom. Mötena var jobbiga, hon ansträngde sig mycket för att finna egna strategier i relation till de vuxna i mötet. Men de lyssnade inte, de fattade vaga beslut som gick tvärtemot hennes önskemål och intressen. Ibland verkade de ha fattat vissa beslut redan innan mötet. Johanna beskrev stor frustration och maktlöshet i förhållande till den myndighet som hade så stort ansvar för hennes liv. Hon ville å ena sidan att de skulle ta sitt ansvar, hon kände att hon kunde behöva deras stöd även i framtiden. Men å andra sidan ville hon så fort som möjligt bli fri att göra vad hon ville och flytta till en egen lägenhet. Mitt i denna frustration gav hon uttryck för egenmakt. Hon hade lön och kunde egentligen flytta när

hon ville. Men hon hade samtidigt starka önskemål om samarbete och bättre kommunikation med de vuxna.

Oscar, 11 år

Oscar hade sitt möte hemma i familjehemmet och deltagare i mötet var han själv, familjehemsmamman, som i texten benämns mamma eftersom Oscar kallar henne så, socialsekreteraren Gunnel, familjehemssekreteraren Anne och oberoende ordförande.

Dom frågar vad jag tycker

Jag kommer ihåg att Anne var med. Hon är från det där socialgrejset. Henne har jag känt rätt så länge. Den som också var med, hon heter Gunnel, och mamma var med och jag. Jag kommer inte ihåg att det fanns en ordförande.

Anne brukar fråga en massa frågor och så skriver hon mitt svar. Jag ska svara på såna här blanketter. Det är bra. Vi kanske träffas två tre gånger varje år. Gunnel brukar också komma hit, hon har typ samma blanketter. Dom frågar vad jag tycker om saker och sådär. Frågorna var rätt så lätta. Mamma har varit på jobbet då när vi har fyllt i och Anne har varit hemma hos oss. Anne lyssnar när jag säger vad jag tycker men jag kommer inte ihåg om jag har gjort några mål. Jag kan vara med och bestämma. Jag vet inte hur mycket Anne kan bestämma men hon bestämmer rätt bra.

På utvärderingsmötet var vi här i vardagsrummet. Jag visste inte att vi skulle ha ett sånt möte, mamma berättade det för mig några dagar innan. Typ tre dagar innan. Jag visste vad vi skulle prata om, mamma sa att vi skulle fylla i en blankett. Dom frågade så här att tycker du att vi som har varit med förut ska vara med igen och då sa jag att jag tyckte det. Det var Anne som frågade. Jag minns inte riktigt vad vi pratade om. Dom frågade mig hur det gick i skolan och vad jag gjorde på fritiden och så där. Jag sa att mitt favoritämne är matte och på fritiden gillar jag att spela innebandy och fotboll. Det är bra med sådana här träffar för det är ... man får säga vad man tycker och så. Jag tycker att det är bäst att vara hemma för jag har aldrig varit på det där andra socialkontoret.

Jag bestämmer

Det är jag som bestämmer mest på mötet. Det är bra. Om mamma inte vill samma sak som jag så får vi tänka på det, tills nästa gång. En gång sa jag att jag ville börja spela ishockey och det ville inte mamma, men nu så vill jag inte spela ishockey längre så det är lugnt. Och mamma, hon är med och bestämmer när hon är på mötet. Och den som bestämmer mest det är jag för att jag är huvudpersonen.

Dom vuxna lyssnar

Dom vuxna brukar inte prata så mycket i vanliga fall, men när dom ses gör

dom det. Jag pratar också, dom frågar mig vad jag tycker och sådär. Jag förstår vad dom säger och man får säga precis vad man tycker. Jag tycker att det är bra på mötet, dom är bra på att lyssna också. Mamma är bäst på att lyssna, dom vuxna som jag känner brukar lyssna förutom när dom pratar i telefon och inte vill bli störda. Jag kan berätta saker för mamma, och pappa – han bryr sig också. Om det är något som dom behöver veta så säger jag det. Dom vuxna är rätt viktiga.

Det är viktigt med Gunnel för skulle bara Anne komma så skulle det bli samma sak hela tiden. Anne är viktig för annars skulle jag inte skriva på några blanketter eller nåt.

Teo, 11 år

Lisa (oberoende ordförande) var hos oss i torsdags, hon kom hem till oss. Det var första gången jag träffade henne. Vi hade punkter som skulle tas upp på mötet – om lägenheten, hur jag mådde och om mina föräldrar.

Före mötet pratade Eva (socialsekreteraren) med mig och jag kommer inte ihåg om jag fyllde i något papper. Jag förstod inte varför Eva skulle intervjua mig men jag tror att hon gjorde det för att ta upp det på mötet. Det hade varit bra om hon berättat lite mer. Hon ställde såna svåra frågor och sa såna långa ord. Det borde vara lättare om man förklarade.

Jag har papper hemma som Eva har skrivit om mig, men jag läser dem inte. Vi läste upp dem i ett litet möte med mig, min familjehemsmamma, Eva och den andra socialsekreteraren. Det är bra.

Jag tyckte inte att jag visste så mycket om mötet jag skulle var med i.

Med på mötet var Lisa, jag och min familjehemsmamma, en tolk, min god man och en från socialkontoret. Eva skulle ha varit där fast hon var sjuk och en annan tjej som hette Stina. Hon var också sjuk. Vi är släktingar, jag hälsar på henne ibland.

Jag bestämde egna punkter

Vi bestämde inte vilka punkter vi skulle ta upp före mötet, men jag bestämde egna. Jag bestämde att vi skulle ta upp om lägenheten. Vi har bott här i Sverige jättelänge och vi har ändå inte fått en lägenhet på tre år. Vi bor med folk och vi flyttar därifrån till ett annat hus, och sen igen och om igen och igen. Då är det inte särskilt kul. Och när jag försöker kolla på ett program till exempel, som jag gillar, så får jag inte kolla för de där barnen som bor i huset kollar på något annat. Det tycker jag är trist. Du vet, jag går i en skola, jag känner dom som går på skolan, men sen måste jag byta och börja om igen och när jag lärt känna dom där då byter jag igen. Det är inte kul. Det är därför jag tog upp punkten om lägenheten. Men jag vet inte om de kan hjälpa mig.

Jag tycker att Eva ska hjälpa mig lite mera. För jag tycker inte att hon gör något särskilt. Hon bryr sig, men hon jobbar inte så bra. Jag vet inte

hur jag ska förklara ... men jag tycker inte att hon. Hon jobbar bra, men hon ska jobba lite mer med det här fallet.

Vi pratade om mina föräldrar, de är inte här. De bor i Uganda. Min mamma skulle komma hit, men det gick inte. Hon fick stanna. Jag har typ inte sett mina föräldrar på sex eller sju år eller nåt sånt. Jag vet inte om Eva kan hjälpa mig med det, hon hjälper mig inte särskilt mycket.

Mötet var så där lite pinsamt. Jag var lite nervös. Först var jag lite rädd, och jag fattade inte. Men sen fattade jag. Jag menar inte att jag inte förstod, men det var så där ... den där punkten som jag skulle ta upp. Jag glömde en sak där, så det blev lite pinsamt. Men jag klarade i alla fall att säga min punkt. Jag pratade nästan mest och jag tycker att de vuxna lyssnade på mig. Eva var sjuk men jag vet inte om det blivit bestämt något annat om hon varit med.

Det är bra med en ordförande

Lisas frågor var inte så svåra. Kanske kan jag tänka mig att vara med på fler möten, efter sex månader kommer det att bli ett till. Det är bra att ha en ordförande i mötet, för annars pratar man bara hela tiden och då fattar man ingenting. Vi har såna här ordförande och sekreterare i skolan också när vi har klassråd. Så har vi några barn som är ordförande och sekreterare. Rummet vi satt i var bra. Jag tror inte det har någon betydelse vilket rum man är i. För ett rum är bara ett rum.

Kommentarer

Oscar och Teo hade båda bott i familjehem i flera år, men det fanns olikheter i deras aktuella livssituationer som påverkade innehållet i dagordningen till deras utvärderingsmöten. I båda fallen fick vi del av upplevelserna från deras första möten. Oscars utvärderingsmöte handlade om vardagsfrågor medan Teos hade inslag av viktiga frågor.

För Oscar var situationen självklar, trygg och positiv, men för Teo var det osäkert och nervöst framför allt på grund av att han inte riktigt förstått syftet med utvärderingsmötet. Men båda uttryckte sig positivt om oberoende ordförande och de kunde se något positivt med möten av det här slaget.

Oscar hade en stark känsla av delaktighet och medbestämmande. Han tyckte om de vuxna och tyckte att socialsekreteraren ”bestämmer rätt bra”. Han såg sig själv som den självklara huvudpersonen. Teo var osäker på hur mycket han kunde påverka möjligheterna att familjen skulle få en egen bostad. Hans beskrivning av hur han klarade att ta upp denna viktiga punkt på dagordningen, trots att han kände sig osäker och nervös, kan tolkas som en personlig seger för honom. Han hade viss kritik mot sin socialsekreterare, men upplevde samtidigt att de vuxna lyssnade och tycks därmed ha fått en känsla av att vara med och bestämma.

9. Resultatsammanfattning och analys

Detta kapitel återknyter till utvärderingens syfte och frågeställningar. Syftet var att undersöka ramar och utrymme för, samt barns egna upplevelser av delaktighet och medbestämmande i planering, beslutsprocesser, uppföljning och utvärdering av insatser.

Det verktyg som använts för analysen av undersökningens resultat är Bronfenbrenners (1979) utvecklingsekologiska teori, som presenterats i kapitel 2. Analysen är uppbyggd utifrån den struktur med olika nivåer som denna modell anvisar och börjar med de yttre ringarna, makro- och exoni-vå, och fortsätter inåt mot meso- och mikronivån och de enskilda barnens upplevelser och erfarenheter. I analysen av barns delaktighet och medbestämmande användes även Shier's (2001) och Walker's (2001) modeller och begrepp. För att få svar på frågan om vilka aspekter som är viktiga ur barns perspektiv, och för att spegla barns och vuxnas perspektiv i förhållande till varandra utgår en del av analysen från begreppen barns behov och barns intressen. Avslutningsvis återknyter analysen till barnkonventionen och till den övergripande frågeställningen om huruvida BBIC bidrar till att stärka barnets ställning. Allra sist blir aspekter på utvärderingsresultatens giltighet och generaliserbarhet belysta.

Men före analysen kommer först en kort sammanfattning av de viktigaste resultaten från studien.

Utvärderingsresultaten i korthet

- Dokumentanalysen visade att barnens egna utsagor inte fanns dokumenterade i formulären i den utsträckning som vore önskvärt och förväntat utifrån Socialstyrelsens rekommendationer och BBIC:s grundprinciper. Enligt intervjuerna med socialsekreterarna hade emellertid barnen kommit till tals i större utsträckning och varit mera delaktiga än vad som framgick av dokumentationen i formulären. Dokumentationen gav generellt sett en bra bild av det socialsekreterarna bedömt vara barnens behov. Samtidigt kan konstateras att inga av de studerade ärendena handlagts helt enligt "regelboken" och Socialstyrelsens rekommendationer. Flera av ärendena saknade exempelvis vårdplan och behandlingsplan enligt BBIC, vilket dock inte med säkerhet behöver innebära att denna typ av dokumentation helt saknades.
- Intervjuerna med oberoende ordförande visade att de var positiva till sitt uppdrag. De önskade att metoden med utvärderingsmöten skulle

spridas inom den egna verksamheten och till andra kommuner. De var väl insatta i syftet med utvärderingsmöten och i huvudsak eniga om tillämpningen av metoden. Socialsekreterarna var positiva till att ha en oberoende ordförande som ledare av utvärderingsmötena.

- De intervjuade barnen hade mycket varierande upplevelser och erfarenheter av de förberedelser som gjorts inför utvärderingsmötena och av det som hänt i mötena. Ett par var mycket negativa, några var både positiva och negativa och ett par mycket positiva. Alla barn, som uttalade sig i frågan, var i huvudsak positiva till formen med utvärderingsmöten och den oberoende ordförandens roll.
- Flera av barnen, som varit med om att fylla i något eller några formulär, var negativa till dem. De uppfattades som svåra och tråkiga att fylla i. Endast ett barn gav uttryck för en direkt positiv uppfattning om ett formulär – samrådsdokumentet barn och ungdomar.
- Det framkom skillnader i barns och vuxnas upplevelser av vad som hänt på utvärderingsmötena. Barnens beskrivningar var i flera fall mera kritiska än de vuxnas.

Med utvecklingsekologin som analysinstrument

Makronivå

Till makronivå hänförs utvecklingen av det engelska systemet (*LACS*, *ICS*) för den sociala barnvården, som sedan några år tillbaka delvis prövats och prövas i Sverige, först genom Dartingtonprojektet (1995–1996) och därefter Barns behov i centrum (BBIC) (start 1999 med planerat avslut 2005). Som ett viktigt incitament till de initiativ som tagits i de båda länderna finns FN:s konvention om barnets rättigheter. Ratificeringen av barnkonventionen har föranlett en översyn av lagstiftningen, som i sin tur lett till förändringar såväl i Children Act, som i den svenska socialtjänstlagen. Ett par av de grundläggande principerna i barnkonventionen – barnets bästa (artikel 3) och barns rätt att komma till tals (artikel 12) – finns numera inskrivna i lagen.

För socialtjänsten är familjehems- och institutionsvård av barn en stor och ansvarsfull uppgift. Nämnden har under vårdtiden samma ansvar som vårdnadshavaren för att barnets grundläggande rättigheter enligt föräldrabalken tillgodoses, det vill säga barnets rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran (Svenska Kommunförbundet 2003).

Dessa omständigheter har haft en grundläggande betydelse när de nu existerande ramarna för uppföljningen av placerade barns utveckling och kvaliteten i den vård som samhället erbjuder har formats.

Exonivå

BBIC har prövats i sju försökskommuner/kommundelar i olika delar av Sverige och tre av dessa har valt att pröva utvärderingsmöten. Förankringen av BBIC bygger på politiska beslut i försökskommunerna, vilket berör den nivå som, enligt utvecklingsekologin, benämns exonivån. Barnen själva har ingen direktkontakt med denna nivå, men de beslut som fattas här påverkar ändå deras utvecklingsmöjligheter. Det är beslut av avgörande betydelse för de ramar och utrymmen som skapas för placerade barns möjligheter till delaktighet och medbestämmande.

Vår studie genomfördes i ett skede när BBIC ännu inte hunnit utvecklas särskilt mycket. De formulär som granskades hade nyligen börjat användas och några av de barn som intervjuades hade varit med om sina första utvärderingsmöten. Rollen som oberoende ordförande hade prövats olika länge och på olika sätt i de tre kommunerna. Men utifrån de kontakter vi haft med kommunerna på senare tid vet vi att metoden med utvärderingsmöten blivit en alltmer integrerad del av den ordinarie verksamheten. Med Shier's (2001) begrepp kan vi tala om att *öppningar* funnits, att *möjligheter* skapats och att organisationerna fattat beslut om att arbeta med utvärderingsmöten som en *skyldighet*, det vill säga det har börjat bli en rutin i den egna organisationen.

Mesonivå

Barn i samhällsvård har ofta kontakter med flera olika professionella, inte bara socialsekreterare och familjehemssekreterare, utan även med personal på institutioner, inom skolan och sjukvården. Samverkan mellan de olika verksamheter som omger barnet, är av stor betydelse för de professionellas möjligheter att tillgodose barnets behov. De professionella bidrar på olika sätt till att skapa utrymme och för enskilda barns delaktighet och möjlighet till medbestämmande. Det är viktigt att lägga märke till att dessa personer ofta har mycket stort inflytande över utsatta barns liv. Deras medvetenhet om barns rättigheter och syn på barn och barndom har betydelse för hur barnet blir bemött och respekterat.

Konsultationsdokument skola är ett formulär som för skolans och socialtjänstens samarbete visade sig vara ett särskilt uppskattat och användbart verktyg för att följa barnets utveckling och behov av insatser. Vi fann emellertid att barnen själva, inte i något enda fall, varit delaktiga i att själva beskriva sin skolsituation.

Mikronivå

Förberedelser och genomförande av utvärderingsmötena förväntas ske i ett nära samspel och samarbete mellan barn och vuxna. De olika former av samarbete och samspel som intervjuerna gett inblick i ger associationer till den utvecklingsekologiska teorins beskrivningar av skeenden på mikro-

nivå av betydelse för barns utveckling. Mikrosystemets element utgörs av de roller, relationer och aktiviteter som utvecklas i de närmiljöer där barnet vistas. I de samspelsprocesser som utvecklas finns en ömsesidighet, miljön verkar inte bara på individen utan individen kan också påverka åtminstone delar av sin miljö (Andersson 2002). Rollerna och relationerna påverkas av den ansvarsfördelning mellan föräldrar/vårdnadshavare, familjehemsföräldrar och socialnämnden som regleras i lagstiftningen. Föräldrar som är vårdnadshavare, eller den av dem som är ensam vårdnadshavare, har kvar bestämmanderätten över barn som är placerade. Placeringar enligt socialtjänstlagen innebär inte att föräldrarna förlorat rätten att bestämma över sitt barn, till exempel när det gäller val av skolform eller barnpsykiatrisk behandling. När placeringen sker som vård enligt LVU inskränks föräldrarnas beslutanderätt i den mån det behövs för att vården ska kunna genomföras. Familjehemsföräldrarna har genom sitt åtagande och sitt uppdrag ansvar för genomförandet av den vård och fostran som föräldrar normalt ger sina barn. Vården ska ges utifrån vad som överenskommit och som framgår av vård- och behandlingsplaner (Svenska Kommunförbundet 2003).

Barnens perspektiv och upplevelser

Planering, uppföljning, utvärdering och beslut måste ses som delar i en process, där olika moment och skeenden påverkar det samspel som äger rum i utvärderingsmötena och mellan barn och vuxna (Kendrick & Mapstone 1992). De formella aspekterna – förberedelser, dagordning, formulär m.m. – är en sida av saken i dessa processer. Undersökningen visade att flera av barnen tyckte att mötena var tråkiga och formulären svåra och tråkiga att fylla i. Samtidigt uppskattade flera av barnen formen med utvärderingsmöten som sådan. De var en garanti för att en regelbunden uppföljning faktiskt gjordes. Barnen uppskattade när de blev väl förberedda genom tydliga beskrivningar av syftet med formulären och utvärderingsmötena. De tyckte det var bra med en ordförande som bidrog till att hålla ordning, fördela ordet och gå vidare på dagordningen när diskussionerna blev alltför känsloladdade. Förståelse för sammanhanget framstod som en grundläggande förutsättning för att barnen skulle känna sig delaktiga och kunna delta i planering och beslutsfattande.

Deltagarna i utvärderingsmötena representerar i allmänhet en viss rolluppsättning genom socialtjänstens företrädare, föräldrar, familjehemsföräldrar eller institutionspersonal, ordförande och barnet. Barnet ska enligt intentionerna vara mötets huvudperson och har härigenom tilldelats en betydelsefull roll. Några av de intervjuade barnen kände sig ganska bekväma med denna roll. Andra upplevde känslor av underläge och frustration utifrån den egna osäkerheten, känsloladdade relationer eller bristande stöd eller respekt från de vuxna. Barnens upplevelser varierade från de mycket positiva till de mycket negativa. Motiven för att gå till mötena varierade –

för att lyssna, för att framföra egna önskemål, för att få besked om viktiga frågor eller för att de vuxna ville det.

Barnen var ofta med och bestämde dagordningen till mötena och vilka som skulle bjudas in. Det hade oftast stor betydelse vilka som var med på mötena. Om ”rätt” personer fanns med kunde det inträffa att viktiga frågor fick sin lösning i mötet. Om däremot ”fel” personer fanns med kunde detta i stället resultera i dålig stämning och förvirring. Det förekom också att mötena aktualiserade svåra frågor för barnet om frånvarande eller okända föräldrar, något som ställde särskilda krav på de vuxna. God relation och gott förtroende för socialsekreteraren eller någon annan viktig person på mötet hade stor betydelse för att barnet skulle känna sig tryggt.

I intervjuerna beskriver barnen på olika sätt hur de fått eller tagit sig egna utrymmen och utnyttjat situationen för att framföra egna önskemål. Även om de kände sig maktlösa och i underläge strävade några av barnen efter att få eget inflytande och vi fann flera olika exempel på hur de utvecklade egna personliga strategier i relation till de vuxna.

Dessa iakttagelser ger associationer till forskningen om ”resilience” (motståndskraft och återhämtningsförmåga) och skyddsfaktorer, som enligt James Garbarino passar väl in i utvecklingsekologisk teoribildning (Andersson 2002). Det går lätt att tänka sig att planerings- och uppföljningsprocesser, som präglas av tydlighet och goda samarbetsrelationer, kan bidra till barnets utveckling på ett positivt sätt, medan processer präglade av otydlighet, missar i planeringen och konfliktladdade möten kan ge effekter i negativ riktning. Samtidigt är det svårt att veta vilka konsekvenserna blir för enskilda barn. Det är fråga om dynamiska skeenden där varje barns upplevelser är unika och där olika risk- och skyddsfaktorer samspekar. När mötena återkommer kan upplevelserna för samma barn variera från ett möte till ett annat beroende på den aktuella situationen och stämningen. Det kan också vara så att ett och samma möte kan vara lyckat i vissa avseenden och misslyckat i andra. Barn kan ha något viktigt att lära av demokratiska beslutsprocesser och samspel mellan människor, även av det som är utmanande och svårt. Goda förutsättningar för sådant lärande kan skapas om det finns lyhörda vuxna som kan lotsa barnen genom olika svårigheter och konflikter, och som på ett klokt sätt kan förvalta de möjligheter som formen med utvärderingsmöten inrymmer.

Utifrån Steve Walker's (1999 a) nivåer för barns delaktighet och beslutsfattande fann vi att alla barnen i vår studie nått den högsta nivån, åtminstone i en betydelse: De hade alla deltagit i utvärderingsmöten. Däremot var de var inte alltid medvetna om vad som skulle diskuteras och de kunde inte alltid framföra sina egna åsikter fullt ut.

Utifrån Shier's modell fann vi att många av barnen upplevde att de vuxna lyssnade på dem (nivå 1), men vi fick också exempel på motsatsen, som i fallet Johanna. Hon hade en upplevelse av att de vuxna pratade till

henne och inte med henne ” ... jag säger saker, men det är bara som luft som susar förbi”. Nivå 2 hade uppnåtts av några av barnen, som kände stöd i sina socialsekreterare eller någon annan viktig person. Sofias och Oscars berättelser illustrerar detta. Teo hade fått uttrycka sitt önskemål om och behovet av att familjen får en egen bostad. Vi känner inte till om så skedde, men givet att han fick en tydlig återkoppling om vad socialtjänsten kunde göra och inte göra i denna fråga är det rimligt att hävda att man nådde upp till nivå 3. Några av barnen var involverade i beslutsprocesser kring beslutsfattande (nivå 4). Barn och vuxna möttes, planerade och fattade beslut tillsammans. Sofias berättelse illustrerar detta. Hon beskrev sina möjligheter till delaktighet och medbestämmande på ett mycket positivt sätt. Även om hennes erfarenheter var de mest positiva av alla, anser vi inte att nivå 5 uppnåddes, där makten fullt ut delas av barn och vuxna och där vuxna får avsäga sig en del av sin makt.

Avsaknad av barnperspektiv i dokumentationen

Granskningen av formulären visade att dokumentationen av barnens egna utsagor inte de uppfyllde förväntningar som kan ställas utifrån intentionerna med formulären och BBIC:s grundidéer. Däremot framgick det tydligt hur socialsekreterarna bedömt barnens behov och att barnen ofta varit mera delaktiga i planeringen än vad som framgick i dokumentationen. Resultaten överensstämmer med dem som framkommit i engelska utvärderingar. Socialarbetarna hade mycket information i sina egna huvuden, som de aldrig dokumenterade.

De oberoende ordförandena var ambitiösa och engagerade i sin uppgift. De verkade väl insatta i syftet och de hade uppfattat sin roll på likartat sätt. Endast på en punkt rådde viss osäkerhet och delade meningar. Det rörde frågan om vilka beslut som kunde och borde fattas i utvärderingsmötena. De flesta ansåg att mötet var ett forum för beslutsfattande, medan ett par ansåg att viktiga beslut borde fattas i andra typer av möten, med ett färre antal personer.

Ordförandena gav i intervjuerna uttryck för sina funderingar och reflektioner över de enskilda mötena, hur de kunde ha upplevts av barnen och vad som karakteriserade lyckade respektive misslyckade möten. Barnens och de vuxnas beskrivningar överensstämde ofta. Men trots de vuxnas engagemang och inkännande attityd kunde de inte alltid riktigt leva sig in i mötenas innebörd ur barnens synvinkel. Barnens berättelser visade i flera fall en annan och mera kritisk bild av vad som hänt i mötena, än de beskrivningar som framkom i vuxenintervjuerna.

Både de intervjuade ordförandena och socialsekreterarna var positiva till utvärderingsmöten och ville att de skulle fortsätta att spridas i den egna verksamheten och till andra kommuner.

Barns behov och barns intressen

Vuxnas syn på barns behov och barnets bästa aktualiseras på olika sätt i de här beskrivna processerna. Genom BBIC erbjuds en tankemodell (triangeln) för utredningar och beskrivningar av barns behov, som förefaller vara ett bra verktyg för socialarbetarna. Våra iakttagelser av att barns egna utsagor fanns sparsamt dokumenterade och att barnen i ganska hög grad framställdes som objekt, tyder emellertid på att det krävs träning och utbildning för att omsätta BBIC:s värdegrund och teoretiska grunder i praktiken.

Anna Singer (2000) belyser skillnader i synsätt på barn och barns vilja utifrån två begrepp – det *behovsorienterade* och det *kompetensorienterade*. Enligt det behovsorienterade synsättet har barn behov och önskningsar som behöver skyddas, tillvaratas och tillgodoses av vuxna:

Barn måste ges möjlighet att uttrycka sina önskningsar och åsikter men det är vuxna som avgör om det barnet säger är relevant för det beslut som den vuxne fattar. Barn kan och ska inte fatta beslut i frågor som rör viktiga personliga angelägenheter (s. 83).

Enligt det kompetensorienterade synsättet har barn, på samma sätt som vuxna, både förmåga att själva uttrycka sin vilja och förmåga att bestämma i frågor som rör deras personliga förhållanden. De olika synsätten på barn får avgörande betydelse för hur barnets bästa ska bestämmas.

Denna studies resultat visar att de vuxna föreföll vara ambivalenta i sin inställning och att de pendlade mellan de båda synsätten. Barn i samhällsvård har ofta fått ta ett större ansvar än andra barn och de har oftast uppenbara skyddsbehov. Samtidigt är vuxnas ambitioner att göra barnen delaktiga ett uttryck för en kompetenssyn. Här finns ett uppenbart spänningsförhållande mellan barns rätt till skydd och barns rätt till delaktighet och medbestämmande.

Att tänka med utgångspunkt från begreppen barnets behov och barnets intressen kan vara ett sätt att medvetandegöra egna synsätt och att skilja på barns och vuxnas perspektiv. Juristen Titti Mattsson (2002) anger följande definitioner:

Barnets behov: handlar om vuxnas åsikter om barn – dels om barn i allmänhet och dels om det enskilda barnet.

Typiska behov: sådana behov som vuxna anser att barn vanligen har. Dessa uppfattningar kan komma från sakkunniga experter och lekmän, vilkas åsikter i sin tur kan grundas i vetenskapliga studier eller vedertagna uppfattningar om barns behov.

Specifika behov: är sådant som vuxna anser att just detta barn behöver. Det är framför allt vuxna i barnets närmiljö som känner barnet och som därmed kan uttala sig om det enskilda barnets behov.

Barnets intressen: framkommer genom att barnet får uttrycka sig på något sätt.

Barnets typiska intressen: barnets uppfattning om vad barn i allmänhet behöver.

Barnets specifika intressen: det enskilda barnets tankar, önskningar och känslor, det varje enskilt barn uppfattar som viktiga just för henne eller honom. Det är ett subjektivt betraktelsesätt av vad barnet behöver, ett så kallat inifrånperspektiv (Mattsson 2002, s. 37–39).

Genom de definitioner av de sju behovsområdena, som formulerats av de engelska forskarna bakom LACS (Parker m.fl. 1991, Ward 1995, 2000), har socialarbetarna fått en kunskapsgrund som stöd för sitt arbete med identifikation, kategorisering och beskrivningar av barns behov på ett ”objektivt” sätt, grundat i vetenskap och beprövad erfarenhet.

För att kunna ta ställning till vad som är barnets bästa vid val av insatser eller andra överväganden, måste även barnets egna intressen vägas in (SOU 1997:116). I barnintervjuerna kom olika uttryck för barns typiska intressen fram. Ett par barn ansåg till exempel att utvärderingsmöten kunde vara bra för vissa barn, men inte för andra. De ansåg även att det krävdes förmåga att ta för sig och våga prata för att kunna hävda sig gentemot de vuxna. Barnens specifika intressen kom till uttryck i dokumentationen genom dagordningar och protokoll från utvärderingsmötena och i samrådsdokumenten, men även i intervjuerna.

Sammanställningen (utifrån dokumentationen) av vilka frågor som behandlats i mötena eller vilka beslut som fattats visade att alla de tre kategorier som identifierats av Walker (1999 a), fanns representerade – vardagsbeslut, viktiga beslut och livsavgörande beslut. Som barnens specifika intressen artikulerades önskemål över ett brett spektrum – från önskemål om en egen dator till önskemål om efterforskningar av en okänd pappa eller eget boende.

Stärks barnets ställning?

Vi återvänder avslutningsvis till studiens övergripande frågeställning:

Stärks barnets ställning i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter och 1 kap. 2 § och 3 kap. 5 § SoL genom det tillvägagångssätt som används i BBIC?

I undersökningen har forskarna sökt efter innebörder bakom retoriken och de generella formuleringarna i barnkonventionen. Intervjuerna med barnen gav inblickar i sådant som var väsentligt ur deras perspektiv och de gav anledning till att fundera över betydelseerna i begreppen delaktighet och medbestämmande ur flera olika synvinklar.

Trots vuxnas goda ambitioner kan till synes små detaljer som de missat eller förbisett, påverka barnets inställning till och vilja att medverka i utvärderingsmöten. Metoden ställer stora krav på vuxnas lyhördhet inför barns känslor och sätt att uttrycka sina intressen i olika skeden av den

process som planerings-, uppföljnings- och utvärderingsprocessen består av. Vuxnas noggrannhet, vaksamhet och respekt för barnen är av avgörande betydelse för om syftet med att stärka barnens ställning ska kunna motsvaras.

Vad som går att konstatera är att inget av de intervjuade barnen och inte heller någon av de intervjuade vuxna talade i termer av barns rättigheter eller åberopade barnkonventionen. Måhända hade flera av barnen, än som nu var fallet, fått positiva upplevelser av sina utvärderingsmöten om de vuxna tänkt och agerat utifrån ett mer kompetensorienterat synsätt. Slutsatsen är, trots att vissa brister konstaterats, att de ramar och utrymmen som skapats för barns delaktighet och medbestämmande genom BBIC ger förutsättningar för att stärka barnets ställning i enlighet med intentionerna i socialtjänstlagen och barnkonventionen. Barn konsulteras, får komma till tals och kan i bästa fall bli delaktiga i viktiga planerings- och beslutsprocesser, som rör dem själva. Den kritik som har framförts av barnen i intervjuerna drabbar inte själva arbetsmetoden särskilt hårt, snarare utövarna av den. Vuxna har mycket att lära i mötet med barn utifrån deras särskilda kunskaper, erfarenheter och sätt att tänka och agera.

Utvärderingsresultatens giltighet

Den här redovisade utvärderingen har genomförts i ett skede då ett nytt system för planering, uppföljning och utvärdering av vården för placerade barn varit under utveckling. Studien har avgränsats till att omfatta tre av projektkommunerna, det vill säga de kommuner som valt att pröva utvärderingsmöten. Utvärderingen ger således ingen information om hur de övriga fyra projektkommunerna arbetat med BBIC eller med andra metoder för placerade barn.

Utvärderingen har sina begränsningar eftersom inga jämförelser gjorts mellan de utvalda kommunernas tidigare sätt att arbeta med uppföljning och utvärdering. Utvärderingen omfattar heller inte studier av hur kommunerna gått tillväga i de fall där de inte haft utvärderingsmöten. Referenspunkter beträffande läget före BBIC finns emellertid till de olika granskningar som gjorts, bland annat av riksdagens revisorer, och som visat att det finns och fanns en mängd brister som gör att nästan varje förändring i riktning mot att öka barns delaktighet bara kan bli till det bättre.

Studiens underlag begränsas av att formulären inte använts och prövats fullt ut i enlighet med Socialstyrelsens rekommendationer. Detta begränsar givetvis också resultatens generaliserbarhet samtidigt som den triangulering som använts – dokumentanalys och intervjuer med både barn och vuxna – gett ett rikhaltigt material med en variations- och nyansrikedom som stärker dess kvalitet. Utvärderingen kan härigenom förväntas bidra till ökad kunskap om hur begreppen delaktighet och medbestämmande kan

förstås inom ramen för den praktiska tillämpningen av BBIC. Resultaten från barnintervjuerna stämmer i flera avseenden överens med resultaten från motsvarande brittiska studier. Möjligtvis kan man utifrån denna studie hävda att de svenska barnens erfarenheter av utvärderingsmöten ter sig något mera positiva än de engelska barnens.

10. Diskussion

Denna avslutande diskussion tar upp några aspekter som rör utformningen av formulären i BBIC och möjligheterna att använda dokumentationen som underlag för att undersöka resultaten av socialtjänstens insatser, det vill säga möjligheterna att använda BBIC som egenutvärderingssystem när det gäller enskilda barn. Vi påminner om barnkonventionens betydelse som värdegrund för det sociala arbetet med barn samt ger avslutningsvis några konkreta råd till dem som har ansvar för att förbereda och genomföra utvärderingsmöten.

Formulären

De engelska forskarna hade under lång tid ambitionen att utveckla formulär, som skulle kunna användas både som verktyg för praktiken och för forskningsändamål. Dessa ambitioner har emellertid inte kunnat infrias på det sätt som ursprungligen förväntades. Några reflektioner kring detta följer nedan.

Denna studie visar att BBIC-formulären inte i något fall använts fullt enligt Socialstyrelsens rekommendationer. Skälen till detta är flera. Det är framför allt viktigt att komma ihåg att materialet varit under utprövning och att de tekniska problemen med att hantera formulären utgjort ett väsentligt hinder. Samtidigt är det anmärkningsvärt att bedömnings- och insatsformuläret inte självklart kommit till användning i större utsträckning. Två av kommunerna som ingår i denna utvärdering medverkade även i Dartingtonprojektet, varför deras kännedom om detta formulär kunde förväntas vara god. Som framgått, har det funnits svårigheter av liknande slag även i England. Harriet Ward (1995) anger tre typer av problem som kan försvåra implementeringen av *LACS* på lokal nivå: organisatoriska problem, attitydproblem och ideologiska problem.¹⁶ Hon talar om den stora förändring det innebär för socialarbetarna att arbeta enligt *LACS*. Hon använder begreppet paradigmskifte och understryker:

LACS is both a technical innovation and a proponent of a particular care philosophy (Ward 1995, s. 107).

Motivationen att använda formulären måste komma inifrån socialarbetarna själva, de måste förstå meningen med det i relation till den egna vardagspraktiken.

För att utnyttja de potentialer som ryms i BBIC som utvärderingssystem

¹⁶ Se även Implementeringen av BBIC-projektet i socialtjänstens organisationer (SOS 2004).

för enskilda barn krävs det att dokumentationen är noggrann, systematisk och uttömmande, vilket kommer att ställa stora krav såväl på det färdigutvecklade systemet som på användarna av det. Noggranna utredningar av barns behov ger förutsättningar för att formulera konkreta mål och delmål, och den struktur som finns i formulären gör det relativt okomplicerat att följa ett barns utveckling, följa upp hur behoven tillgodosätts och resultaten av olika insatser.

Utifrån vad som framgått av denna studie är det angeläget att diskutera och bearbeta frågeställningar om hur och i vilken utsträckning barns egna utsagor bör dokumenteras i formulären. Det är exempelvis viktigt att uppmärksamma vilka synsätt på barn som återspeglas i sättet att dokumentera.

Ett material med outnyttjade potentialer är konsultationsdokument skola, som visat sig vara ett användbart och uppskattat verktyg för samverkan mellan skola och socialtjänst. Generella kunskaper som genereras om barns behov utifrån dessa formulär bör kunna utgöra underlag för övergripande diskussioner mellan skolan och socialtjänsten om hur samverkan om barns behov av särskilt stöd i skolan kan utvecklas. Socialarbetarna bör kunna använda sig av dessa möjligheter här och nu oberoende av eventuella forskningsprojekt.

Forskarna bör förstås inte helt ge upp sina ambitioner att försöka bidra till den fortsatta kunskapsutvecklingen, men måhända ska ansatsen vara annorlunda än den som de engelska forskarna prövat. Småskaliga deltagarorienterade forsknings- och utvecklingsprojekt, där forskare och praktiker tillsammans försöker utveckla och använda de potentialer som här utpekats kan vara ett sätt.

Förslag till ändringar i formulären

I föregående kapitel uppehöll vi oss vid hur vuxnas syn på barn återspeglas bl.a. i dokumentationen av barns behov i de olika sammanhang vi studerat. P.M. Garrett (1999) har kritiserat vissa av frågorna i bedömnings- och insatsformulären för att återspegla en objektsyn på barn.

Barns behov är ett omdiskuterat begrepp och flera olika brittiska forskare har bidragit med sina definitioner (t.ex. Tunstill & Aldgate 2000). Även i Sverige har barns behov blivit föremål för utredningar, diskussion och problematisering (Andersson & Hollander 1996, Mattson 2003). I den statliga utredningen, *Barns behov och föräldrars rätt* (SOU 1986:20), återfinns en grundlig teoretisk genomgång av barns behov, som alltjämt ofta refereras (se t.ex. SOU 1997:116). Utredningen skiljer på grundläggande behov och övriga viktiga uppväxtbehov. Bland de sistnämnda återfinns ”att få påverka sin situation” och ”få ta ansvar i förhållande till sin förmåga”. Barns delaktighet och medbestämmande betecknas både som grundläggande rättigheter och viktiga utvecklingsbehov.

Mot denna bakgrund, och utifrån resultaten från denna studie, vill vi

föreslå vissa förändringar i bedömnings- och insatsformulären. De bör kompletteras med några frågor som rör barns delaktighet och medbestämmande under behovsområdet ”klara sig själv”. Det handlar om frågor som kan ge information om vilka möjligheter barnet har att påverka sin egen situation. Vad får barnet vara med och bestämma om i familjehemmet som rör till exempel storleken på fickpengar och vad de ska användas till? Har de fått vara med och bestämma regler för när de ska komma hem på kvällen eller vad de ska hjälpa till med hemma?

Beträffande övriga formulär föreslår vi ett tillägg till texten i formulären, där socialsekreteraren uppmanas att skriva om hur dokumentet upprättades och på vilket sätt barnet bidragit med information. Dessutom bör rubriken ”barnets egen uppfattning” (alternativt barnets syn) finnas med i vårdplaner, behandlingsplaner, konsultationsdokument skola och protokoll från utvärderingsmöten. I samrådsdokument barn bör frågorna – ”Vad tycker du gått bra för dig de senaste sex månaderna?” och ”Vad tycker du gått mindre bra för dig de senaste sex månaderna?” – omformuleras, eftersom ett par barn upplevde att de var svåra att besvara. Det var svårt för dem att tänka tillbaka så långt som sex månader.

Frågan om barns rättigheter

Denna rapport har endast i korthet berört barnkonventionens innebörd i förhållande till placerade barn och relationen mellan begreppen barns rätt, barns behov, barns bästa och barns vilja. Vår ståndpunkt är att barnkonventionen i sin helhet fyller en viktig funktion som värdegrund och vägledning i socialt arbete med barn (Rasmusson 2003). Innebörden i barns rättigheter är komplicerad och kan problematiseras ur flera olika synvinklar – etiskt, rättsligt och ideologiskt.

Flera forskare uppmärksammar i dag frågor om barnkonventionens räckvidd samt den syn på barns rättigheter som kommer till uttryck i socialtjänstlagen och annan relevant lagstiftning (Holmberg & Håkansson i SOU 2000:77, s. 299 ff, Hollander 2000, Hestbaeck 2001, Brunnberg 2001, Freeman 2000). Anna Hollander (2000) kritiserar exempelvis i ett inlägg i Socionomen (1/01) LVU-utredningen (SOU 2000:77) för att inte tillräckligt tydligt integrera de rättsliga principer som ligger till grund för barnkonventionen i lagförslaget. Hon är kritisk till att det vagt formulerade begreppet barnets bästa används som laglig grund. Barbro Holmberg och Göran Håkansson konstaterar att ”synen på barn som bärare av rättigheter är frånvarande i socialtjänstlagen” (SOU 2000:77, s. 299).

Anna Singer (2000) framhåller att den konflikt som finns mellan synen på barn som självbestämmande individer respektive som individer i avsaknad av förmåga till egen bestämmanderätt, genomgående ignoreras i svensk rätt. Hon anger Barnkommitténs huvudbetänkande (SOU 1997: 116) som

ett tydligt exempel och hävdar att förslagen till ändringar i lagstiftningen i enlighet med barnkonventionen hanteras som en fråga om mekanisk överföring till svensk rätt. Den syn som präglar SoL och LVU bygger inte på barnet som en bärare av rättigheter. Däremot kan de lagändringar som gjorts bidra till att stärka barns ställning.

Såväl i lagstiftningen som i barnkonventionen finns ett inbyggt spänningsförhållande mellan rätten till skydd och omvårdnad och rätten till delaktighet. Socialtjänsten har ett lagreglerat ansvar för barnets vård och fostran. I denna uppgift ingår att kunna hantera och ta ställning i situationer där föräldrars och barns intressen står i motsatsförhållande till varandra. Vid en intressekonflikt mellan barnet och de vuxna måste barnets intresse ha företräde (Svenska Kommunförbundet 2003).

Det finns skäl att reflektera kring de kriterier som gäller för att uppnå nivå fem i Shier's delaktighetsmodell, där vuxna förväntas avsäga sig en del av sin makt och där makten delas fullt ut mellan barn och vuxna. Är detta möjligt och/eller önskvärt inom den sociala barnvården och i så fall under vilka omständigheter? Gunvor Andersson (2000) diskuterar denna problematik utifrån frågan "barnen i socialt arbete – en maktlös grupp?":

Barn är vissa avseenden maktlösa och har i andra avseenden eget handlingsutrymme – och i båda fallen kan deras eget perspektiv skilja sig från vuxnas. I socialt arbete med barn kan det vara särskilt angeläget att balansera och nyansera de olika begrepp som är i bruk, så att socialarbetare kan erbjuda barn större delaktighet i socialt arbete utan att tilldela dem större ansvar för sin livssituation (s. 183).

Tolkning och tillämpning av barnkonventionen är med andra ord komplicerad i den sociala barnvårdens kontext. En viktig slutsats är emellertid att barns rätt att komma till tals är en målsättning som måste ges olika innebörd i olika situationer och också förverkligas på olika sätt. Barnets ålder, mognad och tidigare erfarenheter är exempelvis viktiga aspekter att beakta. Socialarbetare behöver därför överväga och noggrant reflektera över innebörden i barns rätt att komma till tals och barnets bästa i relation till varje enskilt barn i varje given situation.

Konkreta råd för att förbereda och genomföra utvärderingsmöten

Avslutningsvis vill vi, med utgångspunkt i studiens resultat, rikta några konkreta råd till vuxna med ansvar för att förbereda och genomföra utvärderingsmöten enligt BBIC.

- Betrakta planering, uppföljning, utvärdering och beslutsfattande som en process och inte som enstaka händelser;

- Var noggrann med förberedelserna inför utvärderingsmötena; Skapa möjligheter för ett möte mellan barnet och ordförande före mötet; Förklara noggrant syftet med mötet och med formulären samt den oberoende ordförandens roll för barnet. Se till att barnet förstår sin rätt att framföra sina åsikter och vara delaktig. Ge möjlighet för barnet att påverka dagordningen och vilka som ska vara med i mötet. Var också noggrann i förberedelserna tillsammans med de vuxna som ska vara med i mötet.
- Begränsa antalet ärenden på dagordningen till utvärderingsmötena;
- Välj plats för utvärderingsmötena med omsorg;
- Hjälp barnet med att fylla i samrådsdokumentet, om det så önskar;
- Dokumentera barnets egna uppfattningar, önskemål, åsikter etc. i formulären. Det kan handla såväl om verbala som icke verbala uttryck;
- Formulera och dokumentera mål och delmål på ett konkret sätt. Undvik uttryck som ”när tiden är mogen”. Beskriv i stället vad som förväntas – och när;
- Använd enkelt språk i kommunikationen med barnet och beakta barnets ålder och mognad;
- Bemöt barnet med respekt och lyhördhet. Var uppmärksam på vilka frågor som är de viktigaste och mest meningsfulla ur barnets perspektiv;
- Var konkret och tydlig; ge feedback, muntligt och skriftligt, så att barnet förstår vilka beslut som fattades på mötena och vem som har ansvar för vad.

Slutord

BBIC anvisar ramar och verktyg samt ger utrymme för barns delaktighet och medbestämmande, som visat sig innehålla värdefulla potentialer. Denna kunskap kan utgöra ett viktigt underlag för fortsatta, större, mera representativa och även jämförande studier. Studier av detta slag kommer att vara meningsfulla att göra när systemet är färdigutvecklat och när det prövats på nytt i en kommande IT-version

Det är vår förhoppning att utvärderingen ska visa vägen för fortsatt utvecklingsarbete och att erfarenheterna sprids såväl nationellt som lokalt.

Denna studie är ett av flera underlag för förändringar och förbättringar av BBIC-systemet, ett arbete som nu fortsätter på Socialstyrelsen. Projektet avslutas när systemet utvecklats så pass att det är klart för att spridas till övriga kommuner i landet, vilket beräknas kunna börja år 2005.

Referenser

- Andersson, Gunvor (1995) Barn i samhällsvård. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Gunvor & Hollander, Anna (1996) ”Om barns rätt och barns bästa” i Andersson, G. m.fl. *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete och Liber.
- Andersson, Gunvor m.fl. *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete och Liber.
- Andersson, Gunvor (1998 a). ”Barnintervju som forskningsmetod.” i *Nordisk Psykologi*, 50:1, 18–41.
- Andersson, Gunvor (1998 b) ”Föräldrakontakt och familjetillhörighet ur fosterbarns perspektiv” i *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1: 3–23.
- Andersson, Gunvor (2000) ”Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp?” i Meeuwisse, A., Swärd, H. & Sunesson, S. *Socialt arbete en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Andersson, Gunvor (2001) ”Barns vardagsliv i familjehem” i Bäck-Wiklund, Margreta & Lundström, Tommy (red.) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Andersson, Gunvor (2002) ”Utvecklingsekologi och sociala problem” i Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Andersson, Gunvor (2003) ”Utsatta barns hälsa” i *Socialmedicinsk tidskrift*, nr 5/2003, s. 453–461.
- Barnombudsmannen (2000) Kompanjoner eller dekorationer? Barns och ungas delaktighet i kommunala beslutsprocesser och verksamheter. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Barnombudsmannen (2001) Barnets bästa i besluten. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Bremberg, Sven (1998) Bättre hälsa för barn och ungdom. En strategi för de sämst ställda. Stockholm: Gothia.
- Bronfenbrenner, Urie (1979) *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge, Mass: Harvard university Press.
- Brunnberg, Ellinor (2001) ”Vinjettstudie av socialt arbete med barn i Sverige och England” i *Socionomen* nr 3, forskningssupplement nr 13.
- Cleaver, Hedy, Unell, I., & Aldgate, J. (1999) *Children’s Needs – Parenting Capacity: The impact of parental mental illness, problem alcohol and drug use and domestic violence on children’s development*. London: HMSO.
- Dalrymple, Jane & Hough, Jan (eds) (1995) *Having a Voice. An Exploration of Children’s Rights and Advocacy*. Birmingham: Venture Press.
- Davies, Chris (1992) ”Planning and partnership: the process of reviews under the Children Act 1989” i Batty, Daphne & Robson, Jenny (eds) (1992) *Statutory Reviews in Practice, a Workbook*. London: British Agencies for Adoption & Fostering.
- Department of Health (1995 b) *Child Protection – Messages from research*. London: HMSO.

- Department of Health (1999) Working Together to Safeguard Children. A guide to inter-agency working to promote the welfare of children. London: The Stationary Office.
- Department of Health (2000 a) Young People's Participation. Quality Protects Research Briefings. www.rip.org.uk/openaccess.html.
- Department of Health (2000 b) Framework for the Assessment of Children in Need and their Families. London: HMSO.
- Department of Health (2000 c) Assessing Children in Need and their Families. Practice Guidance. London: HMSO.
- Department of Health (2003) Integrated Children's System. Working with Children and their Families. www.Department_of_Health.gov.uk/integratedchildrenssystem
- Fernandez, Elizabeth (2002) "Outcome research in preventive and supportive services: A study of outcomes of intervention through children's family centres". Paper presented in conference *Promoting wellbeing and monitoring outcomes for vulnerable children*, Oxford 2002.
- Flynn, Bob & Ghazel, Hayat (2002) "Use of population-based measures and norms to identify resilient outcomes among looked after children in Ontario." Paper presented in conference *Promoting wellbeing and monitoring outcomes for vulnerable children*, Oxford 2002.
- Freeman, M. (2000) "The Future of Children's Rights" i *Children & Society*. Vol. 14 pp 277–293.
- Garett, P.M. (1999) "Mapping Child-Care Social Work in the Final Years of the Twentieth Century": A Critical Response to the Looking After Children' System" i *British Journal of Social Work* 29, 27–47.
- Garett, P.M. (2002) "Yes Minister: Reviewing the 'Looking After Children' Experience and Identifying the Messages for Social Work Research" i *British Journal of Social Work* 32, 831–846.
- Garett, P.M. (2003) "Mapping Child-Care Social Work in the Final Years of the Twentieth Century: A Critical Response to the Looking After Children' System" i *British Journal of Social Work* 29, 27–47.
- Grimshaw, Roger & Sinclair, Ruth (1997) Planning to Care. Regulation, procedure and practice under Children Act 1989. London: National Children's Bureau.
- Hart, Roger (1992) Children's Participation: from Tokenism to Citizenship. UNICEF Innocenti Essays, no 4, Florence: UNICEF/ International Child Development Centre.
- Hestbaeck, Anne-Dorthe (2001) "FN:s barnekonvention og tvangsanbringelser i Norden" i *Nordiskt Socialt Arbete* nr 2, 21 årg.
- Hollander, A. (2001). "Omhandertagen – samhällets ansvar för utsatta barn och unga" *Socionomen* nr 1.
- Holmberg, Barbro & Håkansson, Göran (2000) "Hur barnkonventionens barnsyn återfinns i föräldrabalken, socialtjänstlagen och LVU" i *Omhandertagen. Samhällets ansvar för barn och unga*. SOU 2000:77.
- Jackson, Sonia (1998) "Looking After Children: a New Approach or just an Exercise in Formfilling? A Response to Knight and Caveney" i *British Journal of Social Work* 28, 45–56.

- James, Allison & Prout, Alan (eds) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* London: The Falmer Press.
- Johansson, Staffan (2004) Implementering av BBIC i socialtjänstens organisationer. En studie av den lokala organiseringen av projektet Barns behov i centrum (arbetsmanus).
- Justitieombudsmannen (1985) Barn i familjehem – en undersökning om hur socialnämnderna fullföljer sina uppgifter inom familjehemsvården. Riksdagens ombudsmän, dnr 2989-1985.
- Kendrick, Andrew & Mapstone, Elisabeth (1992) "Reviewing practice in two Scottish social work departments" i Batty, Daphne & Robson, Jenny (eds) (1992) *Statutory Reviews in Practice, a workbook*. London: British Agencies for Adoption & Fostering.
- Knight, Theo & Caveney, Sylvia (1998) "Assessment and Action Records: Will they promote good parenting?" i *British Journal of Social Work* 28, 29–43.
- Kufeldt, Kathleen. & Clare, M. (2000) Looking After Children Worldwide. www.ispcan.org/new_page_18
- Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2000) Risk och prognos i socialt arbete med barn.
- Forskningsmetoder och resultat. Stockholm: Gothia/CUS.
- Lindén, Gunilla (2002). "Psykodynamiska perspektiv på sociala problem" i Meuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Mattson, Titti (2000) Barnet i rättsprocessen. Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård. Lund: Juristförlaget (akademisk avhandling).
- McCann, J., James A., Wilson S., & Dunn G. (1996) "Prevalence of psychiatric disorders in young people in the care system" i *British Medical Journal*, vol. 313, p. 1529-1530.
- Moyers, Sue (1997). Looking After Children: Good Parenting, Good Outcomes. Report of an Audit of the implementation of Looking After Children in year 1: 1995/96.
- Norström, Carl & Thunved, Anders (2002, femtonde upplagan) Nya sociallagarna. Stockholm: Norstedts Juridik AB, Liber.
- Parker, Roy, Ward, Harriet, Jackson, Sonia, Aldgate, Jane, Wedge, Peter (eds) (1991) Looking After Children: Assessing Outcomes in Child Care. London: HMSO.
- Peel, Mark (1998). Looking After Children: Good Parenting, Good Outcomes. Report of an Audit of the implementation of Looking After Children in year 2: 1996/97.
- Rasmusson, Bodil (2003) "Barnkonventionen i socionomutbildningen" i Högskoleverket *Barnkonventionen angår högskolan*. Stockholm Högskoleverket 2003:6 R.
- Rasmusson, Bodil (2004) Barnavårdsutredningar på nya grunder. Lunds universitet, socialhögskolan. Meddelande från socialhögskolan 2004: 1.
- Riksdagens revisorer (1991/92) Familjehemsvård för barn och ungdom. Rapport 1991/92:4.

- Riksdagens revisorer (2001/02) Familjehemsvården. Stockholm: Riksrevisionsverket. Rapport 2001/02:16.
- Riksrevisionsverket (2002) Tillsyn av behandlingshem för barn och ungdomar.
- Seden, Janet (2001) "Assessment of Children in Need and their Families: a literature review" i Department of Health *Studies informing the Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London: Department of Health/The Stationary Office.
- Seden, Janet (2002) "Underpinning Theories for the Assessment of Children's Needs" i Ward, Harriet & Rose, Wendy (eds) (2002) *Approaches to Needs Assessment in Children's Services*. London: Jessica Kingsley.
- Scott, Jane (1999). Looking After Children: Good Parenting, Good Outcomes. Report of an Audit of the implementation of Looking After Children in year 3: 1997/98.
- Shier, Harry (2001) "Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations" i *Children and Society*, 15, 107–117.
- Sinclair, Ruth (1998) "Involving Children in planning their Care" i: *Child and Family Social Work*, 3, 137–142.
- Schemmings, David (1999) "Research into children's involvement in child protection conferences" i Schemmings, D. (eds) *Involving Children in Family Support and Child Protection*. London: The Stationary Office.
- Singer, Anna (2000) Föräldraskap i rättslig belysning. Uppsala: Iustus förlag (akademisk avhandling).
- Socialstyrelsen (1996) Barn i fokus-projektet. Slutrapport. Stockholm; Socialstyrelsen, SoS rapport 1996:19.
- Socialstyrelsen (1998) Anmälan, utredning, insats. Individ- och familjeomsorgens arbete med barn. Stockholm: Socialstyrelsen, SoS rapport 1998:4.
- Socialstyrelsen (2000 a) Dartingtonprojektet – en försöksverksamhet för att stärka och utveckla familjevården (SoS rapport 2000:2) Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen/Rasmusson (2001 a) Projekt Barns behov i centrum. Forsknings- och utvärderingsplan.
- Socialstyrelsen (2002 b) Att använda Barns behov i centrum (BBIC) för barn som har insatser i den sociala barnvården. Studiematerial, del 2. Arbetsmaterial.
- Socialstyrelsen (2003 a) Barn och unga – insatser år 2002, statistik socialtjänst 2003:9.
- Socialstyrelsen (2003b) Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling.
- Socialstyrelsen (2003 c) Anvisningar till BBIC-formulären för barnvårdsutredningar och uppföljning av insatser. www.sos.se
- Socialstyrelsen (2003 d) Projekt Barns behov i centrum. Projektplan. www.sos.se
- Socialstyrelsen (2003 e) Social tillsyn 2002.
- Socialstyrelsen (2004) Implementering av BBIC-projekteti socialtjänstens organisationer. En studie av den lokala organiseringen av projektet Barns behov i centrum. Stockholm, Socialstyrelsen.
- SOU 1986:20 Barns behov och föräldrars rätt.
- SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige. Stockholm: Barnkommittén, Socialdepartementet.
- SOU 2000:77 Omhändertagen. Samhällets ansvar för utsatta barn och unga. Betänkande av LVU-utredningen. Stockholm: Fritzes.

- Sundell, K. & Egelund, T. (2001) Barnavårdsutredningar. En kunskapsöversikt. Stockholm: Gothia.
- Sundell, K & Humlesjö, E. (1997) Steg för steg. Den dokumenterade barnavården 1990 och 1996 i två socialdistrikt, (FoU-rapport 1997:23) Resursförvaltningen för skola och socialtjänst, Stockholms stad.
- Svenska Kommunförbundet (2003) Barnet och familjehemmet. En handbok om socialnämndens ansvar. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.
- Takayama John I., Wolfe E. & Coulter K (1998) Relationship between reason for placement and medical findings among children in foster care i *Pediatrics* 101:2, p. 201–207.
- Thoburn, Jane (1994) *Child Placement. Principles and Practice*. Aldershot: Arena.
- Tunstill, Jane & Aldgate, Jane (2000) *Services for Children in Need. From Policy to Practice*. London: The Stationery Office.
- Vinnerljung Bo (1996) *Svensk forskning om fosterbarnsvård*. Stockholm: Liber Utbildning/CUS.
- Vinnerljung, Bo (1998) ”Fosterbarns skolgång och utbildning” i *Socialvetenskaplig tidskrift, nr 1*.
- Walker, Steve (1999 a) *Children looked after: their involvement and perceptions of decision-making*. University of East Anglia.
- Walker, Steve (1999 b) ”Children’s perspectives on attending statutory reviews” i Schemmings David (eds) *Involving Children in Family Support and Child Protection*. London: The Stationary Office.
- Walker, Steve (2001) *Chairing Review Meetings (opublicerad rapport)*.
- Ward, Harriet (eds) (1995) *Looking After Children: Research into Practice*. London: Department of Health.
- Ward, Harriet & Skuse, Tricia (2000) *Looking After Children: Transforming data into management information. Report from First Year of Data Collection*. Loughborough University and Dartington Social Research Unit.
- Ward, Harriet (2000) ”The Developmental Needs of Children: Implications for Assessment” i *The Child’s World Assessing Children in Need, The Reader in Training and Development Pack*, London: NSPCC and the University of Sheffield.
- Ward (2001) ”The developmental needs of children: Implications for assessment” i Horwath, J. *The Child’s World, Assessing Children in Need*. London: Jessica Kingsley.
- Ward, Harriet & Rose, Wendy (eds) (2002) *Approaches to Needs Assessment in Children’s Services*. London: Jessica Kingsley.
- Werner, Emmy & Smith R (1992) *Overcoming the odds*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Wise, Sarah (2003) ”An Evaluation of a Trial of Looking After Children in the State of Victoria, Australia” i *Children and Society* 17, 3–17.
- Woodhead, Martin (1990) ”Psychology and the Cultural Construction of Children’s Needs” i James, Allison & Prout, Alan (eds) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* London: The Falmer Press.

Intervjuguide – barnintervjuer

1. Berätta lite om dig själv!

2. Hur många utvärderingsmöten har du varit med i?

3. Om förberedelserna inför mötet

- Träffade du ordförande före mötet?
- Visste du i förväg vilka som skulle komma till mötet?
- Fick du vara med och bestämma vilka som skulle vara med?
- Visste du i förväg vilka frågor som skulle tas upp?
- Fick du vara med och bestämma vad ni skulle prata om?
- Fyllde du i några formulär före mötet?
- Vilka i så fall?
- Hur gick det till när du fyllde i formuläret/formulären? Fyllde du i dem ensam eller tillsammans med någon vuxen?
- Förstod du varför ni skulle ha ett utvärderingsmöte?
- Vad tyckte du om frågorna i formulären? Var de lätta eller svåra?
- Har du något att tillägga som gäller förberedelserna inför mötet?

4. Om utvärderingsmötet

- Vilka var med på mötet?
- Var alla där som du tyckte borde vara med?
- På vilken plats hölls mötet?
- Vad tyckte du om denna plats – var den bra eller dålig?
- Var du med hela tiden?
- Vad pratade ni om?
- Lyssnade de vuxna på varandra?
- Vad sade du själv?
- Fanns det något som kändes särskilt viktigt för dig att få säga i mötet?
- Kände du att du kunde säga vad tyckte och vad du ville?
- Vem pratade mest?
- Lyssnade de vuxna på det du hade att säga?
- Kände du stöd från någon eller några av de vuxna i mötet?
- Förstod du vad de vuxna pratade om?
- Vad tyckte du om att det fanns en ordförande i mötet, som du inte kände sedan tidigare?
- Fattades några beslut i mötet?

- Kände du att dina åsikter påverkade de beslut som fattades? I så fall, på vilket sätt?
- Var det något som kändes svårt eller obehagligt i mötet?
- Har du något att tillägga om hur du upplevde mötet?
- Blev det bestämt någon ny tid för utvärderingsmöte?

5. Om planering och formulering av mål och delmål

- Har du pratat med din socialsekreterare om du har det i ditt familjehem även i andra sammanhang?
- Har du fått vara med och formulera mål och delmål för att du ska få det bra skolan, en bra hälsa etc.?
- I så fall, hur gick det till? Kommer du ihåg vilka mål ni satte upp?
- Har dina önskemål haft betydelse för de planer som gjorts för dig och din framtid?

6. Allmänt om utvärderingsmöten

- Är det viktigt att träffas för att utvärdera?
- Är utvärderingsmöten ett bra sätt?
- Tycker du att utvärderingar skulle kunna ordnas på något annat sätt?
- Om det ordnas fler utvärderingsmöten – vill du vara med då? Varför?/Varför inte?

Intervjuguide – oberoende ordförande

1. Bakgrundsdata

- Hur fick du uppdraget att vara oberoende ordförande?
- Vad arbetar du med i vanliga fall?

2. Erfarenheter hittills

- Vilken erfarenhet har du av utvärderingsmöten?
- Hur vill du beskriva ditt uppdrag som oberoende ordförande?

Vilka erfarenheter har du beträffande:

- Olika tillvägagångssätt för att förbereda mötena?
- Vilka parter som bör vara med?
- Var mötet ska äga rum?
- Vad som bör stå på dagordningen?
- Vad dokumentationen enligt BBIC betyder för möjligheterna till förberedelser inför mötet?
- Vilken uppfattning har du om utvärderingsmötet som utvärderingsform?
- Vilken/vilka funktioner kan mötet fylla?
- Vilken uppfattning har du om utvärderingsmöten som forum för planering och beslutsfattande?
- Vilka beslut som är lämpliga att fatta i utvärderingsmöten
- Hur du som ordförande kan agera för att stärka barnets möjligheter till delaktighet och medbestämmande
- Samarbetet och rollfördelningen mellan ordförande och socialsekreterare i förberedelser och genomförande av mötena?

Erfarenheter av enskilda möten

Denna del av intervjun handlade om ordförandens erfarenheter från enskilda möten. Intervjupersonerna ombads att lämna en konkret beskrivning av hur mötet förbereddes, hur det fungerade i mötet, hur barnet kom till tals och intervjupersonens egna upplevelser av det som hände i mötet och vilken funktion mötet fyllde i de enskilda fallen.

